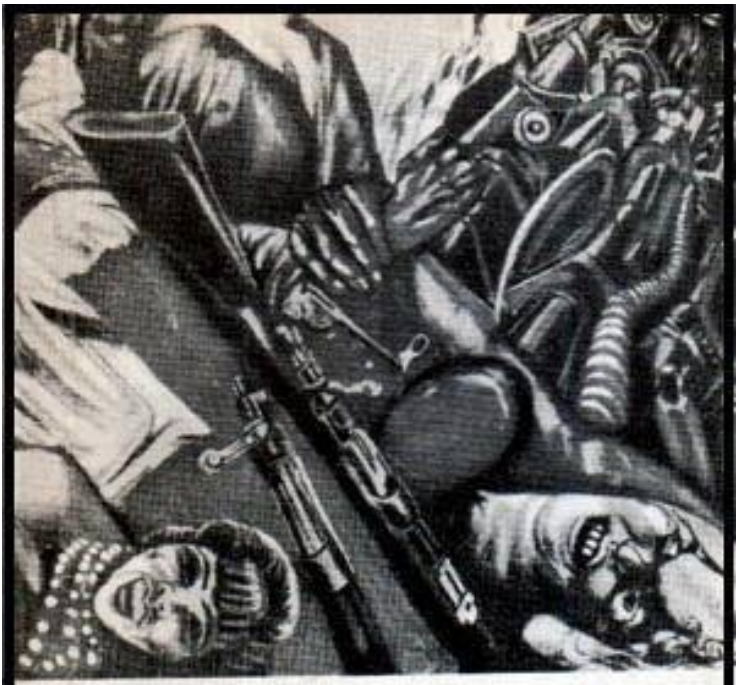

MARIANO AZUELA

CEI DIN VALE

MARIANO AZUELA
Los de abajo
© Fondo de Cultura Economica
México – 1961

MARIANO AZUELA

CEI DIN VALE

Roman al revoluţiei mexicane

Traducere de
ESDRA ALHASID
Postfaţa de
ANDREI IONESCU

Bucureşti, 1969
Editura pentru Literatură Universală

PARTEA ÎNTÂI

I

— Îţi spun că nu e animal… Ascultă numai cum latră *Palomo…* Trebuie să fie vreun om…

Femeia îşi aţinti privirea în întunericul care învăluia munţii.

— Şi dacă or fi federalii[1]? îşi dădu cu părerea un bărbat care, stând pe vine, mânca într-un colţ, cu o cratiţă în mâna dreaptă şi trei turtişoare de mălai cât o nucă în cealaltă.

Femeia nu-i răspunse; era foarte atentă la ce se auzea în afara colibei.

Un tropot de copite răsună pe terenul pietros din apropiere, şi *Palomo* lătră şi mai îndârjit.

— Demetrio, în orice caz ar fi bine să te ascunzi.

Omul, fără a se tulbura, termină de mâncat; trase lângă el un ulcior şi ridicându-l cu amândouă mâinile, bău apă pe nerăsuflate, apoi se ridică în picioare.

— Carabina ta este sub rogojină, îi spuse femeia în şoaptă.

Cămăruţa era luminată de un opaiţ cu seu. Într-un colţ erau rezemate un jug, un plug, o prăjină şi alte unelte agricole. De tavan atârnau frânghii susţinând un tipar vechi de cărămidă, ce servea drept pat, iar pe păturile şi zdrenţele decolorate dormea un copil.

Demetrio îşi încinse cartuşiera şi apucă puşca. Înalt, puternic, cu obrazul rumen, fără nici un fir de barbă, purta

---

1 Mexicul fiind o republică federală, aici este vorba de armatele generalului Porfirio Díaz, de două ori preşedinte al Mexicului (1877–1880 şi 1884–1911), dictator răsturnat de revoluţia burghezo-democrată din perioada 1911–1917. Evenimentele romanului de faţă se petrec tocmai în timpul acestei revoluţii.

cămaşă şi pantaloni de bumbac, pălărie cu boruri largi şi opinci.

Ieşi tiptil şi se pierdu în întunecimea de nepătruns a nopţii.

Palomo, înfuriat, sărise peste gard. Deodată se auzi o împuşcătură, câinele scoase un geamăt surd şi nu se mai auzi lătrând.

Se apropiară câţiva oameni călare vociferând şi înjurând. Doi dintre ei descălecară şi unul rămase de pază lângă cai.

— Hei, femeilor… Ceva de mâncare!… Ouă, lapte, fasole, orice aveţi, că suntem morţi de foame.

— Blestemaţi munţi! Numai dracul nu s-ar rătăci prin ei!

— Ba s-ar rătăci şi el, sergentule, dacă ar veni tot beat ca tine…

Unul dintre oameni purta galoane pe umeri, iar celălalt avea trese roşii pe mâneci.

— Unde suntem aici, femeie?… Eşti singură!… Casa este izolată?

— Atunci, ce-i cu lumina asta?… Şi acest băieţel?… Femeie, vrem să mâncăm, şi cât mai repede! Hai, te mişti, sau te facem noi să te mişti?

— Ticăloşilor, mi-aţi ucis câinele!… Ce rău vă făcuse bietul meu *Palomo*?

Femeia intră în colibă târând după ea câinele alb şi foarte mare, cu ochii deja sticloşi şi trupul înţepenit.

— Sergent, ia priveşte numai ce cosiţe!… Sufleţelul meu, nu te supăra, jur să-ţi preschimb casa într-un cuib de porumbei; dar, pentru Dumnezeu!…

Nu mă privi mânioasă…
Nu te supăra…
Priveşte-mă drăgăstoasă,
Inimioara mea,

încheie ofiţerul, cântând cu voce răguşită de beţiv.

— Doamnă, cum se numeşte acest cătun? întrebă sergentul.

— Limón, răspunse morocănos femeia, în timp ce sufla în jăratecul din vatră şi punea lemne pe foc.

— Vasăzică aici este Limón?... Patria faimosului Demetrio Macías!... Ai auzit, locotenente? Ne aflăm la Limón.

— La Limón?... Bine, în ce mă priveşte... Doar ştii, sergent, dacă e vorba să mă duc în iad, acum este momentul cel mai potrivit... căci voi merge călare. Priveşte ce mai obrăjori bucălaţi de oacheşă!... Un măr, să tot muşti!...

— Dumneata trebuie să-l cunoşti pe acest bandit, doamnă... Eu am stat împreună cu el în închisoarea din Escobedo.

— Sergent, adu-mi o sticlă de *tequila*[2]; am hotărât să-mi petrec noaptea în plăcuta tovărăşie a acestei oacheşe... Colonelul?... Ce tot îmi vorbeşti acum de colonel?... Să se ducă la... Şi dacă se supără, puţin îmi pasă... Du-te, sergent, şi spune-i caporalului să dea şeaua jos şi să se apuce să mănânce. Eu rămân aici... Ascultă, puicuţă, lasă-l pe sergent să prăjească ouăle şi să încingă grăsimea; tu, vino aici lângă mine. Uite, portofelul ăsta plin cu bani e numai pentru tine. Aşa-i plăcerea mea. Închipuieşte-ţi! Sunt puţin ameţit, şi de aceea vorbesc cam răguşit... În Guadalajara mi-am lăsat jumătate de omuşor şi pe drum am scuipat cealaltă jumătate!... Şi ce dacă?... Aşa-mi place. Sergent, sticla, sticla mea cu *tequila*. Puico, stai prea departe; apropie-te şi trage o duşcă. Cum, nu vrei?... Ţi-e frică... de... bărbatul tău... sau ce ţi-o fi fiind?... Dacă cumva este ascuns în vreun colţ, zi-i să iasă... pentru mine... Te asigur că şobolanii nu mă deranjează deloc.

O siluetă alba umplu dintr-odată cadrul negru al uşii.

---

2 Rachiu obţinut prin distilarea unei specii de agave.

— Demetrio Macías! exclamă sergentul îngrozit, trăgându-se câţiva paşi înapoi.

Locotenentul se ridică în picioare şi amuţi, îngheţat şi nemişcat ca o statuie.

— Ucide-i! strigă femeia, cu gâtul uscat.

— Ah, iartă-mă prietene!… Nu ştiam… Eu respect pe cei ce sunt cu adevărat curajoşi.

Demetrio rămase privindu-i şi un zâmbet insolent şi dispreţuitor i se întipări pe obraz.

— Şi nu numai că îi respect, dar chiar îi şi iubesc… Îţi întinde mâna un prieten… Foarte bine, Demetrio Macías, dumneata mă dispreţuieşti… Asta fiindcă nu mă cunoşti, deoarece mă vezi în această blestemată şi ticăloasă de funcţie… Ce vrei, prietene?… Sunt sărac, şi am o familie numeroasă de întreţinut! Hai să mergem, sergent; eu respect întotdeauna casa unui om curajos, a unui om serios.

După ce soldaţii dispărură, femeia îl îmbrăţişă strâns pe Demetrio.

— Maică sfântă din Jalpa! Ce spaimă am tras! Am crezut că în tine au tras!

— Pleacă numaidecât acasă la tatăl meu, spuse Demetrio.

Ea vru să rămână; se rugă, plânse; dar el, îndepărtând-o uşor, răspunse trist:

— Mi-e teamă că vor reveni cu toţii.

— De ce nu i-ai ucis?

— Sunt sigur că n-aş fi reuşit!

Icniră împreună; ea cu copilul în braţe. Ajunşi la poartă, se despărţiră, apucând fiecare în direcţie opusă.

Luna umplea muntele cu umbre nedesluşite.

În fiecare stâncă şi în fiecare mărăciniş, Demetrio continua să vadă silueta tristă a unei femei cu copilul în braţe.

Când, după multe ore de urcuş, întoarse privirea, în

fundul trecătorii, aproape de râu, se înălţau flăcări mari.

Ardea casa lui…

II

Totul era încă în întuneric când Demetrio Macías începu să coboare în fundul prăpastiei. Îngustul taluz al unei râpe forma o potecă, între terenul stâncos acoperit de crăpături mari şi versantul de sute de metri, tăiat ca dintr-o singură lovitură.

Coborând repede şi cu agilitate, gândea:

„Cu siguranţă că acum federalii vor să ne dea de urmă şi să se arunce asupra noastră ca nişte câini. Noroc că ei nu cunosc cărările şi ascunzişurile. Numai de n-ar merge cu ei cineva din Moyahua drept călăuză, pentru că cei din Limón, Santa Rosa şi celelalte cătune din munţi sunt oameni de încredere şi niciodată nu ne-ar da pe mâna lor… În Moyahua e şeful de trib care m-ar fugări peste dealuri şi căruia i-ar face mare plăcere să mă vadă spânzurat de un stâlp de telegraf şi cu o coşcogea limbă scoasă afară…”

Ajunse în fundul prăpastiei când începea să se lumineze de ziuă. Se întinse pe pietre şi adormi îndată.

Apa râului curgea cântând în mici cascade; păsărelele ciripeau ascunse printre cactuşi, iar ţârâitul ritmic al greierilor umplea de mister singurătatea munţilor.

Demetrio se trezi speriat, trecu râul şi apucă spre versantul opus al defileului. Ca o furnică urcă creasta, agăţându-se cu mâinile de stânci şi de crengi, de plantele răsfirate printre pietrişul potecii.

Când ajunse sus pe culme, soarele scălda podişul într-o mare de aur. Până spre fundul râpei se vedeau bucăţi enorme de stâncă, proeminenţe neregulate zbârlite ca nişte fantastice capete africane, cactuşi ca degetele înţepenite ale unui uriaş; arbori crescuţi până în adâncul abisului. Şi în această pustietate de stânci şi crengi uscate,

proaspeţii trandafiri ai sfântului Ioan străluceau ca o albă ofrandă adusă astrului care începea să alunece razele-i de aur din stâncă în stâncă.

Demetrio se opri pe culme; îşi duse mâna dreaptă înapoi; luă cornul care-i atârna la spate, îl ridică la buzele sale groase şi, umflându-şi obrajii, suflă în el de trei ori. De dincolo de creasta de frontieră răspunseră semnalului trei şuierături.

Din depărtări, din nişte clăi de trestii şi de paie putrede, ieşiră, unii după alţii, o sumedenie de bărbaţi cu piepturile şi picioarele goale, oacheşi şi strălucind ca nişte bronzuri vechi.

Veniră grăbiţi în întâmpinarea lui Demetrio.

— Mi-au ars casa! răspunse acesta la privirile lor întrebătoare.

Urmară blesteme, ameninţări, înjurături.

Demetrio îi lăsă să-şi verse necazul, apoi scoase din sân o sticlă, bău puţin, o şterse cu dosul palmei şi o dădu celui de lângă el. Sticla făcu ocolul, trecând din gură în gură, se goli. Oamenii îşi linseră buzele.

— Dacă Dumnezeu ne va ajuta, spuse Demetrio, mâine sau chiar la noapte trebuie să-i întâlnim din nou pe federali. Ce spuneţi, băieţi, îi lăsăm să cunoască şi ei aceste poteci?

Oamenii pe jumătate goi săriră în sus, scoţând ţipete de bucurie. După aceea, îşi înteţiră înjurăturile, blestemele şi ameninţările.

— Nu ştim câţi sunt, spuse Demetrio, iscodindu-le chipurile. Julián Medina, la Hostotipaquillo, cu o jumătate de duzină de zdrenţăroşi şi cu cuţite ascuţite pe pietre de moară, a ţinut piept tuturor veneticilor şi federalilor din comună şi i-a alungat…

— Oare oamenii lui Medina au ceva ce ne lipseşte nouă? întrebă unul din ei, un bărbat înalt şi robust, cu barbă şi sprâncene stufoase, foarte negre, şi cu privirea blândă.

— Să nu-mi mai spuneţi mie Anastasio Montañés, dacă până mâine nu am un mauser, cartuşieră, pantaloni şi ghete. Zău că da!… Ascultă, Codorniz, nu mă crezi? Port jumătate de duzină de gloanţe în trup… Să spună prietenul Demetrio dacă nu este adevărat… Mă sperie gloanţele precum bomboanele de zahăr ars. De ce nu mă crezi?

— Trăiască Anastasio Montañés! strigă Manteca.

— Nu, replică Anastasio, să trăiască Demetrio Macías, căci el este şeful nostru, şi să trăiască Dumnezeu din ceruri şi Sfânta Fecioară Maria.

— Trăiască Demetrio Macías! strigară toţi.

Aprinseră un foc cu paie şi lemne uscate, şi puseră bucăţi de carne proaspătă pe cărbunii încinşi. Se aşezară cu toţii roată în jurul flăcărilor, stând pe vine, mirosind cu poftă carnea care se răsucea şi trosnea pe jăratec.

Lângă ei, pe pământul ud de sânge, se afla strânsă pielea aurie a unei vite. De o frânghie, prinsă între doi ţăruşi, atârna carnea făcută păstramă, uscându-se la soare şi la vânt.

— Bine, spuse Demetrio. Vedeţi însă că în afară de arma mea nu mai contăm decât pe vreo douăzeci de puşti. Dacă ei sunt puţini, îi vom curăţa până la unul; dacă sunt mulţi, le vom trage cel puţin o sperietură bună.

Slăbi cureaua chimirului, dezlegă un nod şi, scoţând conţinutul, le oferi tovarăşilor săi.

— Sare! exclamară cu entuziasm, luând fiecare cu vârful degetelor câteva grăunţe.

Mâncară cu lăcomie, şi odată sătui, se întinseră cu burta la soare şi cântară cântece monotone şi triste, scoţând strigăte după fiecare strofă.

III

Cei douăzeci şi cinci de oameni ai lui Demetrio Macías au dormit printre mărăcinii munţilor, până ce i-a trezit

semnalul de corn. Pancracio era cel care suna de pe vârful unei stânci a muntelui.

— Acum, băieţi, strângeţi-vă catrafusele! spuse Anastasio Montañés, verificându-şi trăgaciul carabinei.

Se scurse însă o oră fără să se audă altceva decât ţârâitul greierilor prin bălării şi orăcăitul broaştelor de prin hârtoape.

Când ultimele raze ale lunii se destrămară în fâşia uşor trandafirie a aurorei, se contura prima siluetă a unui soldat, în punctul cel mai înalt al potecii. Şi după el apărură alţi zece, o sută; dar toţi dispăreau repede în umbră. Se iviră primele străluciri ale soarelui şi abia atunci se putu vedea prăpastia plină de lume: oameni micuţi pe nişte cai în miniatură.

— Priviţi-i ce frumoşi sunt! exclamă Pancracio. Haidem, băieţi, hai să ne jucăm puţin cu ei!

Acele mici figuri mişcătoare ba se pierdeau în desişul stejărişului, ba apăreau mai jos, întunecând culoarea gălbuie a stâncilor.

Se auzeau clar vocile comandanţilor şi ale soldaţilor.

Demetrio dădu un semnal: trosniră arcurile şi resorturile puştilor.

— Acum! ordonă cu voce potolită.

Douăzeci şi unu de oameni traseră în acelaşi timp, şi tot atâţia federali căzură de pe cai.

Ceilalţi, surprinşi, rămaseră nemişcaţi, ca nişte basoreliefuri pe stânci.

O nouă descărcătură, şi alţi douăzeci şi unu de oameni se rostogoliră peste stânci, cu craniile găurite.

— Ieşiţi afară, bandiţilor!… Nemâncaţilor!

— Moarte ticăloşilor *nixtamaleros*[3]!…

— Moarte hoţilor de vite!…

---

3 *Nixtamalero:* cel ce se hrăneşte cu *nixtamal*. Porumb fiert pe jumătate în apă de var, din care se fac turte, constituind hrana băştinaşilor mexicani.

Federalii strigau către duşmanii lor, care, ascunşi, liniştiţi şi tăcuţi, se mulţumeau să-i asculte fălindu-se cu dibăcia cu care ochiau – calitate pentru care li se dusese faima.

— Uite, Pancracio, spuse Meco – un individ care nu avea altceva alb decât ochii şi dinţii – glontele ăsta va fi pentru cel care va trece pe după cactusul ăla!… Fiu de…! Na, ţine!… În capul tău sec! Ai văzut?… Acum pentru cel care vine pe calul ăla rotat!… Jos cu tine, pleşuvule!…

— Îndată am să-i fac o baie celui care merge pe marginea potecii… Dacă nu ajungi în râu, chel nenorocit, dar nici departe de el nu vei rămâne… Ce faci?… L-ai văzut?…

— Măi Anastasio, nu fi rău!… Împrumută-mi şi mie carabina ta… Numai o împuşcătură, nu mai mult!…

Manteca, Codorniz şi toţi ceilalţi care nu aveau arme, cereau, cerşeau ca o favoare supremă să-i lase să tragă şi ei măcar un glonte.

— Ieşiţi din ascunzătoare, dacă vă pretindeţi bărbaţi!

— Scoateţi capul… păduchioşilor!

De la un munte la altul strigătele se auzeau tot atât de clar ca de pe un trotuar pe celălalt. Codorniz se ivi pe neaşteptate în pielea goală, agitându-şi pantalonii spre federali, ca într-o luptă cu tauri. În acea clipă o ploaie de gloanţe se porni peste oamenii lui Demetrio.

— Văleu! Văleu! Parcă mi-au azvârlit un stup de albine în cap, spuse Anastasio Montañés, întins pe stânci şi neîndrăznind să-şi ridice ochii.

— Codorniz, fiu de… Treci acolo unde v-am spus eu! zbieră Demetrio.

Şi, târându-se, ocupară noi poziţii.

Federalii începură să şi strige de bucurie şi încetară focul, când o nouă grindină de gloanţe îi făcu să-şi piardă cumpătul.

— Au mai venit alţii! strigau soldaţii.

Cuprinşi de panică, mulţi din ei făceau calea întoarsă, alţii îşi părăseau caii şi se cocoţau printre stânci, căutând adăpost. Trebui ca şefii să tragă asupra fugarilor, ca să restabilească ordinea.

— În cei din vale!… În cei din vale! strigă Demetrio, îndreptându-şi arma în direcţia firului cristalin al râului.

Un federal căzu chiar în apă, şi inevitabil continuau să cadă unul câte unul, după fiecare nouă împuşcătură. Numai Demetrio singur trăgea spre râu, şi în locul fiecăruia din cei ucişi se iveau pe celălalt versant alţi zece sau douăzeci.

— Trageţi în cei din vale!… În cei din vale!… striga întruna Demetrio cu mânie.

Tovarăşii îşi împrumutau acum armele şi fiecare punea rămăşag ochind:

— Pe centura mea de piele, dacă nu trimit acest glonţ în capul ăluia de pe calul negru. Împrumută-mi carabina ta, Meco…

— Douăzeci de împuşcături de mauser şi jumătate *vara*[4] de cârnat dacă mă laşi să-l dobor pe cel de pe mânza pagă. Bine… Acum!… Ai văzut ce salt a făcut?… Ca un cerb!…

— Nu fugiţi, mârţoagelor!… Veniţi să faceţi cunoştinţă cu tata Demetrio Macías…

Înjurăturile porneau acum din partea lor. Striga Pancracio, lungindu-şi faţa sa spână, neclintit ca o stană de piatră, striga şi Manteca, contractându-şi corzile gâtlejului şi prelungindu-şi trăsăturile feţei cu ochi feroci de criminal.

Demetrio continua să tragă, şi să-i avertizeze de pericol pe ceilalţi; însă aceştia nu luară seama la strigătele lui disperate până când nu simţiră biciuirea gloanţelor întrunul din flancuri.

— M-au atins! strigă Demetrio scrâşnind din dinţi. Fii de…!

---

4 Măsură de lungime egală cu 83,5 cm.

Şi cu repeziciune se lăsă să alunece într-o râpă.

IV

Au fost daţi lipsă doi: Serapio, cel care făcea acadele, şi Antonio, cel care cânta din talgere în fanfara din Juchipila.

— Rămâne de văzut dacă ne vor ajunge mai încolo, spuse Demetrio.

Se întorceau nemulţumiţi. Numai Anastasio Montañés îşi păstra expresia blândă a ochilor săi somnoroşi şi a obrazului bărbos, iar Pancracio – imobilitatea respingătoare a profilului său dur cu maxilarul puternic.

Federalii bătuseră în retragere, iar Demetrio le luase caii ascunşi în munţi.

Deodată Codorniz care mergea în faţă dădu un ţipăt: îi zărise chiar atunci pe tovarăşii rătăciţi, spânzuraţi de crengile unui copac *mezquite.*

Erau Serapio şi Antonio. Îi recunoscură, şi Anastasio Montañés mormăi printre dinţi:

— Tatăl nostru, carele eşti în ceruri…

— Amin, murmurară ceilalţi, cu capul plecat şi cu pălăria lăsată pe piept.

Porniră grăbiţi spre trecătoarea Juchipila, către miazănoapte, fără să se odihnească până noaptea târziu.

Codorniz nu se îndepărtă nicio clipă de Anastasio. Nu-i ieşeau din minte siluetele spânzuraţilor, cu gâtul moale, cu braţele atârnând, cu picioarele ţepene, uşor legănate de vânt.

Ziua următoare Demetrio se plânse mult din pricina rănii. Nu mai putu încăleca. Trebui să fie transportat de acolo pe o targă improvizată din crengi de stejar şi snopi de iarbă.

— Sângerează mult şi întruna, prietene Demetrio, spuse Anastasio Montañés. Şi dintr-o smucitură îşi rupse o mânecă a cămăşii şi i-o înnodă puternic pe coapsă, mai sus

de rană.

— Bine, spuse Venancio, asta îi opreşte sângele şi durerea o să-l mai lase.

Venancio era bărbier; la el în sat scotea măsele şi punea vezicători şi lipitori. Se bucura de o oarecare faimă deoarece citise *Jidovul rătăcitor* şi *Soarele de mai.* I se spunea „doftorul”, iar el, foarte conştient de erudiţia lui, era zgârcit la vorbă.

Făcând cu schimbul în echipe de patru oameni, au cărat targa prin podişuri sterpe şi pietroase şi pe povârnişuri înalte.

La amiază, când arşiţa îţi frigea nările şi-ţi orbea privirea, se auzea alături de ţârâitul neîntrerupt al greierilor tânguirea cadenţată şi monotonă a rănitului.

La fiecare colibă ascunsă printre stâncile abrupte, se opreau şi se odihneau.

— Slavă Domnului! Un suflet milostiv şi nişte tocană grasă de ardei şi fasole se găseşte întotdeauna, spunea Anastasio Montañés, râgâind.

Şi muntenii, după ce le strângeau puternic mâinile bătătorite, exclamau:

— Dumnezeu să vă binecuvânteze! Dumnezeu să vă ajute şi să vă îndrepte pe drumul cel bun!… Acum plecaţi voi; mâine vom porni şi noi, fugind de recrutare, persecutaţi de oamenii vânduţi guvernului, care ne-au declarat război pe moarte nouă, tuturor săracilor; unii ne fură porcii, găinile şi chiar porumbul pe care-l avem pentru mâncare; unii ne dau foc caselor şi ne fură nevestele, iar alţii, în sfârşit, unde dau de vreunul dintre noi, acolo îi fac de petrecanie, ca şi cum ar fi un câine periculos.

Când s-a înserat, prin vâlvătăile care nuanţau cerul în culori foarte vii, se văzură câteva colibe într-o pajişte înconjurată de munţi albaştri. Demetrio ceru să fie dus acolo.

Erau câteva colibe sărăcăcioase, făcute din stuf,

împrăştiate pe malul râului, printre mici semănături de porumb şi fasole de curând răsărite.

Lăsară jos targa şi Demetrio, cu o voce slabă, ceru o înghiţitură de apă.

În uşile întunecoase ale colibelor se îngrămădeau indieni palizi, cu piepturi osoase, cu capete ciufulite, şi în spatele lor apăreau ochi strălucitori şi obraji proaspeţi.

Un puşti rotofei, cu pielea oacheşă şi strălucitoare, se apropie să-l vadă pe omul de pe targă; apoi o bătrânică şi pe urmă toţi ceilalţi veniră şi-l înconjurară.

O fată foarte săritoare aduse o ceaşcă de apă limpede. Demetrio apucă ceaşca între mâinile sale tremurânde şi bău cu lăcomie.

— Nu mai vrei?

Ridică ochii: tânăra avea obrazul foarte comun, însă în vocea ei era multă blândeţe.

Îşi şterse cu dosul palmei broboanele de sudoare de pe frunte, şi, întorcându-se într-o parte, pronunţă obosit:

— Dumnezeu să-ţi răsplătească!

Şi începu să tremure atât de tare, încât se zguduiau ierburile şi picioarele tărgii. Febra îl cufundă în letargie.

— Începe să cadă rouă şi asta este rău pentru friguri, spuse Remigia, o bătrână indiancă, desculţă şi cu o bucată de pânză pe piept, drept cămaşă.

Îi pofti să-l ducă pe Demetrio în coliba ei.

Pancracio, Anastasio Montañés şi Codorniz se aplecară spre picioarele tărgii, ca nişte câini credincioşi care depind de voinţa comandantului lor.

Ceilalţi se împrăştiară să caute de mâncare.

Remigia le oferi tot ce avea: ardei şi turte de mălai.

— Închipuiţi-vă… am avut ouă, găini şi până şi o iadă; însă aceşti blestemaţi de federali mi-au furat totul.

Apoi, făcând mâna pâlnie, se apropie de urechea lui Anastasio şi-i spuse:

— Închipuiţi-vă… au luat-o până şi pe fata lui Nieves!…

V

Codorniz tresări, deschise ochii şi se ridică în picioare.

— Montañés, ai auzit?... O împuşcătură!... Montañés... Trezeşte-te!...

Îl tot înghionti până ce reuşi să-l mişte şi să-l facă să nu mai sforăie.

— Ce tot mă plictiseşti!... Îţi spun că morţii nu se mai reîntorc... bolborosi Anastasio pe jumătate treaz.

— O împuşcătură, Montañés!...

— Codorniz, dormi sau îţi dau un pumn...

— Nu, Anastasio; când îţi spun că nu visez... Să ştii că nu mi-e gândul la spânzuraţi. A fost într-adevăr o împuşcătură; am auzit bine...

— O împuşcătură ai spus?... Să vedem, dă încoace mauserul...

Anastasio Montañés se frecă la ochi, îşi întinse braţele şi picioarele alene şi se ridică.

Ieşiră din colibă. Cerul era acoperit de stele şi luna, ca o seceră subţire, urca pe boltă. De prin căsuţe ieşea un murmur confuz de glasuri de femei speriate şi se auzi zgomotul de la armele bărbaţilor care dormeau afară şi care de asemenea se trezeau.

— Neghiobule!... Mi-ai zdrobit un picior!

Vocea se auzi bine şi foarte desluşit în apropiere.

— Hei, cine-i acolo?

Strigătul răsună din stâncă în stâncă, peste creste şi zănoage, până se pierdu în depărtare, în liniştea nopţii.

— Cine-i acolo? repetă cu voce mai puternică Anastasio, trăgând piedica mauserului său.

— Demetrio Macías! răspunseră din apropiere.

— Este Pancracio! spuse Codorniz înveselit. Simţindu-se în afară de pericol, îşi lăsă puşca la picior.

Pancracio conducea pe un flăcăiandru plin tot de praf,

de la pălăria americană şi până la pantofii grosolani. Pantalonul la un picior îi era mânjit de o pată proaspătă de sânge.

— Cine-i şmecherul ăsta? întrebă Anastasio.

— Eram de pază când am auzit un foşnet prin iarbă şi am strigat: „Cine-i acolo?” „Carranzo”[5], mi-a răspuns acest lăudăros… „Carranzo…? Nu-l cunosc pe acest şef… Na, ţine pentru Carranzo”, şi i-am trimis un glonte într-un picior…

Surâzând, Pancracio îşi întoarse faţa spână, aşteptând aplauze.

— Cine e comandant aici?

Anastasio, înfruntându-l, ridică privirea cu mândrie.

Tonul tânărului mai scăzu puţin.

— Păi şi eu sunt tot revoluţionar. Federalii m-au înrolat cu forţa şi am intrat în rândurile lor; însă în ciocnirea de alaltăieri m-am hotărât să dezertez, şi am venit, mergând pe jos, în căutarea dumneavoastră.

— Ah, este federal!… îl întrerupseră mai mulţi, privindu-l cu uimire.

— Ah, este un reacţionar! spuse Anastasio Montañés. Şi pentru ce nu i-ai trimis mai bine glontele în obrazul lui rumen?

— Cine ştie cu ce scop a venit! Vrea să vorbească cu Demetrio, zice că are să-i comunice câte şi mai câte!… Însă asta nu se va întâmpla, răspunse Pancracio, pregătindu-şi puşca.

— Ce fel de neciopliţi mai sunteţi şi voi? întrebă necunoscutul.

Dar nu a mai putut continua, căci un dos de palmă de a lui Anastasio îi umplu faţa de sânge.

— Împuşcaţi-l pe acest reacţionar!…

---

5 *Venustiano Carranza* (1859–1920), general şi om politic mexican, care a condus lupta unor mari pături ţărăneşti împotriva dictatorului Victoriano Huerta.

— Spânzuraţi-l!

— Ardeţi-l… este un federal!…

Exaltaţi, strigau, urlau, pregătindu-şi deja armele.

— Ssst… sst… tăceţi!… Parcă vorbeşte Demetrio, spuse Anastasio căutând să-i liniştească.

Într-adevăr, Demetrio vrusese să afle ce se întâmplă şi ceru să-i fie adus prizonierul.

— O infamie, domnule comandant, uită-te şi dumneata… priveşte şi dumneata! izbucni Luis Cervantes, arătând petele de sânge de pe pantalon, gura şi nasul buhăite.

— Ei bine, ce fiu de… eşti dumneata? întrebă Demetrio.

— Mă numesc Luis Cervantes, sunt student la Medicină şi ziarist. Pentru că am spus ceva în favoarea revoluţionarilor, m-au persecutat, m-au legat şi am fost trimis la o cazarmă…

Relatarea aventurii sale pe care o făcea pe un ton declamatoriu îi făcu pe Pancracio şi pe Manteca să râdă cu poftă.

— Am căutat să mă fac înţeles, convingându-i că eu sunt un adevărat coreligionar de-al lor…

— Core… ce? încercă să afle Demetrio, ciulind urechea.

— Coreligionar, domnule comandant… vreau să spun că am aceleaşi idealuri şi apăr aceeaşi cauză pe care o apăraţi şi dumneavoastră.

Demetrio zâmbi:

— La urma urmei, ce cauză apărăm noi?…

Luis Cervantes, încurcat, nu găsi ce să răspundă.

— Priviţi ce îndrăzneţ este!… Pentru ce îi treceţi cu vederea?… îi facem de petrecanie, Demetrio? întrebă Pancracio neliniştit.

Demetrio îşi duse mâna la şuviţa de păr ce-i acoperea urechea, se scărpina gânditor o bună bucată de vreme şi, după aceea, negăsind soluţia, spuse:

— Plecaţi… a început să mă doară din nou rana… Anastasio, stinge opaiţul. Închideţi-l pe ăsta în curte şi să

fie păzit de Pancracio şi de Manteca. Mâine o să vedem ce vom face.

VI

Luis Cervantes nu se deprinsese să deosebească conturul precis al lucrurilor în lumina slabă a nopţilor înstelate şi, căutând locul cel mai potrivit pentru a se odihni, frânt de oboseală, dădu peste o grămadă de baligă umedă, aflată la rădăcina nedesluşită a unui mărăciniş. Mai mult de oboseală decât de resemnare, se întinse cât era de lung şi închise imediat ochii, hotărât să doarmă până când ferocii săi păzitori l-ar deştepta sau până când soarele dimineţii îi va arde urechile. Simţi lângă el ceva ca o căldură nedefinită, după aceea o respiraţie aspră şi grea îl făcu să se cutremure; întinse braţele pipăind împrejur şi mâna-i tremurătoare dădu de părul ţepos al unui porc care grohăi, supărat desigur de vecinătatea omului.

Toate încercările sale de a-şi găsi somnul au fost zadarnice nu din cauza piciorului rănit, nici din cauza muşchilor striviţi, ci din cauza gândului la evidentul său eşec.

Da; nu ştiuse să aprecieze la timpul potrivit distanţa care există între a mânui scalpelul, a tuna şi fulgera în coloanele unui ziar provincial împotriva bandiţilor de rebeli, şi a veni să-i cauţi cu arma în mână, în propriul lor bârlog. Confuzia lui spori şi mai mult atunci când se activă ca sublocotenent de cavalerie şi se istovise chiar de la primul marş. Nenorocit marş, lung de patrusprezece leghe, care îl lăsase cu şoldurile şi genunchii aproape dezarticulaţi, ca şi când toate oasele lui s-ar fi transformat într-unul singur. Reuşise să se lămurească opt zile mai târziu, la prima întâlnire cu rebelii. Ar jura cu mâna pe Sfânta Cruce că atunci când soldaţii au dus arma la ochi, cineva din spate, cu voce de stentor, strigase: „Să se

salveze cine poate!” Că aşa era, o dovedeşte faptul că însuşi curajosul şi nobilul său armăsar, obişnuit cu luptele, întorsese imediat spatele şi, de la prima detunătură, nu se mai oprise decât la o depărtare unde nici ecoul împuşcăturilor nu se mai auzea. Şi era exact la apusul soarelui, când munţii începeau să se populeze de umbre rătăcitoare şi neliniştitoare, când întunericul se ridica grăbit din zănoage. Ce lucru mai firesc ar fi putut să-i vină în minte dacă nu acela de a căuta adăpost printre stânci, de a da odihnă trupului şi spiritului şi a-şi afla somnul? Însă logica soldatului este logica absurdului. Astfel, de exemplu, în dimineaţa următoare, colonelul îl trezeşte cu brutale lovituri de picior şi-l scoate din ascunzişul său, cărându-i pumni în obraz. Ba mai mult: asta stârneşte ilaritatea ofiţerilor în aşa măsură încât, plângând de râs, imploră cu toţii într-un singur glas iertare pentru dezertor. Colonelul, în loc să-l împuşte, îi aplică o puternică lovitură de picior în spate şi-l trimite la trenul regimentar ca ajutor la bucătărie.

Grava ocară trebuia să-şi producă fructele sale veninoase. Luis Cervantes trecu de îndată de partea celorlalţi, deşi numai *in mente* deocamdată. Durerile şi suferinţele dezmoşteniţilor ajung să-l cutremure; cauza sa este cauza sublimă a poporului subjugat care cere dreptate, numai dreptate. Este prieten cu soldatul umil şi, ceva mai mult, un catâr mort de oboseală, într-o zi furtunoasă, îi stoarce lacrimi de milă.

Luis Cervantes deveni apoi omul de încredere al trupei. Au fost soldaţi care i-au făcut confidenţe îndrăzneţe. Unul, foarte serios, şi care se distingea prin calmul şi rezerva sa, îi spusese: „Eu sunt dulgher; o aveam pe mama, o bătrânică înţepenită de reumatism pe scaun de aproape zece ani. M-au ridicat din casă trei jandarmi, la miezul nopţii; în zori mă găseam în cazarmă şi noaptea am făcut-o la douăsprezece leghe de satul meu... Acum o lună am

trecut pe acolo cu trupa… Pe mama am găsit-o deja îngropată!… Nu mai aveam nicio mângâiere în viaţă… Acum nu învinuiesc pe nimeni. Însă, pe Dumnezeu din ceruri, aceste cartuşe care atârnă greu pe mine nu sunt destinate pentru duşmani… Şi dacă minunea se întâmplă (Maica Sfântă din Guadelupa mă va ajuta), dacă mă alătur lui Villa[6]… jur pe sufletul sfânt al mamei mele că mi-o vor plăti-o cu vârf şi îndesat aceşti federali.”

Un altul, tânăr, foarte inteligent, însă şarlatan la culme, beţivan şi fumător de marijuana[7], îl chemase de-o parte şi, privindu-l drept în faţă, cu ochii săi pierduţi şi sticloşi, îi şoptise la ureche: „Prietene… aceia… cei de dincolo… înţelegi?… aceia călăresc caii cei mai vânjoşi din grajdurile din nord şi din interiorul ţării, hamurile de pe caii lor valorează argint curat… Noi, pst!… înghesuiţi ca sardelele, buni numai pentru a munci de pomană… înţelegi prietene? Aceia primesc pesos strălucitori şi grei; noi, bilete din celuloid de la fabrica asasinului… Am spus…”

Şi la fel spuneau toţi. Până şi un sergent major povestise copilăreşte: „Eu sunt voluntar, însă am dat chix cu ăştia. Ceea ce pe timp de pace nu poţi face o viaţă întreagă muncind ca un măgar, astăzi se poate obţine în câteva luni străbătând munţii cu o puşcă la spinare. Însă nu cu ăştia, frate… nu cu ăştia…”

Şi Luis Cervantes, care împărţea cu trupa acea ură ascunsă, implacabilă şi de moarte împotriva claselor de sus, a ofiţerilor şi a tuturor superiorilor, simţise atunci că de pe ochii lui cădea ultimul văl de ceaţă şi vedea clar acum rezultatul final al luptei.

Şi când colo, nu mai departe decât astăzi, abia ajuns

---

6 *Pancho Villa,* pe numele adevărat Doroteo Arango (1877–1923), conducător al mişcării ţărăneşti din Mexic în timpul revoluţiei din 1910–1917. A fost ucis de contrarevoluţionari.

7 Specie de cânepă ale cărei frunze, fumate sub formă de ţigări, produc efecte narcotice.

alături de coreligionarii lui, în loc să-l primească cu braţele deschise, îl aruncaseră într-o cocină!

Se făcuse ziuă: cocoşii cântau de sus de pe colibe; găinile căţărate pe ramurile mărăcinişului din ogradă se mişcau, îşi desfăceau aripile, îşi umflau penele şi dintr-un singur zbor ajungeau pe pământ.

Luis Cervantes privi santinelele care sforăiau întinse pe bălegar. În închipuirea sa reînviară figurile oamenilor din ajun. Unul din ei, Pancracio, cu încreţituri pe obraz, pistruiat, spân, cu barba săltăreaţă, fruntea teşită şi urechile lipite de craniu, avea în totul un aspect bestial. Celălalt, Manteca, o stârpitură de om: ochi ascunşi, privire feroce, păr neîngrijit căzându-i pe ceafă, peste frunte şi peste urechi, cu buze buboase veşnic întredeschise.

Încă odată simţi cum se cutremură carnea pe el.

VII

Dormitând încă, Demetrio îşi trecu mâna peste şuviţele creţe ce-i acopereau fruntea umedă, atârnându-i peste o ureche, şi deschise ochii.

Auzi limpede vocea melodioasă de femeie pe care şi în vis o ascultase, şi se întoarse spre poartă.

Era ziuă: razele soarelui dogoreau plantaţia de *popote*[8] din împrejurimile colibei. Aceeaşi fată, care în ajun îi oferise într-un ulcior apă foarte rece (visele sale din tot timpul nopţii), acum, la fel de dulce şi de drăgăstoasă, venea cu o oală cu lapte din care se revărsa spuma.

— E de capră, însă foarte rece… Bea-l, nu mai sta pe gânduri…

Mulţumit, Demetrio zâmbi, se ridică şi, luând oala, începu să bea cu mici sorbituri, neluându-şi ochii de la fată.

---

8 Plantă al cărei pai serveşte la sorbitul răcoritoarelor.

Ea, stânjenită, îşi coborî privirea.

— Cum te cheamă?

— Camila.

— Îmi place numele, însă îmi place şi mai mult cum îl rosteşti…

Camila se înroşi toată, şi cum el intenţiona s-o prindă de mână, fata luă oala golită şi o zbughi în grabă.

— Nu aşa, prietene Demetrio, spuse grav Anastasio Montañés; trebuiesc mai întâi pregătite… Corpul meu e plin de urme lăsate de femei!… În materia asta eu am multa experienţă…

— Mă simt bine, prietene, spuse Demetrio prefăcându-se că nu-l înţelege; se pare că am fost răcit; am transpirat mult şi, spre dimineaţă, m-am trezit foarte înviorat. Ceea ce mă supără într-una însă este blestemata asta de rană. Cheamă-l pe Venancio să mă lecuiască.

— Şi ce să facem oare cu filfizonul pe care l-am prins azi-noapte? întrebă Pancracio.

— Adevărat, frate!… Uitasem de asta!…

Demetrio, ca de obicei, se gândi şi cumpăni mult înainte de a lua o hotărâre.

— Ia să văd, Codorniz; vino încoace. Caută şi interesează-te de o capelă care se găseşte cam la vreo trei leghe de aici. Du-te acolo şi fură sutana preotului.

— Oare ce gânduri ai, prietene? întrebă Anastasio îngrozit.

— Dacă acest filfizon a venit cu intenţia să mă omoare, o să fie uşor să-i smulg adevărul. Am să-i spun că va fi împuşcat. Codorniz o să pună sutana pe el şi o să-l spovedească. Dacă e vinovat, îi zbor creierii; dacă nu, îl las liber.

— Hm, ce de mai formalităţi!… Eu i-aş fi dat foc şi gata, exclamă Pancracio dispreţuitor.

Spre seară, Codorniz se reîntoarse cu sutana preotului. Demetrio ceru să-i fie adus prizonierul.

Luis Cervantes, nedormit şi nemâncat de două zile, intră cu faţa trasă şi încercănată, cu buzele palide şi uscate.

Vorbi rar şi cu greutate.

— Faceţi cu mine ce poftiţi… Sunt convins că m-am înşelat în părerile mele despre dumneavoastră.

Urmă o linişte îndelungată. După aceea continuă:

— Am crezut că veţi primi cu drag pe acela care vine să vă ofere un ajutor, bietul meu ajutor, de pe urma căruia dumneavoastră aţi profita… Ce câştig eu dacă revoluţia triumfă sau nu?

Încet, încet, se însufleţea şi lâncezeala lui dispărea dintr-o clipă în alta.

— Revoluţia aduce folos săracului, ignorantului, aceluia care toată viaţa lui a fost sclav, nefericiţilor care nici măcar nu ştiu că sunt aşa, pentru că bogatul transformă în aur lacrimile, sudoarea şi sângele săracilor…

— Ei aş, vorbă să fie!… Şi cum vine treaba asta?… Mie nu-mi plac predicile! întrerupse Pancracio.

— Eu am vrut să lupt pentru cauza sfântă a nefericiţilor… Însă dumneavoastră nu mă înţelegeţi… Dumneavoastră mă respingeţi… Păi atunci, faceţi cu mine ce vreţi!

— Pentru moment nu-ţi prind frânghia de beregată… deşi e plină şi albă cum n-am pomenit!

— Da, ştiu pentru ce ai venit dumneata, reluă Demetrio cu dezgust, scărpinându-se în cap. Te voi împuşca, ce zici? …

Apoi, întorcându-se către Anastasio:

— Luaţi-l de aici… şi dacă vrea să se spovedească, aduceţi-i un preot…

Anastasio, calm ca întotdeauna, îl luă uşor de braţ pe Cervantes.

— Vino pe aici, filfizonule…

Când după câteva minute apăru Codorniz îmbrăcat în

sutană, toţi râseră, ţinându-se cu mâinile de burtă.

— Hm, filfizonul ăsta e mare şmecher, spuse Codorniz. Aşa de şmecher încât mi se pare că a râs de mine când am început să-i pun întrebări.

— Şi n-a destăinuit nimic?

— N-a spus nimic mai mult decât a spus aseară…

— Ma face să cred că nu e vorba de ce crezi tu, prietene, remarcă Anastasio.

— Bine, atunci daţi-i de mâncare şi ţineţi-l sub observaţie.

VIII

Luis Cervantes de-abia se putu scula a doua zi. Târându-şi piciorul rănit, umblă din casă în casă căutând puţin alcool, apă fiartă şi fâşii de rufe uzate. Camila, cu neobosita ei bunăvoinţă, îi făcu rost de toate.

După ce începu să se spele, ea se aşeză lângă el să privească, cu o curiozitate de munteancă, cum îşi îngrijeşte rana.

— Auzi, şi cine te-a învăţat să lecuieşti?… Şi pentru ce ai fiert apa?… Şi cârpele pentru ce le-ai fiert? Ia te uită ce de lucruri minunate!… Şi asta, care ţi-ai turnat-o pe mâini, ce e?… Ptiu!… Rachiu cu adevărat?… Fugi de aici, eu credeam că rachiul este bun numai pentru colici!… Ah!… Dumneata trebuie să fii doctor?… Ha, ha, ha!… Să mori de râs!… Şi pentru ce nu-i mai bună apa rece?… Ce de mai minunăţii!… Ce de animale se găsesc în apa nefiartă!… Pfui!… Păi atunci nici nu mă mai uit la nimic!…

Camila continuă să-l întrebe mereu, şi cu atâta familiaritate, încât foarte repede a început să-l tutuiască.

Revenind la propriile sale gânduri, Luis Cervantes nu-i mai da atenţie.

„Unde sunt acei oameni minunat înarmaţi şi cu tot ce le trebuie pentru călărie, care primesc soldele în pesos grei

pe care Villa îi toarnă în tiparniţele din Chihuahua? Aş, vorbă să fie! Vreo douăzeci de indivizi desculţi şi păduchioşi, care călăresc o turmă de mârţoage. Să fie oare adevărate afirmaţiile ziarelor guvernamentale, şi asigurările date de el însuşi că aşa-zişii revoluţionari nu erau altceva decât nişte bandiţi uniţi acum, sub un pretext măreţ, pentru a-şi satisface setea de aur şi de sânge? Să fi fost oare minciună tot ce vorbeau despre ei simpatizanţii revoluţiei? Însă dacă ziarele ţipau într-una, pe toate tonurile, despre atâtea succese şi para-succese ale federaţiei, pe de altă parte, un casier, venit de curând din Guadalajara, a răspândit zvonul cum că rudele şi favoriţii lui Huerta[9] părăseau capitala îndreptându-se spre porturi, cu toate că el continua să urle: «Voi face pacea cu orice preţ». Aşadar, revoluţionarii, bandiţii sau oricum i-ai numi, ei erau aceia care trebuiau să doboare guvernul; viitorul le aparţinea; trebuia deci să fiu alături de ei, numai cu ei”.

— Nu, ceea ce văd acum nu mă poate înşela, îşi zicea ca pentru sine, aproape cu voce tare.

— Ce tot spui? îl întrebă Camila; păi eu crezusem că şobolanii ţi-au mâncat limba.

Luis Cervantes coborî sprâncenele şi privi cu un aer duşmănos acea specie de maimuţă tâmpă, cu piele arămie, dinţi de fildeş, picioare late şi scurte.

— Ascultă, filfizonule, şi tu ştii să povesteşti istorioare?

Luis făcu un gest de dezaprobare şi se îndepărtă fără să-i răspundă.

Ea, fermecată, îl urmări cu privirea până ce silueta lui

---

9 *Victoriano Huerta* (1854–1916) general şi om politic mexican, care a slujit mai întâi dictatura lui Porfirio Díaz. După moartea acestuia, revoluţia burghezo-democrată triumfă (1911) sub preşedinţia lui Francisco Indalecio Madero (1873–1913), pe care Huerta îl înlătură de la putere proclamându-se el preşedinte al Republicii şi instaurând un regim reacţionar. Neputând ţine piept mişcării populare ridicate împotriva sa de generalul Venustiano Carranza şi Pancho Villa, precum şi ostilităţii statelor vecine, Huerta demisionează în 1914.

dispăru pe poteca de lângă pârâu.

Era atât de cufundată în gânduri, încât tresari puternic când auzi vocea vecinei, chioara María Antonia, care, iscodind din coliba sa, îi strigă:

— Hei, tu!… dă-i prafurile de dragoste… Să vezi dacă nu cade în felul ăsta…

— Ptiu!… Fă tu treaba asta…

— Dacă aş fi vrut eu!… Însă, pfui! mi-e scârbă de filfizoni…

IX

— Cumătră Remigia, împrumută-mi nişte ouă; m-am pomenit dis de dimineaţă cu găina moartă. Am nişte domni care vor să ia masa la mine.

Din cauza trecerii de la lumina puternică a soarelui la întunericul din colibă, îngroşat şi din pricina fumăraiei care se ridica de la vatră ochii vecinei se măriră. Dar nu trecură decât câteva clipe şi începu să distingă clar contururile obiectelor şi pătucul rănitului aflat într-un ungher, atingând cu căpătâiul lui şopronul înnegrit şi lucios.

Se ghemui pe vine lângă cumătra Remigia şi, aruncând priviri furişe spre locul unde se odihnea Demetrio, întrebă cu voce joasă:

— Cum se simte omul?… S-a liniştit?… Ce bine!… Priveşte, şi e atât de tânăr!… Dar tot mai e palid… Of!… De ce nu i se vindecă rana?… Auzi, cumătră Remigia, nu vrei să-i facem ceva de băut?

Cumătra Remigia, goală de la mijloc în sus, îşi întinse braţele sale osoase cu vinele îngroşate, apucă sucitorul *metate*[10]-ului şi-l trecu de mai multe ori peste *nixtamal*-ul său.

---

10 Piatră dreptunghiulară care serveşte în Mexic la măcinatul porumbului.

— Pe urmă, cine ştie dacă o să le placă, răspunse fără a-şi întrerupe îndeletnicirea aspră, grea, aproape sufocantă; ei aduc doctorul lor şi din cauza asta…

— Cumătră Remigia, se ivi o altă vecină îndoindu-şi spinarea slabă, ca să poată intra pe uşă, nu cumva ai câteva foi de dafin să-mi dai ca să-i fac o fiertură Mariei Antonia?… S-a trezit azi dimineaţă cu dureri de burtă…

Şi cum ea, de fapt, venea cu asemenea pretexte numai pentru a iscodi şi a cleveti, întoarse privirea spre ungherul unde se afla bolnavul şi, făcând un semn cu ochiul, se interesă de sănătatea lui.

Cumătra Remigia coborî ochii pentru a arăta că Demetrio doarme…

— Vino, cumătră Pachita, nu am văzut că eşti şi dumneata aici…

— Ziua bună să vă dea Domnul, coană Fortunata… Cum s-au simţit azi dimineaţă la sculare?

— Păi, María Antonia cu „stăpânul” său… şi, ca de obicei, cu durere de burtă…

Se aşează pe vine, alături de cumătra Pachita.

— Nu am foi de dafin, sufleţelul meu, răspunde cumătra Remigia oprindu-se o clipă din măcinat; îşi dădu la o parte, de pe obrazul pe care curgea sudoarea, câteva fire de păr căzute pe ochi şi pe urmă îşi afundă mâinile într-o cratiţă, scoţând un pumn de porumb fiert din care se scurgea o apă gălbuie şi tulbure. Eu nu am; dar du-te la cumătra Dolores; ei nu-i lipsesc niciodată ierburile.

— Coana Dolores a plecat de azi noapte la confreerie. Au venit la ea, pe bună dreptate, şi au trimis-o să alunge neliniştea ce a cuprins-o pe fata mătuşei Matias.

— Fugi, cumătră Pachita, nu mai spune!…

Cele trei bătrânele formează un cerc viu şi, vorbind cu voce foarte scăzută, se pun pe bârfit.

— Este tot aşa de adevărat precum e adevărat că Dumnezeu se află în ceruri!…

— Ah, doar eu am fost prima care am spus: „Marcelina este însărcinată, da, însărcinată!” Dar nimeni n-a vrut să mă creadă…

— Biata copiliţă… Şi ce e mai rău este că tot necazul ăsta i se trage de la unchiul său Nazario!…

— Dumnezeu s-o apere!…

— Nu-i adevărat! ce unchi Nazario şi alte născociri!… Blestemaţii de federali, ei sunt vinovaţi!…

— Păi, dacă e aşa, atunci e şi mai nenorocită!…

Hărmălaia cumetrelor reuşi să-l trezească pe Demetrio.

Tăcură o clipă şi după aceea cumătra Pachita, scoţând din sân un porumbel blând ce deschidea cu greutate ciocul, aproape sufocat, spuse:

— Este adevărat că eu am adus domnului aceste amestecuri… dar, fără îndoială, cel mai priceput e doctorul…

— Astea nu-i sunt de folos, cumătră Pachita…; e ceva care-l face să iasă afară!…

— Domnule, iertaţi-mă… V-am adus acest dar, spuse bătrâna apropiindu-se de Demetrio. Pentru pierderea de sânge nu se află leac mai bun decât aceste esenţe…

Demetrio aprobă bucuros. Îi puseseră deja pe stomac nişte bucăţi de pâine muiate în rachiu, şi cu toate că atunci când i le desprinseră se răcori mult, simţea totuşi că mai avea încă fierbinţeală.

— Vino, cumătră Remigia, că dumneata ştii mai bine ce trebuie făcut, spuseră vecinele.

Dintr-o trestie ce serveşte drept cuţit la culesul fructelor de nopal, cumătra Remigia desfăcu o fâşie lungă şi ascuţită ca o lamă, luă puiul de porumbel într-o mână, apropiindu-l de pântec, şi cu o îndemânare de chirurg îl tăie în două dintr-o singură lovitură.

— În numele lui Isus, al Mariei şi al lui Iosif! spuse cumătra Remigia, pronunţând o binecuvântare. Apoi, aplică cu repeziciune peste abdomenul lui Demetrio cele

două jumătăţi calde şi sângerânde ale porumbelului.

— O să vezi ce bine o să te simţi…

Urmând sfaturile cumetrei Remigia, Demetrio rămase nemişcat, ghemuindu-se pe o coastă.

Atunci cumătra Fortunata povesti necazul ei. Ea avusese foarte multă bunăvoinţă faţă de şefii revoluţiei. În urmă cu trei luni, federalii i-au luat unica fiică şi asta o făcea nenorocită şi o înfuria.

La începutul povestirii, Codorniz şi Anastasio Montañés, ghemuiţi la picioarele pătuţului, stăteau cu capul ridicat şi, cu gura căscată, ascultau povestirea; însă într-atât de multe fleacuri înşiră cumătra Fortunata, încât pe la mijlocul povestirii Codorniz se plictisi şi ieşi afară să se mai scarpine niţel la soare. Când totul se termină cu solemnele: „Aştept de la Dumnezeu şi de la Preasfânta Fecioară ca să nu lăsaţi viu pe niciunul din aceşti federali ai Diavolului”, Demetrio, cu faţa întoarsă la perete, simţindu-se mult mai bine după ce înghiţise leacurile, urmărea cu gândul drumul pe care-l va străbate pentru a se interna în spitalul din Durango, iar Anastasio Montañés sforăia ca un trombon.

X

— Pentru ce nu-l chemi pe filfizon să te lecuiască, frate Demetrio? spuse Anastasio Montañés comandantului, care pe zi ce trecea avea frisoane mai puternice şi febră mare. Dacă l-ai vedea, el s-a tratat singur şi umblă atât de bine că nici măcar nu şchioapătă.

Venancio însă, care păstra borcănelele cu grăsimi şi plăcuţele cu maţe slinoase aranjate în şir, protestă:

— Dacă pune altcineva mâna, eu nu-mi mai iau nicio răspundere.

— Ascultă, prietene, tu nu eşti nici doctor, nici nimic!… Ai uitat oare pentru ce ni te-ai alăturat? întrebă Codorniz.

— Da, Codorniz, îmi aduc aminte că ai venit cu noi deoarece ai furat un ceas şi nişte inele cu briliante, preciză foarte înflăcărat Venancio.

Codorniz izbucni în râs.

— Se poate!… Însă tu ai fugit din satul tău pentru că ţi-ai otrăvit logodnica.

— Minţi!…

— Ba da; i-ai dat cantaridă pentru…

Strigătele de protest ale lui Venancio se înecară în zgomotoasele hohote de râs ale celorlalţi.

Demetrio, posac, îi făcu să tacă; după aceea începu să se vaiete, şi spuse:

— Ia aduceţi-l pe student.

Sosi Luis Cervantes, îi descoperi piciorul, examină cu atenţie rana şi dădu din cap semnificativ. Legătura făcută din pânză intra adânc într-o cută a pielei; piciorul, umflat, părea gata să plesnească. La fiecare mişcare, Demetrio scotea un geamăt. Luis Cervantes tăie bandajul, spălă bine rana, acoperi coapsa cu fâşii mari ude şi-l bandajă din nou.

Demetrio putu dormi toată după-amiaza şi toată noaptea. A doua zi se trezi foarte mulţumit.

— Are o mână foarte uşoară filfizonul, spuse.

Venancio, pe loc, observă:

— Foarte bine; însă trebuie să ştiţi că filfizonii sunt ca şi umezeala, pătrund peste tot. Din cauza filfizonilor s-au pierdut roadele revoluţiilor.

Şi cum Demetrio avea o încredere oarbă în cunoştinţele bărbierului, într-o altă zi, la ora la care Luis Cervantes venise să-i panseze, îi spuse:

— Ascultă, omule, fă treabă bună pentru ca atunci când am să mă înzdrăvenesc să te duci la casa ta sau unde ţi-o pofti inima.

Luis Cervantes, discret, nu răspundea nimic.

Trecu o săptămână, cincisprezece zile; federalii nu dădeau niciun semn de viaţă. În schimb, fasolea şi

porumbul se găseau din abundenţă prin fermele din apropiere; lumea nutrea atâta ură faţă de federali, încât cu multă bunăvoinţă dădea ajutor rebelilor. Oamenii lui Demetrio aşteptau cu răbdare însănătoşirea completă a comandantului lor.

Timp de mai multe zile, Luis Cervantes continuă să rămână abătut şi tăcut.

— Ce-i de făcut, filfizonule, văd că eşti îndrăgostit! îi spuse într-o zi Demetrio, glumind, după ce-i îngriji rana.

Începuse să-l îndrăgească. Puţin câte puţin prinse să se intereseze de treburile lui. Îl întrebă dacă i se dădea întreaga raţie de carne şi lapte. Luis Cervantes trebui să-i spună că se hrănea numai cu ceea ce bătrânele miloase de la fermă îi dădeau şi că lumea continua să-l privească ca pe un necunoscut sau ca pe un nepoftit.

— Toţi sunt băieţi buni, aici, filfizonule, adăugă Demetrio; totul e să ştii cum să-i iei. De mâine nu-ţi va lipsi nimic. Vei vedea.

Şi într-adevăr, chiar din acea seară lucrurile începură să se schimbe. Trântiţi pe terenul pietros, privind norii amurgului asemănători unor uriaşe cheaguri de sânge, câţiva din oamenii lui Macías ascultau relatările pe care le făcea Venancio despre plăcutele episoade din *Jidovul rătăcitor.* Mulţi din ei, adormiţi de vocea mieroasă a bărbierului, începură să sforăie; însă Luis Cervantes, foarte atent, după ce bărbierul termină predica sa cu stranii comentarii anticlericale, îi spuse cu emfază:

— Admirabil! Dumneata eşti foarte talentat!

— Într-adevăr, am ceva talent, recunoscu Venancio convins, însă părinţii mei au murit şi eu nu am mai putut face carieră.

— Asta-i cel mai puţin important. Când *cauza* noastră va triumfa, dumneata vei obţine uşor un titlu. Două sau trei săptămâni de practică prin spitale, o bună recomandare a comandantului nostru Macías… şi dumneata vei şi ajunge

doctor...! Ai o asemenea dexteritate, încât totul va fi o jucărie!

Din acea noapte, Venancio se deosebi de ceilalţi, încetând a-l mai numi „filfizon”. Luisito în sus, Luisito în jos.

XI

— Ascultă, filfizonule, aş vrea să-ţi spun ceva... zise Camila într-o dimineaţă, la ora la care Luis Cervantes se ducea la colibă după apă fiartă pentru a-şi îngriji piciorul.

Fata umbla neliniştită de câteva zile, iar fandoseala şi rezerva ei sfârşiră prin a-l plictisi pe tânăr, care, oprindu-se o clipă din ocupaţia sa, se ridică în picioare şi privind-o în faţă, îi răspunse:

— Bine... Ce vrei să-mi spui?

Camila simţi cum limba i se înmoaie ca o cârpă şi nu putu scoate o vorbă; obrazul i se făcu roşu ca macul, ridică umerii şi coborî capul într-atât încât aproape că-şi atinse pieptul gol. După aceea, fără a se mişca şi fixându-şi cu îndărătnicie privirea pe rană, pronunţă cu o voce foarte înceată.

— Ia uite ce frumos se vindecă!... Parcă-i un boboc de trandafir de Castilia.

Luis Cervantes îşi aplecă fruntea cu vădita plictiseală şi se apucă din nou să-şi îngrijească rana fără a-i mai păsa de fată.

Când termină, Camila dispăruse.

Timp de trei zile fata nu se mai arătă pe nicăieri. Cumătra Agapita, mama ei, era aceea care alerga la chemarea lui Luis Cervantes şi tot ea îi fierbea apa şi cârpele. El, cu multă precauţie, avu grijă să nu mai întrebe nimic. Însă, după trei zile, Camila era iar acolo, dând mereu târcoale şi fandosindu-se mai mult ca înainte.

Luis Cervantes, preocupat, o încuraja prin nepăsarea lui

pe Camila, care în sfârşit vorbi:

— Ascultă, filfizonule… Vreau să-ţi spun ceva… Ascultă, filfizonule; vreau să mă înveţi cântecul *La Adelita…* pentru… Cum, nu ghiceşti pentru ce?… Păi pentru a-l cânta mult, mult, când vei pleca, când nu vei mai fi tu aici… când vei pleca departe, atât de departe… încât nici nu-ţi vei mai aduce aminte de mine.

Cuvintele ei aveau asupra lui Luis Cervantes efectul pe care-l produce un vârf de oţel zgâriind pereţii unei sticle.

Ea nu-şi dădea seama, şi continua tot atât de naivă ca şi mai înainte:

— Hai, filfizonule, nu-ţi fie teamă!… Dacă ai vedea cât de rău este bătrânul care vă conduce pe voi… Să-ţi povestesc ce mi s-a întâmplat cu el… Doar ştii că acel Demetrio nu vrea să-i facă de mâncare altcineva decât mama şi să nu i-o aducă nimeni decât eu… Bine; să vezi, alaltăieri am intrat la el cu *champurrado*[11] şi, ce crezi că a făcut bătrânul pisălog? Păi, m-a prins strâns de mână, foarte strâns; după aceea a început să mă ciupească de pulpe… Ah, dar ce scatoalcă i-am tras!… „Hei, ce faci?… Astâmpără-te!… Ce faci, bătrân mojic?… Dă-mi drumul… dă-mi drumul, bătrân neruşinat!” Şi mă dau înapoi şi scap nevătămată, şi am fugit afară… Ce părere ai, filfizonule, despre asta?

Niciodată Camila nu-l văzuse pe Luis Cervantes râzând cu atâta poftă.

— Spune-mi, e adevărat tot ce-mi povesteşti?

Complet zăpăcită, Camila nu putu să-i răspundă. El începu din nou să râdă zgomotos, repetând întrebarea. Ea, simţind nesiguranţa fu şi mai zbuciumată şi îi răspunse cu voce întretăiată.

— Da, este adevărat… Şi asta este tot ceea ce am vrut să-ţi spun… Ce, nu ţi-am dat curaj acum, filfizonule?

Din nou Camila admiră cu încântare faţa proaspătă şi radioasă a lui Luis Cervantes, ochii lui verzi-albăstrui cu

11 Băutură întăritoare din făină de porumb şi lapte.

expresie duioasă, obrajii săi fragezi şi trandafirii ca ai unei păpuşi de porţelan, netezimea pielii sale albe şi delicate de pe gât, şi de pe braţele ivite din mânecile unei bluze grosolane de lână, blondul cald al părului său, uşor încreţit.

— Dar ce dracu mai aştepţi, proasto? Dacă comandantul te doreşte, ce vrei mai mult?

Camila simţi că i se ridică ceva din piept, ceva ce ajunge până la gât şi acolo se încâlceşte. Strânse puternic pleoapele pentru a-şi limpezi de lacrimi ochii săi senini; după aceea îşi şterse cu dosul mâinii obrajii umeziţi şi, la fel ca şi cu trei zile înainte, fugi cu sprinteneala cerbului.

XII

Rana lui Demetrio se cicatrizase. Începură discuţiile asupra proiectelor de a se îndrepta spre nord, unde se spunea că revoluţionarii au învins pe toată linia trupele federalilor. O întâmplare făcu însă să se precipite lucrurile. Într-o zi, Luis Cervantes stând aşezat pe un pisc de munte, în răcoarea înserării, cu privirea pierdută departe, se lăsa în voia gândurilor ca să-i treacă de urât. La picioarele crestei înguste, întinşi printre tufişurile de la marginea râului, Pancracio şi Manteca jucau cărţi. Anastasio Montañés, care privea cu indiferenţă jocul, îşi întoarse brusc faţa-i acoperită de barba neagră şi ochii blânzi spre Luis Cervantes şi-l întrebă:

— De ce eşti trist, filfizonule? Unde-ţi sunt gândurile? Vino lângă mine şi stai jos, să discutăm.

Luis Cervantes rămase nemişcat; însă Anastasio se duse lângă el şi se aşează prietenos alături.

— Dumitale îţi lipseşte zarva locurilor unde te-ai născut. Este clar că eşti un om subţire… Priveşte, filfizonule: cu toate că mă vezi slinos şi cu hainele rupte, nu sunt ceea ce par să fiu… Nu mă crezi?… Eu n-am nevoie de nimic; sunt

stăpânul a zece perechi de boi… Serios!… Poate să ţi-o adeverească cumătrul Demetrio!… Am zece *fanegas*[12] ale mele cu semănături… *C*rede-mă!… Ascultă, filfizonule; mie îmi place să mă iau la harţă cu federalii şi din cauza asta îmi poartă atâta ură. Ultima oară, acum vreo opt luni (exact de când mă găsesc aici), i-am dat o lovitură de cuţit unui tânăr căpitan caraghios (Dumnezeu să mă păzească), aici, lângă buric, dar, crede-mă, eu n-am nevoie de nimic… Mă găsesc aici din cauza asta… şi pentru a-i da o mână de ajutor cumătrului Demetrio…

— Iubita vieţii mele! strigă entuziasmat Manteca punând primele două cărţi de joc pe masă. Peste valetul de pică puse o monedă de douăzeci de *centavos* de argint.

— Cum poţi crede că mie jocul nu-mi aduce satisfacţie, filfizonule!… Vrei să pariezi?… Vino aici şi priveşte: şerparul ăsta de piele încă mai sună! spuse Anastasio scuturând brâul şi făcând să se audă sunetul produs de lovirea monedelor.

În vremea asta Pancracio filă pachetul cu cărţi de joc, scoase valetul şi se iscă ceartă. Glume, strigăte, iar după aceea înjurături. Pancracio îşi apropie obrazul său parcă cioplit în piatră de cel al lui Manteca, partenerul lui, care îl urmărea cu privire de şarpe, convulsionat ca un epileptic. Stăteau gata să se încaiere dintr-o clipă în alta. Negăsind înjurături destul de muşcătoare, se grăbeau să-i pomenească pe taţi şi pe mame, într-o broderie nespus de bogată în necuviinţe.

Dar nimic nu se întâmplă până la urmă; după ce-şi epuizară insultele, abandonară jocul, şi-şi azvârliră unul altuia, liniştiţi, braţul peste umăr, pornind agale după o înghiţitură de rachiu.

— Nici mie nu-mi place să mă lupt cu vorbele. Ăsta e lucru urât, nu-i aşa, filfizonule?… De fapt, uite, nimeni nu s-a legat de familia mea… Îmi place să fiu la locul meu. Din

12 Măsură agrară spaniolă de aproximativ 64,5 ari.

cauza asta nu glumesc niciodată... Fii atent, filfizonule, continuă Anastasio, schimbând tonul, ducându-şi o mână la frunte şi stând în picioare, ce prăfăraie se ridică colo, în spatele deluşorului? Drace! Te pomeneşti că sunt conservatorii!... Şi ne iau pe nepusă masă! Vino, filfizonule; să mergem să le dăm de veste băieţilor.

Era un prilej de mare bucurie:

— Să mergem în întâmpinarea lor! spuse primul Pancracio.

— Da, să mergem în întâmpinarea lor. Să facem în aşa fel încât să nu ne scape!...

Însă duşmanul se reducea la o mică turmă de măgari şi la doi conducători.

— Opriţi-i. Sunt munteni şi trebuie să aducă ceva veşti, spuse Demetrio.

Într-adevăr, veştile pe care le aduceau muntenii erau deosebit de importante. Federalii fortificaseră dealurile El Grillo şi La Bufa din Zacatecas. Se zicea că este ultima redută a lui Huerta, şi toată lumea prevestea căderea ei. Familii întregi plecau în graba mare spre sud; trenurile erau supraîncărcate de lume; lipseau trăsurile, căruţele pentru transport, iar pe şosele, mulţi, cuprinşi de panică, mergeau pe jos cu bagajele în spinare. Pánfilo Natera îşi aduna oamenii în Fresnillo, iar federalii, de spaimă, îşi pierdeau pantalonii.

— Căderea cetăţii Zacatecas este *Requiescat in pace*[13] pentru Huerta, îi asigură Luis Cervantes cu o vehemenţă extraordinară. Trebuie să ajungem să ne unim cu generalul Natera înaintea atacului.

Observând uimirea ce o trezeau cuvintele sale pe chipurile lui Demetrio şi ale tovarăşilor săi, îşi dădu seama că mai era încă socotit de prisos şi nevrednic de luat în seamă.

Dar în ziua următoare, când oamenii ieşiră în căutare de

13 Veşnica pomenire (lat.).

cai buni pentru a porni din nou la drum, Demetrio îl chemă pe Luis Cervantes şi-i spuse:

— Vrei cu adevărat să mergi cu noi, filfizonule? Dumneata eşti făcut din alt aluat, şi drept să-ţi spun, nu înţeleg cum poate să-ţi placă viaţa asta. Crezi oare că cineva vine aici aşa, de plăcere?… E drept, de ce să nu recunoaştem? Unuia îi place agitaţia; dar nu e numai asta… Stai jos, filfizonule, stai jos să-ţi povestesc. Ştii pentru ce m-am răzvrătit?… Ascultă: înainte de revoluţie aveam pământul meu, cu brazda gata răsturnată pentru semănat, şi dacă nu ar fi avut loc ciocnirea cu don Mónico, moşierul din Moyahua, în clipa asta eu aş fi fost în mare zor, cu pregătitul boilor pentru semănat… Pancracio, desfundă două sticle de bere, una pentru mine şi cealaltă pentru filfizon… Pe Sfânta Cruce!… Nu poate să ne facă decât bine, nu-i aşa?…

XIII

— Eu sunt originar din Limón, foarte aproape de Moyahua, din frumosul defileu Juchipila. Aveam casa mea, vacile mele, o bucată de pământ pentru semănat; adică nu-mi lipsea nimic. Păi, domnule, noi fermierii avem obiceiul să coborâm în sat la fiecare opt zile. Mai aude omul o liturghie, ascultă o predică, după aceea se duce la piaţă, cumpără ceapă, pătlăgele roşii şi tot ce are nevoie. Pe urmă, împreună cu prietenii, intră în prăvălia lui Primitivo López să ia o gustare. Ia un păhărel; câteodată cineva dintre noi este mai binevoitor şi ne mai cinsteşte cu încă un păhărel; şi i se urcă la cap, şi-i face multă plăcere, şi mai râde omul, ţipă, cântă şi e bine dispus. Totul este în regulă pentru că nimeni nu se supără. Dar încep să se agaţe de tine; poliţistul dă târcoale pe acolo şi trage cu urechea pe la uşă; comisarului sau ajutoarelor lui li se năzare să-ţi strice cheful… Este limpede, omule, nu eşti un

bărbat moale şi potolit, eşti om îndrăzneţ, curajos şi te ridici şi le spui cuvintele pe care le merită! Dacă au înţeles, drum bun; pe câte unul îl lasă în pace, şi cu asta se termină totul. Dar se întâmplă câteodată că vor să stea altfel de vorbă… şi unul este viclean din fire… şi nu-i place să i se ceară socoteală… Şi… da, domnule; intervine pumnalul, şi chiar şi pistolul… Şi după aceea pornim să străbatem munţii până ce nimeni nu-şi mai aduce aminte de mort!

Bine. Ce s-a întâmplat cu don Mónico? Un fleac! Mult mai puţin important decât cu ceilalţi. Într-o clipă, cât ai zice peşte!… O scuipătură în faţă pentru că s-a amestecat, şi iată că mă aflu în faţa dumitale ca să-ţi povestesc… Aşadar, din cauza asta m-am pus rău cu Federaţia. Dumneata cunoşti intrigile care domnesc aici în Mexic, unde l-au ucis pe domnul Madero şi pe un altul, un oarecare Felix sau Felipe Diaz, ce ştiu eu!… Bine: pe urmă acel Mónico a venit în persoană la Zacatecas cu o escortă, ca să mă înhaţe. Zicea că eu sunt maderist şi că trebuia să mă ridice. Însă cum de prieteni nu duci lipsă, unul din ei m-a anunţat la timp, şi când federalii au sosit la Limón, eu fugisem. Apoi a mai venit cumătrul Anastasio, care făcuse o crimă, şi după aceea Pancracio, Codorniz şi mulţi alţi prieteni şi cunoscuţi. Pe urmă ni s-au mai alăturat şi alţii şi, precum vezi: ducem lupta aşa cum putem.

— Domnule comandant, spuse Luis Cervantes după câteva minute de linişte şi gândire, dumneata ştii prea bine că aici aproape, în Juchipila, se găsesc oamenii lui Natera; ar fi bine să ne unim cu ei mai înainte de a fi ocupată Zacatecas. Să ne prezentăm generalului…

— Nu stă în firea mea asta… Mie nu-mi place să mă supun nimănui.

— Însă dumneata, numai cu oamenii pe care-i ai aici, nu vei ajunge decât o căpetenie fără importanţă. Revoluţia va triumfa fără doar şi poate; după ce se termină îţi vor

spune, aşa precum a spus Madero celor care l-au ajutat: „Prieteni, vă mulţumesc mult; acum reîntoarceţi-vă la casele voastre…”

— Nici nu vreau altceva decât să mă lase în pace şi să mă întorc acasă.

— Stai că abia am început!…. Nu am terminat: „Dumneavoastră care m-aţi ridicat până am ajuns la Preşedinţia Republicii, primejduindu-vă viaţa, cu riscul de a lăsa în mizerie văduve şi orfani, acum când mi-am atins scopul, duceţi-vă şi puneţi mâna pe sapă şi pe lopată, şi continuaţi-vă traiul de azi pe mâine, flămânzi şi goi, ca mai înainte, în timp ce noi, cei din clasele de sus, vom strânge câteva milioane de pesos”.

Demetrio se scărpină în cap şi nu zise nimic.

— Luisito a spus un mare adevăr! exclamă cu entuziasm bărbierul Venancio.

— Precum am zis, continuă Luis Cervantes, odată terminată revoluţia, s-a terminat totul. Păcat de atâtea vieţi pierdute, de atâtea văduve şi orfani, de atâta sânge vărsat! Toate astea pentru ce? Pentru ca doar câţiva trântori să se îmbogăţească şi totul să rămână la fel sau mai rău ca înainte. Dumneata eşti dezinteresat şi spui: „Eu nu am altă ambiţie decât să mă reîntorc acasă, la pământul meu”. Însă este drept să-ţi lipseşti nevasta şi copiii de la norocul pe care pronia cerească îl pune acum în mâinile dumitale? Este bine să abandonezi patria în aceste momente solemne când e nevoie de toată abnegaţia fiilor săi, cei umili, ca să o salveze, să n-o lase să cadă din nou în mâinile stăpânilor şi călăilor ei dintotdeauna, proprietarii? … Nu trebuie să fie uitat lucrul cel mai sfânt ce există în lumea asta pentru orice om: familia şi patria!…

Macías zâmbi şi ochii îi străluciră.

— Adică, ar fi bine să mergem cu Natera, filfizonule?

— Nu numai că ar fi bine, spuse insinuant Venancio, ci neapărat necesar, Demetrio.

— Domnule comandant, continuă Cervantes, te-am simpatizat din clipa în care te-am cunoscut, şi-mi eşti din ce în ce mai drag, pentru că îmi dau seama cât valorezi. Permite-mi să fiu foarte sincer. Dumneata nu-ţi dai încă seama de adevărata, de înalta, de nobila dumitale misiune. Dumneata, om modest şi fără de ambiţii, nu vrei să vezi rolul important pe care-l joci în această revoluţie. Nu-i adevărat că dumneata ai venit aici din cauza lui don Mónico, grangurele; dumneata te-ai ridicat împotriva bogătanilor care năpăstuiesc întreaga naţiune. Suntem elementele unei mari mişcări sociale care trebuie să se termine prin înălţarea patriei noastre, pentru mărirea ei. Suntem instrumentele destinului pentru revendicarea drepturilor sfinte ale poporului. Nu luptăm pentru a doborî un asasin nemernic, ci luptăm împotriva tiraniei însăşi. Asta este ceea ce se cheamă a lupta pentru principii, a avea idealuri. Pentru ele luptă Villa, Natera, Carranza; pentru ele luptăm noi.

— Da, da; întocmai ce am gândit şi eu, spuse entuziasmat Venancio.

— Pancracio, desfundă alte două sticle cu bere…

XIV

— Ca să vezi ce bine explică lucrurile filfizonul, cumetre Anastasio, spuse Demetrio, preocupat să tălmăcească cuvintele spuse în dimineaţa aceea de Luis Cervantes.

— L-am auzit, răspunse Anastasio. Într-adevăr sunt oameni care, ştiind să citească şi să scrie, înţeleg bine lucrurile. Dar ceea ce nu pot eu pricepe, prietene, este cum te vei înfăţişa dumneata domnului Natera, cu oameni atât de puţini câţi suntem noi.

— Hm, lucrul acesta este cel mai puţin important! Începând de astăzi vom proceda altfel. Am auzit spunându-se că Crispín Robles trece prin comune şi strânge toate

armele şi caii pe care-i găseşte; eliberează din închisori pe toţi cei închişi şi în felul acesta are mereu oameni cu duiumul. Ai să vezi. Adevărul este, prietene Anastasio, că până acum am vorbit prea multe prostii. Pare de necrezut că acest filfizon a venit să ne înveţe abecedarul.

— Ce mare lucru este să ştii să citeşti şi să scrii!…

Amândoi oftară cu părere de rău.

Între timp, Luis Cervantes şi mulţi alţii au venit să se informeze când vor porni la drum.

— Chiar mâine dimineaţa, spuse Demetrio fără şovăire.

Apoi Codorniz propuse să se aducă orchestra din satul apropiat şi despărţirea să se facă printr-o petrecere. Ideea lui fu primită cu mare bucurie.

— Păi să pornim, exclamă Pancracio şi dădu un chiot; în ceea ce mă priveşte însă, nu voi pleca singur… Am o drăguţă şi o iau cu mine.

Demetrio spuse că şi el şi-ar lua bucuros o fată care îi este dragă, însă doreşte mult ca niciunul dintre ei să nu lase amintiri urâte, cum au lăsat federalii.

— Nu mai avem ce aştepta; la întoarcere se aranjează totul, pronunţă cu voce joasă Luis Cervantes.

— Cum! spuse Demetrio. Păi nu se spune că dumneata şi Camila…

— Nu este adevărat, domnule comandant; ea te iubeşte pe dumneata… dar îi este frică.

— Zău, filfizonule?

— Da; însă mi se pare foarte potrivit ceea ce spuneţi: nu trebuie să lăsăm impresie proastă… Când ne vom întoarce învingători, atunci va fi cu totul altceva; vă vor şi mulţumi.

— Ah, filfizonule!… Eşti foarte dibaci! spuse Demetrio zâmbind şi lovindu-l cu palma pe spate.

Spre seară, ca de obicei, Camila cobora după apă la râu. Pe aceeaşi cărare, venea către ea Luis Cervantes.

Camila simţi cum inima îi bătea să-i iasă din piept.

Poate fără să o observe, Luis Cervantes dispăru dintr-o

dată la o cotitură, după stânci.

Ca în toate zilele, la ora aceea, amurgul învăluia stâncile roase, ramurile arse de soare şi muşchiul uscat. Sufla un vânt călduţ cu şoapte uşoare, legănând frunzele ascuţite ale porumbiştii tinere. Totul era neschimbat, însă în pietre, în crengile uscate, în aerul îmbălsămat, în întreg frunzişul, Camila observa acum ceva ciudat; ca şi cum dintr-o dată toate ar fi devenit triste.

Ocoli un munte stâncos şi măcinat şi dădu brusc de Luis Cervantes, cocoţat pe un bolovan mare, cu picioarele atârnând şi cu capul descoperit.

— Ascultă, filfizonule, vino măcar să-mi spui adio.

Luis Cervantes se supuse. Coborî şi se apropie de ea.

— Mândrule!… Oare aşa de rău m-am purtat cu tine încât să te fereşti chiar să-mi vorbeşti?…

— Pentru ce îmi spui toate lucrurile astea, Camila? Tu ai fost atât de bună cu mine… mult mai bună decât o prietenă; m-ai îngrijit ca o soră. Eu mă despart foarte mulţumit de tine şi-mi voi reaminti mereu de lucrul acesta.

— Mincinosule! spuse Camila transfigurată de bucurie. Şi dacă eu nu-ţi vorbeam?

— Aveam de gând să-ţi mulţumesc în noaptea asta la petrecere.

— Care petrecere?… Dacă e vreo petrecere, eu nu voi merge…

— Pentru ce n-ai merge şi tu?

— Pentru că nu pot să-l văd pe bătrânul ăsta… pe Demetrio.

— Nu fi proastă!… Ascultă, el te iubeşte mult; nu pierde ocazia asta pe care n-o vei mai întâlni niciodată. Proasto, Demetrio va ajunge general, va fi foarte bogat… Cai mulţi, bijuterii multe, îmbrăcăminte foarte luxoasă, palate şi mulţi bani de cheltuială… Închipuieşte-ţi cum te-ai simţi alături de el!

Pentru ca să nu-l privească drept în ochi, Camila îi ridică

pe ai ei spre albastrul cerului. O frunză uscată se desprinse de pe înălţimea unei râpe şi, legănându-se încet în aer, îi căzu ca un fluture mort la picioare. Se aplecă şi o luă între degete. Apoi, fără să-l privească în faţă, şopti:

— Vai, filfizonule… dac-ai şti ce neplăcut îmi e când îmi spui tu toate astea!… Căci tu eşti acela pe care-l iubesc… pe tine şi pe nimeni altul… Du-te filfizonule; du-te, căci nu ştiu pentru ce îmi faci atâta ruşine… Du-te! Du-te!…

Aruncă frunza pe care o sfărâmase între degetele sale nervoase şi-şi acoperi faţa cu colţul şorţului.

Când deschise din nou ochii, Luis Cervantes dispăruse.

Ea îşi continuă drumul pe malul râului. Apa părea prăfuită cu un carmin foarte fin; în valurile ei tremurau un cer multicolor şi piscurile pe jumătate luminoase, pe jumătate acoperite de umbră. Mii şi mii de insecte luminoase roiau peste apa încremenită. Şi acolo, pe fundul râului plin de pietriş, în apele cristaline, îşi revăzu imaginea cu bluza galbenă cu panglici verzi, cu fustele sale albe şi nescrobite, cu capul alungit, cu sprâncenele şi fruntea turtite; aşa cum se împodobise ca să-i fie pe plac lui Luis.

Şi dintr-odată izbucni în plâns.

În tufişuri broaştele orăcăiau implacabila melancolie a clipei.

Legănându-se pe un ram uscat, un guguştiuc plângea şi el.

XV

La petrecere a fost multă veselie şi s-a băut un foarte bun *mezcal*[14].

— Hai s-o speriem pe Camila, spuse cu voce tare Demetrio.

Toată lumea o căută cu privirea pe Camila.

---

14 Rachiu extras dintr-o varietate de agave.

— Nu se simte bine, o doare capul, răspunse cu asprime cumătra Agapita, supărată de privirile bănuitoare pe care toţi le îndreptaseră spre ea.

Când fandangoul era pe sfârşite, Demetrio, clătinându-se puţin, mulţumi bunilor locuitori care îi primiseră atât de bine şi le promise că după triumful revoluţiei nu va uita pe nimeni, căci „prietenii se cunosc numai în închisoare sau după ce ai dormit cu ei în acelaşi pat”.

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui, spuse o bătrânică.

— Dumnezeu să vă binecuvânteze şi să vă ducă pe drumul cel drept, spuseră altele.

Şi María Antonia, foarte beată:

— Să vă ’toa’ceţi ’epede… da’ foa’te ’epede!…

A doua zi, María Antonia – care deşi cu faţa ciupită de vărsat şi cu o albeaţă pe un ochi, avea o faimă foarte proastă, într-atât de proastă încât se spunea că nu exista bărbat care să n-o fi cunoscut în tufişurile de pe marginea râului – îi strigă Cămilei:

— Hei, tu!… Ce înseamnă asta?… Ce faci acolo într-un ungher, cu şalul legat la cap?… Ce?… Plângi?… Ia te uită ce ochi are! Pari o vrăjitoare! Ascultă… Nu te întrista!… Nu există durere de care e cuprins sufletul şi care să nu se sfârşească după trei zile.

Cumătra Agapita încruntă sprâncenele, şi cine ştie ce a mai mormăit în sinea ei.

Într-adevăr, cumetrele erau mâhnite de plecarea oamenilor şi a bărbaţilor lor, totuşi bârfeli şi intrigi destul de îndrăzneţe se făceau auzite, se plângeau cum că n-o să mai aibă cine să le aprovizioneze ferma cu oi şi viţei, ca să poată mânca zilnic carne. Şi-i atât de bine când cineva îşi petrece viaţa doar mâncând şi bând, stând cu picioarele întinse şi dormind la umbra stâncilor, în timp ce norii vin şi se duc pe bolta cerului!

— Priveşte-i încă o dată! Pe acolo trec, strigă María Antonia; par nişte jucării împrăştiate pe o masă.

În depărtare, unde mărăcinişul şi stejărişul începeau să se contopească într-un singur plan catifelat şi albăstrui, oamenii lui Macías, pe mârţoagele lor, se profilau pe limpezimea de safir a cerului şi pe piscul unui vârf de munte. O pală de aer cald aduse până la colibe frânturi vagi şi întretăiate ale cântecului *Adelita.*

Camila, care la chemarea Mariei Antonia ieşise să-i vadă pentru ultima oară, nu se putu abţine şi se reîntoarse înecându-se în hohote de plâns.

María Antonia izbucni în râs şi se îndepărtă.

— Fata mea a fost deochiată, mormăi zăpăcită cumătra Agapita.

Cugetă mult şi când crezu că se gândise suficient, luă o hotărâre: de pe un piron înfipt pe un stâlp al colibei, între Dumnezeiescul Chip şi Preacurata Fecioară din Jalpa, luă o bucată de piele netăbăcită, ce servea bărbatului ei la înjugat boii şi, îndoind-o, îi aplică Cămilei o lovitură puternică pentru a scoate tot răul din ea.

Pe calul lui murg, Demetrio se simţea reîntinerit; ochii lui căpătară din nou obişnuita strălucire metalică, şi sub pielea lui arămie de indigen de cea mai pură rasă curgea din nou sângele roşu şi fierbinte.

Toţi îşi umflau plămânii ca pentru a respira orizonturile largi, nesfârşitul cerului, albastrul munţilor şi aerul proaspăt, îmbălsămat de aromele pădurii. Făceau să galopeze caii, ca şi cum în acea goană nebună ar fi căutat să pună stăpânire pe întregul pământ. Cine oare îşi mai aducea aminte, în clipele acelea, de severul comandant al poliţiei, de jandarmul ursuz şi de bogătanul îngâmfat? Cine îşi mai amintea de coliba sărăcăcioasă unde trăia ca un sclav, mereu sub supravegherea stăpânului, ori de morocănosul şi înverşunatul vechil, care te obliga să fii în picioare mai înainte de răsăritul soarelui, cu lopata şi cu coşul, sau la coamele plugului, ori la trestie, pentru a-ţi

câştiga oala de *atole*[15] şi farfuria cu fasolea cea de toate zilele?

Cântau, râdeau şi chiuiau, îmbătaţi de soare, de aer şi de viaţă.

Meco, făcând sărituri cu calul, îşi arăta dinţii albi, glumea şi făcea ghiduşii.

— Ascultă, Pancracio, întrebă el foarte grav, în scrisoarea care mi-a trimis-o nevasta mă anunţă că mai avem încă un fiu. Cum vine treaba asta? Eu n-am mai văzut-o de pe timpul domnului Madero!

— Nu, nu-i nimic… Ai lăsat-o însărcinată! Toţi se strâmbară de râs. Numai Meco, foarte grav şi nepăsător, cânta îngrozitor de fals:

I-am dat un ban
şi mi-a spus că nu se poate…
De două ori pe-atât i-am dat
şi ea nu a vrut să-i ia.
Într-atât m-am rugat
până ce un rial *a aplicat.*
Vai, ce femei nerecunoscătoare,
care nu ştie ce e respectul!

Larma încetă când soarele puternic îi moleşi. Ziua întreagă umblară prin defileu, urcând şi coborând dealuri rotunde, tunse şi murdare ca nişte capete chelboase, dealuri care se succedau la nesfârşit.

Pe înserat, în depărtare, în mijlocul unei creste albastre, se estompau câteva turnuleţe abrupte; apoi se ivi şoseaua înecată în albe vârtejuri de praf şi stâlpii cenuşii de telegraf. Au înaintat până la şosea şi, ceva mai departe, au descoperit silueta nedesluşită a unui om pe vine, pe lizieră. S-au apropiat de el. Era un bătrân zdrenţăros, urât la chip. În mână cu un briceag neascuţit, îşi dregea anevoie o

15 Un fel de terci din făină de porumb fiartă în apă şi lapte.

opincă. Lângă el păştea un măgar încărcat cu iarbă. Demetrio îl întrebă:

— Ce faci aici, bunicuţule?

— Merg în sat să duc lucerna vacii mele.

— Sunt mulţi federali?

— De… câţiva; cred că nu sunt mai mulţi de o duzină.

Apoi bătrânului i se dezlegă limba. Spuse că circulă zvonuri foarte grave: că Obregon[16] ar asedia Guadalajara; Carrera Torres ar fi stăpân în San Luis Potosí, şi Pánfilo Natera, în Fresnillo.

— Bine, îi spuse Demetrio, te poţi duce în satul tău; dar ai grijă să nu scoţi o vorbă despre tot ce ai văzut, altminteri te trăsnesc. Te găsesc chiar de te-ai ascunde în gaură de şarpe.

— Ce spuneţi, băieţi? întrebă Demetrio când bătrânul se îndepărtase.

— Să-i lovim!… Să nu lăsăm viu niciun conservator! strigară toţi într-un glas.

Îşi numărară cartuşele şi grenadele de mână pe care Tecolete le fabricase din fragmente de tuburi de fier şi din resturi de alamă.

— Sunt puţine, observă Anastasio; Însă le vom schimba cu carabine.

Şi, îngrijoraţi, se grăbiră să-şi continue drumul înfigând pintenii în pântecele costelive ale animalelor vlăguite.

Vocea poruncitoare a lui Demetrio îi opri.

Poposiră la poalele unei măguri, adăpostiţi de un mărăciniş des. Fără a scoate şaua de pe cai, fiecare din ei îşi căută câte o piatră pentru căpătâi.

XVI

16 *Alvaro Obregon* (1880–1928), general şi om politic mexican. **A** urmat lui Carranza la preşedinţia Republicii (1920–1924). S-a remarcat printr-o intensă activitate progresistă şi prin anticlericalismul său. **A** fost asasinat imediat după realegerea sa ca preşedinte, în 1928.

La miezul nopţii, Demetrio Macías dădu ordinul de pornire.

Satul se găsea la o depărtare de o leghe sau două şi în zorii zilei trebuia să se angajeze la o luptă cu federalii.

Cerul era înnourat, strălucea ici-colo câte o stea şi, din când în când, clipirea roşiatică a unui fulger lumina viu depărtarea.

Luis Cervantes îl întrebă pe Demetrio dacă nu ar fi bine pentru o mai sigură reuşită a atacului să apeleze la o călăuză, sau cel puţin să facă rost de datele topografice ale satului şi de aşezarea precisă a cazărmii.

— Nu, filfizonule, răspunse zâmbind Demetrio, cu un gest dispreţuitor; le vom cădea în spate tocmai când nu se aşteaptă, şi gata. Aşa am procedat de foarte multe ori. Ai văzut cum scot veveriţele capul din scorbură când cineva o umple cu apă? La fel de zăpăciţi vor ieşi aceşti blestemaţi conservatori îndată ce vor auzi primele împuşcături. Nu vor face altceva decât să ne servească drept ţintă.

— Şi dacă bătrânul care ne-a informat ieri a minţit? Dacă în loc de douăzeci de oameni vor fi cincizeci? Dacă a fost un spion pus acolo de către federali?

— Filfizonul ăsta s-a şi speriat! spuse Anastasio Montañés.

— Ca şi cum a mânui puşca ar fi totuna cu a pune oblojeli şi a face clisme! spuse Pancracio.

— Hm! reluă Meco. Prea multă vorbărie… Pentru o duzină de şobolani bezmetici!

— Mamele noastre n-o să se întrebe niciodată dacă au născut bărbaţi sau altceva, adăugă Manteca.

Când ajunseră la marginea satului, Venancio înaintă puţin şi strigă la poarta unei colibe.

— Unde este cazarma? îl întrebă pe bărbatul care ieşi, desculţ şi cu o fâşie de *poncho* acoperindu-i pieptul gol.

— Cazarma se găseşte puţin mai jos de piaţă, stăpâne,

răspunse bărbatul.

Însă cum nimeni nu ştia în ce parte era acest „puţin mai jos de piaţă”, Venancio îl obligă să meargă în fruntea coloanei, ca să le arate drumul.

Bietul om, tremurând de spaimă, începu să vocifereze că este un lucru îngrozitor ceea ce făceau cu el.

— Sunt un nenorocit de zilier, domnule; am nevastă şi mulţi copilaşi mici.

— Dar ce, ai mei or fi fiind câini? răspunse tăios Demetrio. Apoi ordonă: În cea mai mare linişte, porniţi unul câte unul pe mijlocul şoselei.

Cupola cea mare a bisericii se înălţa peste casele din jur, dominându-le.

— Priviţi, domnilor, în faţa bisericii este piaţa; mai mergeţi încă pe atâta mai la vale şi acolo, izolată, se găseşte cazarma.

Pe urmă îngenunche, rugându-se să fie lăsat să se ducă înapoi; Pancracio însă, fără să-i răspundă, îi dădu o lovitură cu patul puştii în piept şi-l sili să meargă mai departe.

— Câţi soldaţi sunt aici? se informă Luis Cervantes.

— Stăpâne, nu vreau să o mint pe înălţimea-voastră; însă adevărul, adevărul adevărat este că nu sunt decât un nepriceput…

Luis Cervantes se întoarse către Demetrio care se prefăcea a nu asculta.

Deodată dădură într-o, mică piaţetă. O salvă zgomotoasă de puşti îi asurzi. Clătinându-se, calul murg al lui Demetrio şovăi puţin, îndoi genunchii şi căzu. Tecolete scoase un strigăt ascuţit şi se rostogoli de pe cal, care o luă razna prin mijlocul pieţei.

O nouă salvă şi călăuza desfăcu braţele şi căzu pe spate, fără să scoată vreun suspin.

Anastasio Montañés îl ridică repede pe Demetrio şi-l duse de-o parte. Ceilalţi se retrăseseră între timp şi se

adăposteau pe lângă zidurile caselor.

— Domnilor, domnilor, vorbi un bărbat din sat, scoţând capul dintr-o tindă spaţioasă, veniţi prin spatele capelei… acolo se găsesc toţi. Înapoiaţi-vă pe aceeaşi stradă, cotiţi la stânga, după aceea veţi da de o ulicioară, şi mergeţi tot înainte până ce ajungeţi chiar în spatele capelei.

În clipa aceea o ploaie deasă de împuşcături de pistol căzu peste ei. Împuşcăturile veneau de pe terasele caselor din apropiere.

— Hm, spuse bărbatul, astea nu sunt înţepături de păianjen!… Sunt filfizonii… Intraţi aici până trec… Ăstora le e frică până şi de umbra lor.

— Cum, sunt atât de mulţi reacţionari pe-aici? întrebă Demetrio.

— Nu erau mai mult de doisprezece; dar azi noapte au fost cuprinşi de panică şi prin telefon au chemat pe cei din împrejurimi. Cine ştie cine or fi!… Însă nu par să fie mulţi. Cea mai mare parte trebuie să fie recrutaţi şi e de-ajuns ca unul să bată în retragere că toţi ceilalţi îi şi părăsesc pe comandanţii lor. Pe fratele meu l-au recrutat în închisoare şi l-au adus aici. Eu merg cu dumneavoastră, şi la un semnal al meu veţi vedea cum toţi se vor da de partea noastră. Şi nu rămâne decât să le venim de hac ofiţerilor. Dacă domnul ar vrea să-mi dea o armă…

— Carabinele nu ne prisosesc, frate; însă asta îţi va servi la ceva – spuse Anastasio Montañés întinzându-i omului două grenade de mână.

Şeful federalilor era un tânăr cu părul blond şi cu mustăţi răsucite, foarte înfumurat. Cât timp nu a ştiut exact numărul celor care-i atacau, s-a menţinut rezervat şi extrem de prudent; acum însă, când reuşise să-i respingă cu atâta succes încât nu le dăduse răgaz să răspundă nici măcar cu o împuşcătură, se făcea cu, bărbăţia şi îndrăzneala lui nemaiauzită. Când soldaţii abia se încumetau să-şi scoată capetele pe după balustrada

porticului, el, în palida lumină a zorilor, îşi expunea graţios silueta zveltă şi mantaua cu epoleţi, pe care vântul o umfla din când în când.

— Ah, îmi amintesc de rebeliunea militară!…

Cum viaţa sa militară se reducea la aventura în care fusese implicat ca elev al Şcolii de aspiranţi, când a avut loc trădarea preşedintelui Madero, ori de câte ori se ivea vreo ocazie mai deosebită, aducea vorba despre fapta eroică de la Ciudadela.

— Locotenent Campos, ordonă emfatic, coboară dumneata cu zece oameni şi biciuieşte-mi aceşti bandiţi care se ascund… Canaliile!… Sunt buni numai pentru a mânca vite şi a fura găini!

Pe portiţa unei scări în spirală apăru un ţăran. Aducea ştirea că bandiţii se găseau într-o curte, unde puteau fi capturaţi uşor şi repede.

Lucrul ăsta îl spuseseră locuitorii de vază ai satului, postaţi pe terase şi pregătiţi să nu lase pe duşman să fugă!

— Chiar eu voi termina cu ei! spuse emfatic ofiţerul. Dar îşi schimbă pe loc părerea. Chiar de la uşa scării dădu înapoi:

— Este posibil ca ei să aştepte întăriri şi nu e prudent să-mi părăsesc postul. Locotenent Campos, du-te dumneata şi prinde-mi-i vii pe toţi, pentru a-i împuşca chiar azi la amiază, la ora când iese lumea de la liturghie. Vor vedea bandiţii ce exemple ştiu să dau!… Dacă nu este cu putinţă, locotenent Campos, termină cu toţi. Să nu-mi laşi pe niciunul viu. M-ai înţeles?

Şi satisfăcut, începu să se agite de colo până colo, meditând la redactarea comunicatului oficial pe care-l va înainta. „Domnului Ministru de Război, general don Aureliano Blanquet. – México. – Permiteţi-mi, domnule general, să vă aduc la cunoştinţă că în zorii zilei de… o bandă de cinci sute de oameni sub conducerea căpeteniei H… a îndrăznit să atace această localitate. Silit de

împrejurare, m-am fortificat pe înălţimile satului. Atacul a început în zorii zilei şi a durat mai mult de două ore de foc aprig. Cu toată superioritatea numerică a inamicului, am reuşit să-l pedepsesc aspru, cauzându-i o înfrângere totală. Numărul morţilor a fost de douăzeci, şi cu mult mai mare cel al răniţilor, judecând după urmele de sânge lăsate în fuga lor precipitată. În rândurile noastre am avut norocul să nu avem nicio pierdere. Am onoarea să vă felicit, domnule ministru, pentru triumful armatelor Guvernului. Trăiască domnul general don Victoriano Huerta! Trăiască Mexicul!" „După aceea, gândi în continuare, urmează cu siguranţă avansarea mea la gradul de maior". Îşi frecă mâinile de bucurie şi, în aceeaşi clipă, o explozie făcu să-i ţiuie urechile.

XVII

— Dacă am putea traversa această curte, am ieşi drept în ulicioară? întrebă Demetrio.

— Da; numai că după curte urmează o casă, apoi altă curte şi mai departe o prăvălie, răspunse ţăranul.

Demetrio, pe gânduri, se scărpină în cap. Însă hotărârea lui fu rapidă.

— Poţi obţine un târnăcop, o suliţă sau ceva asemănător, pentru a străpunge peretele?

— Da, se găsesc de toate… însă…

— Însă ce?… Unde se găsesc?

— Sculele se găsesc chiar acolo; însă toate aceste case sunt ale stăpânului şi…

Demetrio, fără a-l mai asculta până la sfârşit, se îndreptă spre odaia arătată a fi magazie de unelte.

Totul nu dură decât câteva minute.

După ce ajunseră în ulicioară, unul câte unul, lipiţi de ziduri, alergară pentru a se pune la adăpost în spatele bisericii.

Trebuia să sară mai întâi peste un gard, şi apoi peste zidul din spatele capelei.

„Doamne ajută!” gândi Demetrio. Şi el fu primul care sări.

Sărind ca nişte maimuţe l-au urmat şi ceilalţi, ajungând sus cu mâinile pline de pământ şi de sânge. Restul a fost mai uşor: trepte scobite în zidăria de piatră le-au permis să treacă cu uşurinţă zidul capelei; pe urmă cupola însăşi îi apăra de privirile soldaţilor.

— Par să fie puţini, spuse ţăranul; merg să văd unde o fi fratele meu. O să vă fac semn… şi apoi, pe ei, da?

Numai că în acel moment nu era nimeni care să-l ia în seamă.

Demetrio privi o clipă mantalele negricioase aflate de-a lungul parapetului, pe cele din faţă şi de pe laturi, de pe turnurile înţesate cu lume şi din spatele balustradei de fier.

Zâmbi satisfăcut, şi, întorcându-şi faţa către ai săi, strigă:

— Acum!…

Douăzeci de grenade explodară în acelaşi timp în mijlocul federalilor, care, cuprinşi de spaimă, se ridicară cu ochii holbaţi peste măsură. Mai înainte ca ei să-şi dea seama exact de primejdie, alte douăzeci de grenade se sparseră cu zgomot, lăsând o mulţime de morţi şi răniţi.

— Nu e Tovía!… Tovía, unde eşti?… Tovía… Nu-l văd pe fratele meu… implora neliniştit ţăranul.

În zadar un sergent bătrân îi dojenea cu asprime şi-i înjura pe soldaţi în speranţa unei reorganizări salvatoare. Ce se întâmpla acolo nu era altceva decât o goană disperată de şobolani înăuntrul unei curse. Unii se îndreptau spre portiţa de la scară şi acolo se prăbuşeau ciuruiţi de gloanţele lui Demetrio; alţii se azvârleau la picioarele celor vreo douăzeci de bărbaţi arătând ca nişte fantome, cu capetele şi piepturile întunecate ca de tuci, cu

izmene albe, largi şi rupte, ce le ajungeau până la opinci. În clopotniţă, unii din ei se zbăteau să iasă dintre morţii ce se prăbuşiseră peste ei.

— Domnule comandant! strigă Luis Cervantes foarte alarmat. S-au terminat grenadele şi carabinele sunt în curte! E îngrozitor!…

Demetrio zâmbeşte şi scoate un pumnal cu tăişul lung şi strălucitor. În aceeaşi clipă alte lame de oţel strălucesc în mâinile celor douăzeci de luptători ai săi; unele lungi şi ascuţite, altele late cât palma, şi multe din ele grele ca satirul.

— Spionul! strigă pe un ton de triumf Luis Cervantes. Nu v-am spus eu?

— Nu mă omorî, tăicuţă! imploră bătrânul sergent la picioarele lui Demetrio, care-şi ţinea în sus braţul înarmat.

Bătrânul ridică faţa sa de indigen plină de zbârcituri şi fără un fir de păr alb. Era tocmai acela care îi minţise în ajun.

Cu un gest de groază, Luis Cervantes îşi întoarse brusc capul. Lama de oţel se izbeşte de coastele care fac crac, crac, şi bătrânul se prăbuşeşte pe spate, cu braţele deschise şi ochii înspăimântaţi.

— Pe fratele meu, nu!… Nu-l omorâţi, este fratele meu! strigă înnebunit de groază ţăranul văzându-l pe Pancracio azvârlindu-se asupra unui federal.

S-a înserat. Pancracio, dintr-o singură lovitură, i-a tăiat gâtul şi, ca dintr-o fântână, ţâşnesc două şiroaie stacojii.

— Moarte tâlharilor!… Moarte conservatorilor!

În măcelul care urmează se disting Pancracio şi Manteca, ucigându-i pe răniţi. Montañés, retras, lasă mâna să i se odihnească; pe chip îi persistă un zâmbet dulceag, iar pe obrazul nepăsător străluceşte naivitatea copilului şi cruzimea şacalului.

— Aici a rămas unul viu, strigă Codorniz.

Pancracio dă fuga până la el. Este tânărul căpitan blond,

cu mustaţă burgundă, alb ca ceara, care, rezemat într-un colţ aproape de uşa scării, se oprise sleit de puteri.

Pancracio îl duce în ghionturi până la balustradă. O lovitură cu genunchii în şolduri şi, ca un sac plin cu pietre, cade de la douăzeci de metri înălţime şi se prăbuşeşte peste tinda bisericii.

— Prost mai eşti! exclamă Codorniz. Dacă vezi ceva rău în asta, nu mai avem ce discuta! Avea nişte pantofi aşa buni, şi tare i-aş fi luat eu!

Oamenii, aplecaţi acum peste cadavre, sunt ocupaţi să dezbrace pe cei care au haine mai bune. Cu prada dobândită se îmbracă, glumesc şi râd bine dispuşi.

Dându-şi la o parte şuviţele îmbibate de sudoare, care îi căzuseră pe frunte acoperindu-i ochii, Demetrio spune:

— Acum să ne ocupăm de filfizoni!

XVIII

Cu o sută de oameni, Demetrio ajunse la Fresnillo în aceeaşi zi în care Pánfilo Natera începea înaintarea cu toate forţele sale spre Zacatecas.

Comandantul din Zacatecas îl primi cordial.

— Ştiu cine eşti şi cu ce oameni vii! Am aflat despre scărmăneala ce le-ai tras-o federalilor din Tepic şi până-n Durango!

Natera strânse puternic mâna lui Macías, în timp ce Luis Cervantes perora:

— Cu oameni ca domnul general Natera şi domnul colonel Macías, patria noastră se va acoperi de glorie.

Demetrio înţelese sensul acelor cuvinte când îl auzi pe Natera numindu-l în repetate rânduri „domnul colonel”.

Totul se continuă apoi cu vin şi cu bere. Demetrio ciocni paharul de mai multe ori cu Natera. Luis Cervantes închină „pentru triumful cauzei noastre, care este triumful sublim al Dreptăţii; ca să vedem în curând realizându-se

idealurile de izbăvire ale poporului nostru răbdător şi nobil, şi ca aceiaşi oameni care acum au udat pământul cu propriul lor sânge să fie cei care să culeagă fructele care de drept le aparţin.

Natera întoarse o clipă faţa sa severă spre flecar, şi, întorcându-i spatele, începu să discute cu Demetrio.

Unul din ofiţerii lui Natera, aţintindu-şi privirea cu insistenţă către Luis Cervantes, se apropie încet, încet de el. Era tânăr, deschis la înfăţişare şi prietenos.

— Luis Cervantes?...

— Domnul Solís?

— Din clipa când aţi intrat am avut impresia că vă cunosc... Să mergem! Vă văd şi nu-mi vine să cred ochilor.

— Şi totuşi aşa este...

— Aşa deci... Mai bine să mergem să bem un pahar... Haidem...

— Aşa! continuă Solís invitându-l pe Luis Cervantes să ia loc. De când oare te-ai făcut dumneata revoluţionar?

— De mai bine de două luni.

— Ah! Se vede după entuziasmul şi credinţa cu care vorbeşti şi cu care noi, toţi, venim la început aici!

— Dumneata le-ai şi pierdut?

— Ascultă, tovarăşe, să nu ţi se pară ciudate confidenţele pe care ţi le fac chiar de la început. Prin părţile astea te apucă o poftă atât de mare de a sta de vorbă cu persoane cu bun-simţ, încât atunci când cineva le întâlneşte, doreşte conversaţia cu aceeaşi înverşunare cu care doreşte un pahar cu apă rece după ce a umblat cu gura uscată ore în şir sub razele soarelui... Însă, îţi spun cinstit, doresc înainte de toate ca dumneata să mă lămureşti... Nu înţeleg cum corespondentul ziarului *El País* pe timpul lui Madero, acel care scria articole furibunde în *El Regional,* acel care întrebuinţa atât de des epitetul de „bandiţi” când vorbea despre noi, să lupte acum în propriile noastre rânduri.

— Adevărul adevărat este că m-au convins! răspunse emfatic Cervantes.

— Convins?…

Solís lăsă să-i scape un suspin; umplu paharele şi băură.

— Aşadar, revoluţia v-a obosit? întrebă dispreţuitor Luis Cervantes.

— Obosit?… Am douăzeci şi cinci de ani şi, după cum se vede, îmi prisoseşte sănătatea… Deziluzionat? Se poate.

— Trebuie să ai motivele dumitale.

— „Mi-am închipuit un parc înflorit la capătul unei alei… Şi am dat de o mlaştină.” Prietene dragă, sunt întâmplări şi sunt oameni care nu-s altceva decât numai fiere… Şi această fiere cade picătură cu picătură în suflet, şi amărăşte şi învenineză totul. Entuziasm, speranţe, idealuri, bucurii… nimic! După aceea nu-ţi mai rămâne decât să alegi: sau te transformi tu într-un bandit asemănător lor, sau dispari de pe scenă, ascunzându-te după zidurile unui egoism impenetrabil şi feroce.

Pe Luis Cervantes îl tortura această conversaţie; pentru el era un chin să audă fraze atât de nelalocul lor. Ca să fie scutit să ia parte activă la ea, invită pe Solís să-i descrie în amănunt faptele care l-au adus în starea asta de dezamăgire.

— Fapte?… Lucruri neînsemnate, fleacuri: gesturi neobservate de cei mai mulţi; viaţa de o clipă a unui fir care se rupe, a unor ochi care strălucesc, a unor buze care se supun; semnificaţia fugitivă a unei fraze care se pierde. Însă fapte, gesturi şi expresii care, grupate în logica şi înfăţişarea lor naturală, constituie şi întregesc câteodată grimasa groaznică şi grotescă totodată a unei rase… A unei rase iredente!…

Goli încă un pahar cu vin, făcu o pauză mare şi apoi continuă:

— Mă vei întreba atunci pentru ce urmez revoluţia? Revoluţia este uraganul, şi omul care i se dăruieşte nu mai

este om, ci o biată frunză uscată, smulsă de vijelie…

Prezenţa lui Demetrio Macías, care se apropie, îl făcu pe Solís să se întrerupă.

— Noi plecăm, filfizonule…

Alberto Solís, în cuvinte simple şi cu accente de o profundă sinceritate, îl felicită zgomotos pentru faptele sale de arme, pentru aventurile sale, care l-au făcut faimos, fiind cunoscute chiar şi de oamenii puternicei Divizii a Nordului.

Demetrio, încântat, asculta povestea isprăvilor sale, compuse şi împodobite în aşa fel încât nici el însuşi nu le mai recunoştea. De altminteri, lucrul acesta îi suna atât de frumos la ureche încât sfârşi prin a le povesti mai târziu pe acelaşi ton şi crezând că întocmai aşa se şi întâmplaseră.

— Ce om simpatic este generalul Natera! remarcă Luis Cervantes pe când se reîntorcea la han. În schimb, tânărul căpitan Solís… ce pisălog!…

Demetrio Macías, fără să-l asculte, foarte mulţumit, îl prinse de un braţ şi-i spuse cu voce scăzută:

— Sunt colonel în toată regula, filfizonule… Şi dumneata, secretarul meu…

Şi oamenii lui Macías au legat de asemenea multe prietenii noi în acea noapte şi „pentru plăcerea de a ne fi cunoscut” s-a băut destul *mezcal* şi rachiu. Cum nu toată lumea este la fel şi câteodată alcoolul este un rău sfătuitor, fireşte s-au iscat şi unele neînţelegeri; însă totul s-a terminat cu bine, în afara cantinei, a restaurantului sau a lupanarului, fără ca prietenii să fie supăraţi cu ceva.

În dimineaţa următoare se găsiră câţiva morţi: o bătrână prostituată cu o împuşcătură în burtă şi doi recruţi ai colonelului Macías cu ţeasta găurită. Anastasio Montañés raportă şefului său şi acesta, ridicând din umeri, spuse:

— Ţţţ!… Păi să fie înmormântaţi…

XIX

— Golanii au şi ajuns acolo, strigară cu nelinişte locuitorii din Fresnillo când aflară că asaltul revoluţionarilor asupra cetăţii Zacatecas fusese o distrugere totală.

Se înapoia gloata dezlănţuită de oameni înfierbântaţi, slinoşi şi aproape goi, cu capul acoperit cu pălării din frunze de palmier, cu calota înaltă şi conică şi cu boruri imense ce le acopereau jumătate din obraz.

Li se spunea golani. Şi golanii se înapoiau tot atât de veseli cum mărşăluiseră zile întregi înaintea bătăliilor, jefuind fiecare sat, fiecare fermă, fiecare cătun, până şi coliba cea mai mizeră pe care o întâlneau în cale.

— Cine-mi cumpără maşina asta? striga unul, roşu la faţă şi obosit din cauza greutăţii „avansului” pe care-l luase.

Era o maşină de scris nouă care-i tentase pe toţi cu reflexele strălucitoare ale pieselor sale nichelate.

Numai într-o singură dimineaţă acest „Oliver” schimbase cinci stăpâni, începând prin a valora zece pesos, depreciindu-se cu unul sau doi pesos la fiecare schimbare de stăpân. Adevărul era că maşina atârna foarte greu şi nimeni nu putea s-o care mai mult de o jumătate de oră.

— Dau o peseta pentru ea, oferi Codorniz.

— A ta să fie, răspunse stăpânul maşinii dându-i-o imediat şi cu teamă vădită ca nu cumva să se răzgândească.

Codorniz, pentru douăzeci şi cinci de centavos, îşi făcu cheful să o ia în mâini şi apoi să o azvârle peste pietre, unde se sfărâmă zgomotos.

A fost ca un semnal: toţi cei care aveau cu ei obiecte grele sau care îi incomodau, începură să se descotorosească de ele, făcându-le ţăndări, spărgându-le de stânci. Zburau obiectele de cristal şi porţelan; oglinzi groase, candelabre de alamă, statuete fine, ceşti şi tot ceea

ce le prisosea din „avansul” zilei respective, fusese făcut bucăţele pe drum.

Demetrio, care nu lua parte la această veselie, străină întru totul de rezultatul operaţiunilor militare, chemă deoparte pe Montañés şi pe Pancracio şi le spuse:

— Ăstora le lipseşte vlaga. Nu este atât de greu să cucereşti o cetate. Priviţi, în primul rând te retragi aşa… după aceea te apropii, continui să te apropii… până ce buf! … Şi gata!

Şi printr-un gest amplu, deschidea braţele sale vânjoase şi puternice; după aceea le apropia puţin câte puţin, însoţindu-şi cu gestul cuvintele până ce împreuna braţele la piept!

Anastasio şi Pancracio găsiră atât de simplă şi de clară explicaţia, încât răspunseră convinşi:

— Acesta-i adevărul!… Ăstora le lipseşte vigoarea!…

Oamenii lui Demetrio se retraseră într-o curte.

— Îţi aduci aminte de Camila, cumetre Anastasio? întrebă Demetrio suspinând, culcat pe bălegar, unde stau cu toţii întinşi şi căscau de somn.

— Cine este Camila asta, prietene?

— Aceea care îmi făcea de mâncare acolo, în cătun…

Anastasio făcu un gest care voia să spună: „Chestiile astea cu femei nu mă interesează pe mine”.

— Nu pot s-o uit, continuă Demetrio, vorbind cu ţigara în gură. Eu mă simţeam foarte rău. Terminasem de băut un pahar cu apă foarte proaspătă. „Nu mai doriţi?” m-a întrebat negricioasa… Ei bine, după aceea, istovit cum rămăsesem din cauza febrei mari, continuam mereu să văd o ceaşcă cu apă proaspătă şi să aud un glăscior: „Nu mai doriţi?”… Însă o voce, prietene, care şi acum îmi sună în ureche ca un clopoţel de argint… Ce zici, Pancracio? Mergem în cătun?

— Uite ce e, cumetre Demetrio, de ce nu vrei să mă asculţi pe mine? Eu am mai multă experienţă în chestii d-

astea cu femei… Femeile!… Numai o clipă… Şi ce mai clipă!… Pentru rănile şi zgârieturile pe care mi le-au lăsat pe piele! Atâta pagubă pentru ele! Sunt cel mai periculos duşman. Oare chiar nu mă crezi, cumetre?… O să vezi că nici… Însă eu am multă experienţă în chestiile astea.

— Când mergem în sat, Pancracio? insistă Demetrio, suflând o gură de fum cenuşiu de ţigară.

— Nu mai vorbi… Doar ştii că acolo mi-am lăsat iubita…

— Iubita ta… şi nu a ta, pronunţă somnoros Codorniz.

— A ta… şi a mea de asemenea. Bine e să nu te laşi înduioşat şi să nu o aduci cu tine, murmură Manteca.

— Ba da, Pancracio; adu-ţi-o pe chioara María Antonia, căci prin părţile astea este foarte frig, strigă de departe Meco.

Mulţi izbucniră în hohote de râs în timp ce Manteca şi Pancracio începeau să rostească avalanşa lor de obrăznicii şi obscenităţi.

XX

— Soseşte Villa!

Ştirea se răspândi cu iuţeala fulgerului.

— Ah, Villa!… Cuvântul magic. Marele om care începe să se contureze; războinicul glorios care de la distanţă exercită o uriaşă fascinaţie, ca un şarpe boa.

— Napoleonul nostru mexican! exclamă Luis Cervantes.

— Da, „Vulturul aztec, care şi-a înfipt ciocul de oţel în capul viperei de Victoriano Huerta”… În felul acesta am vorbit într-un discurs la Ciudad Juárez, spuse pe un ton puţin ironic Alberto Solís, aghiotantul lui Natera.

Amândoi, aşezaţi la tejgheaua unei cârciumi, goleau nenumărate pahare cu bere.

Şi golanii cu fulare la gât, cu pantofi grosolani din toval şi cu mâinile lor bătătorite de văcari, mâncând şi bând necontenit, nu vorbeau decât despre Villa şi trupele sale.

Oamenii lui Natera căscau gura plini de admiraţie faţă de cei ai lui Macías.

O, Villa!… Bătăliile din Ciudad Juárez, Tierra Blanca, Chihuahua, Torreón!

Însă lucrurile văzute şi trăite nu valorau nimic. Trebuia să asculţi relatarea minunatelor sale fapte vitejeşti, în care, imediat după un act de surprinzătoare mărinimie, urma cea mai bestială ispravă. Villa este stăpânul neîmblânzit al munţilor, eterna victimă a tuturor guvernelor, care îl urmărise ca pe o fiară; Villa este reîncarnarea vechii legende: haiducul-providenţă care străbate lumea cu torţa luminoasă a unui ideal: să fure de la bogaţi ca să îmbogăţească pe săraci! Şi săracii îi făuresc o legendă pe care timpul îşi ia sarcina să o înfrumuseţeze pentru ca să poată trăi din generaţie în generaţie.

— Da, da, prietene Montañés, zise unul din oamenii lui Natera, pot să-ţi spun că dacă dumneata îi placi domnului general Villa, îţi dă numaidecât în dar o gospodărie; dar dacă îl superi… fără să clipească ordonă să fii împuşcat!…

Ah, trupele lui Villa! Adevăraţi oameni din Nord, foarte bine îmbrăcaţi, cu pălării ca în Texas, îmbrăcăminte nou-nouţă kaki şi încălţăminte de patru dolari din Statele Unite.

Când oamenii lui Natera spuneau toate acestea, cei de sub conducerea lui Demetrio se priveau între ei mâhniţi, dându-şi prea bine seama de pălăriile lor mari, putrezite de soare şi de ploaie, de pantalonii şi cămăşile lor zdrenţuite, care numai pe jumătate reuşeau să le acopere trupurile murdare şi păduchioase.

— Pentru că acolo nu există foamete… Căruţele lor vin încărcate cu boi, berbeci, vaci. Trenuri cu îmbrăcăminte; convoaie întregi de armament şi alimente care să sature pe oricine.

Pe urmă se discuta despre aeroplanele lui Villa.

— Ah, aeroplanele! Jos, aproape de ele, nu ştii ce sunt;

par nişte bărci, nişte şalupe; dar pe măsură ce încep să-şi ia vânt, prietene, fac un zgomot care te asurzeşte. După aceea seamănă cu automobilele care merg năvalnic. Şi închipuieşte-ţi dumneata o pasăre mare, foarte mare, care pentru o clipă pare că nici măcar nu se mişcă. Şi aici e partea cea mai interesantă: înlăuntrul acestei păsări, un venetic poartă mii de grenade. Închipuieşte-ţi ce înseamnă asta! Soseşte clipa bătăliei, şi aşa cum cineva azvârle grăunţe de porumb găinilor, acolo cad pumni, foarte mulţi pumni de plumb pentru duşman... Şi locul acela se transformă într-un cimitir: morţi în stânga, morţi în dreapta, morţi în toate părţile!

Şi cum Anastasio Montañés ar fi vrut să-l întrebe pe interlocutor dacă oamenii lui Natera luptaseră alături de oamenii lui Villa, îşi dădu seama că tot ce povesteau cu un atât de mare entuziasm ştiau numai din auzite, deoarece niciunul dintre ei nu-l văzuse vreodată la faţă pe Villa.

— Hm... pe urmă mi se pare că suntem toţi la fel ca oameni! Ceea ce pentru mine poate să fie un nimic, pentru altcineva poate să pară mai bărbat decât oricine. Ca să lupţi, nu este de-ajuns neruşinarea. Eu, ce soldat sunt şi ce nimic puteam să fiu! Însă, ascultă, nu te uita la mine că sunt aşa de jerpelit... Ce, nu mă crezi?... Să ştii, îţi spun cinstit, eu n-am nevoie de nimic...

— Am zece perechi de boi!... Cum, nu mă crezi? spuse Codorniz stând cu spatele la Anastasio, imitându-l şi râzând cu hohote.

XXI

Zgomotul asurzitor al împuşcăturilor începu să scadă şi se îndepărta din ce în ce mai mult. Luis Cervantes îndrăzni să scoată capul din ascunzişul său, din mijlocul dărâmăturilor unor fortificaţii aflate în punctul cel mai înalt al dealului.

Abia îşi dădu seama cum de ajunsese acolo. Nu ştia când au dispărut de lângă el Demetrio împreună cu oamenii săi. S-a pomenit dintr-odată singur, apoi, smuls de pe cal de un atac de infanterie, a căzut, iar când se ridică, călcat tot în picioare, un călăreţ îl aşează pe crupa calului, însă după puţin timp, şi cal şi călăreţ căzură la pământ şi el, fără să mai ştie nici de puşcă, nici de revolver, nici de nimic, se pomeni în mijlocul norilor de fum alb şi al şuierăturilor de gloanţe. Şi acum groapa asta şi bucăţelele de cărămidă strânse grămezi îi ofereau un adăpost destul de sigur.

— Tovarăşe!…

— Tovarăşe!…

— Mi-au trântit calul; m-au aruncat peste el; m-au crezut mort şi mi-au luat armele… Ce puteam face eu? explică necăjit Luis Cervantes.

— Pe mine nu m-a trântit nimeni… Mă găsesc aici ca măsură de prevedere… ştii?

Tonul glumeţ al lui Alberto Solís îl făcu pe Luis Cervantes să se ruşineze.

— La naiba! exclamă Solís. Ce puternic este comandantul dumitale! Ce cutezanţă şi ce seninătate! Nu numai pe mine, ci pe mulţi alţi păţiţi ne-a lăsat cu gura căscată.

Luis Cervantes, fâstâcit, nu ştiu ce să spună.

— Ah, dumneata nu erai acolo? Grozav! Ai căutat un loc sigur la timpul potrivit!… Ascultă, prietene; vino şi lămureşte-mă. Să mergem acolo, în spatele piscului. Află că din povârnişul acela, de la picioarele dealului, nu mai există alt drum accesibil decât cel din faţă; la dreapta versantul este abrupt şi orice manevră este imposibilă de partea aceea; cu atât mai puţin de partea stângă: urcuşul este atât de periculos, încât e de ajuns doar un singur pas greşit ca să te rostogoleşti şi să te faci bucăţele, tăiat de colţurile ascuţite ale stâncilor. Şi pe urmă să vezi; o parte din brigada Moya ne-am împrăştiat pe povârniş târându-ne

pe burtă, hotărâţi să trecem peste prima tranşee a federalilor. Proiectilele zburau şuierând peste capetele noastre: acum încăierarea era generală; a fost o clipă când au încetat să azvârle foc peste noi. La un moment dat am crezut că eram atacaţi puternic pe la spate. Atunci ne-am azvârlit peste tranşee. Ah, fii atent, prietene!… De la mijlocul povârnişului în jos totul era un adevărat covor de cadavre. Mitralierele îşi făcuseră misiunea; pur şi simplu ne-au măturat; câţiva dintre noi am reuşit să ne salvăm. Generalii erau galbeni la faţă şi şovăiau să mai ordone un nou atac cu întăririle urgente care ne sosiseră. Atunci Demetrio Macías, fără a aştepta şi fără a cere ordine de la cineva, strigă: „Sus, băieţi!…” „Ce sălbatic”! am strigat speriat. Şefii, surprinşi, nu au crâcnit. Calul lui Macías sfredeli stâncile ca şi cum în loc de copite avea gheare de vultur. „Sus, sus!” strigară oamenii, mergând după el, ca nişte cerbi peste stânci, făcuţi una, oameni şi animale. Numai un singur băiat făcu un pas greşit şi se rostogoli în prăpastie; ceilalţi, în scurt timp apărură pe culme, dând peste cap tranşee şi înjunghiind soldaţi. Demetrio prindea mitralierele, trăgând din ele ca şi cum ar fi fost nişte tauri sălbatici. Lucrul acesta nu putea dura prea mult. Inegalitatea numerică i-a anihilat în mai puţin timp decât le-a trebuit lor ca să ajungă acolo. Însă noi am profitat de clipele de zăpăceală, şi cu o repeziciune uimitoare ne-am aruncat asupra poziţiilor lor şi i-am scos din ele cu cea mai mare uşurinţă. Ah, ce soldat excelent este comandantul dumitale!

Din vârful dealului se vedea un versant al muntelui Bufa, cu creasta ca un cap încununat de mândru rege aztec. Povârnişul de şase sute de metri era acoperit de morţi cu părul încâlcit, cu îmbrăcămintea mânjită de sânge şi de pământ. Şi în acea îngrămădire de cadavre calde, femei zdrenţuroase veneau şi plecau ca nişte lupi flămânzi pândind şi despuind.

În mijlocul norilor albi de fum produs de împuşcături şi al groaznicelor trosnete ale clădirilor incendiate, străluceau la lumina soarelui case cu porţi mari şi ferestre multe, toate închise; drumuri încâlcite, suprapuse şi răsucite în coclauri pitoreşti, sfredelind dealurile învecinate. Şi peste cătunul surâzător se ridicau o vilă cu coloane zvelte, precum şi turlele şi cupolele bisericilor.

— Ce frumoasă este revoluţia, chiar şi în barbaria ei! spuse Solís zguduit. Iar după asta, cu voce joasă şi cu o vagă melancolie: Păcat ca ceea ce urmează nu este la fel de frumos. Trebuie să aşteptăm numai puţin. N-o să mai existe luptători, n-o să se mai audă alte împuşcături decât cele ale gloanţelor dedate plăcerilor jafului; şi aşa are să iasă la suprafaţă, curată ca o picătură de apă, psihologia rasei noastre, rezumată în două cuvinte: a fura, a omorî!… Ce decepţie, prietene dragă, căci acei care am venit să oferim întregul nostru entuziasm, ba chiar însăşi viaţa noastră, pentru a doborî pe un asasin ticălos, sfârşim prin a deveni constructorii unui enorm piedestal pe care să se poată ridica o sută sau două sute de mii de monştri ca şi duşmanul nostru!… Popor fără idealuri, popor de tirani!… Mare păcat!

Mulţi fugari federali urcau, fugind de soldaţii cu pălării mari din frunze de palmier şi cu pantaloni largi.

Un glonte trecu şuierând.

Alberto Solís, care, cu braţele încrucişate, rămăsese pe gânduri după ultimele sale cuvinte, avu o tresărire bruscă şi spuse:

— Tovarăşe, al dracului de mult mă îndrăgesc aceşti ţânţari bâzâitori. Vrei să ne îndepărtăm puţin de aici?

Zâmbetul lui Luis Cervantes fu atât de dispreţuitor, încât Solís, supărat, se aşează liniştit pe o stâncă.

Zâmbetul său se transformă într-o privire leneşă urmărind spiralele de fum ale carabinelor şi norii de praf ai caselor dărâmate şi ai acoperişurilor care se prăbuşeau.

Şi crezu că a descoperit simbolul revoluţiei în acei nori de fum şi de praf care se înălţau înfrăţiţi, se îmbrăţişau, se contopeau şi dispăreau în neant.

— Ah, strigă brusc, acum da!…

Şi cu mâna întinsă arătă staţia de cale ferată. Locomotivele, răsuflând greu, azvârlind coloane groase de fum, automobilele înţesate de lume care porneau cu toată viteza.

Simţi o lovitură seacă în pântece, şi, ca şi cum picioarele îi deveniseră de cârpă, alunecă de pe piatră. În aceeaşi clipă îi ţiuiră urechile… Pe urmă, întuneric şi linişte eternă…

PARTEA A DOUA

I

Şampaniei care fierbe în pahare şi în care se descompune lumina candelabrelor, Demetrio Macías îi prefera limpedea *tequila* de Jalisco.

Bărbaţi mânjiţi de pământ, de fum şi de sudoare, cu bărbi cârlionţate şi chică ciufulită, acoperiţi cu zdrenţe slinoase, se strâng în jurul meselor unui restaurant.

— Eu am omorât doi colonei! strigă cu voce aspră şi guturală un individ scund şi gras, cu pălărie împodobită cu galoane, cu bluză din piele de căprioară şi basma vânăt-roşcată la gât. Nu puteau să fugă de burtoşi ce erau: se poticneau de pietre, şi pentru a urca dealul, se aşezau ca nişte pătlăgele roşii şi scoteau limba de un cot!… „Nu fugiţi aşa, reacţionarilor, le-am strigat, nu-mi plac găinile speriate… opriţi-vă chelilor, că nu vă fac nimic!… Înţelegeţi!” Ha! ha! ha!… Au înghiţit-o proştii… Paf, paf! Una pentru fiecare… şi cu adevărat s-au odihnit!

— Eu am avut de-a face cu unul din cei mai trufaşi, vorbi un soldat cu obrazul înnegrit, aşezat într-un colţ al salonului, între zid şi tejghea, cu picioarele întinse şi cu puşca între picioare. Ah, ce de aur purta comandantul! Fireturile epoleţilor străluceau făcând ape. Şi eu?… Prostul de mine l-am lăsat să treacă! Scoase batista, îmi dădu parola, şi eu rămăsei, nici mai mult nici mai puţin, cu gura căscată, însă de-abia mi-a dat timp să mă dau la o parte, când mă şi pomenesc cu gloanţele!… L-am lăsat să-şi termine încărcătorul… Acum e rândul meu!… Maică sfântă din Jalpa, să nu-mi scape acest fiu de… cuvânt blestemat! Degeaba, a şters-o repede! Avea o mârţoagă bună! A trecut prin faţa ochilor mei ca un fulger…

Alt nenorocit ce venea pe acelaşi drum mi-a plătit-o… Ce

mai echilibristică l-am obligat să facă!

Cuvintele parcă ţâşnesc din gură şi, în timp ce bărbaţii îşi povestesc isprăvile cu multă căldură, femei cu pielea măslinie, ochi alburii şi dinţi de fildeş, cu revolvere la cingătoare, cartuşiere prinse cu bretele încrucişate pe piept şi cu pălării mari din frunze de palmier pe cap, trec încoace şi încolo, ca nişte câini vagabonzi printre grupurile de oameni.

O fată tânără cu obrajii vopsiţi cu carmin, cu gâtul şi braţele foarte smeade şi cu înfăţişare grosolană, face un salt şi se aşază peste tejgheaua cârciumei, aproape de masa lui Demetrio.

Acesta întoarce faţa spre ea şi dă de nişte ochi lascivi, sub o frunte îngustă şi între două mari şuviţe de păr zbârlit.

Uşa se deschide din când în când şi, cu gura căscată şi foarte încântaţi, intră unul după altul, Anastasio Montañés, Pancracio, Codorniz şi Meco.

Anastasio scoate un ţipăt de uimire şi înaintează ca să-l salute pe ţăranul mic şi gras, cu pălărie împodobită cu galoane şi la gât cu o basma vânăt-roşcată.

Sunt vechi prieteni care acum se recunosc. Se îmbrăţişează atât de puternic încât se învineţesc la faţă.

— Cumetre Demetrio, am plăcerea să ţi-l prezint pe blondul Margarito… Un adevărat prieten!… Ah, cât ţin eu la bălanul acesta! Ai să-l cunoşti, prietene… Este un om dintr-o bucată!… Îţi aminteşti, blondule, de închisoarea din Escobedo, acolo în Jalisco?… Un an am stat împreună!

Demetrio, care tot timpul rămăsese tăcut şi ursuz în mijlocul veseliei generale, şopti strângându-i mâna, fără să-şi scoată ţigara din gură:

— La dispoziţia dumneavoastră…

— Carevasăzică dumneata eşti Demetrio Macías? întrebă pe neaşteptate tânăra care, aşezată pe tejghea îşi legăna picioarele şi atingea cu pantofii săi din piele de vacă

spatele lui Demetrio.

— La ordin, îi răspunse acesta, abia întorcându-şi faţa.

Ea, nepăsătoare, continuă să-şi legene picioarele dezgolite, atrăgând atenţia cu ciorapii ei albaştri.

— Ei, Pintada!… Ce cauţi pe aici?… Vino, dă-te jos de-acolo să bem un pahar, îi spuse blondul Margarito.

Fata primi de îndată invitaţia şi, cu multă vioiciune, îşi făcu loc, aşezându-se în faţa lui Demetrio.

— Prin urmare, dumneata eşti faimosul Demetrio Macías care a făcut mari isprăvi la Zacatecas? întrebă Pintada.

Demetrio înclină capul în semn de aprobare, în timp ce blondul Margarito scoase un hohot de râs şi spuse:

— Pintada, eşti atât de dibace, eşti o drăcoaică!… Vrei să faci safteaua cu un general!…

Demetrio, neînţelegând, înălţă ochii spre ea; se priviră faţă-n faţă ca doi câini necunoscuţi care se miros cu neîncredere. Demetrio nu putu suporta privirea foarte provocatoare a fetei şi coborî ochii.

Ofiţerii lui Natera, de la locurile lor, începură să-i adreseze Pintadei glume obscene şi de prost gust.

Însă ea, netulburată, zise:

— Domnul general Natera îţi va da tresele… Vino încoa, dă mâna!…

Şi întinzând mâna spre Demetrio îl strânse voiniceşte.

Demetrio, împăunându-se la auzul felicitărilor care începuseră să curgă, porunci să se aducă şampanie.

— Eu, eu nu vreau să viu acum, nu mă simt bine, îi spuse blondul Margarito chelnerului; adu-mi numai apă de la gheaţă.

— Eu vreau să mănânc orice în afară de ardei şi fasole, ceru Pancracio.

Continuară să vină ofiţerii şi încet, încet, restaurantul se umplu. Abundau stelele şi galoanele prinse de pălăriile de toate formele şi de toate nuanţele; fulare mari de mătase

la gât. Inele cu briliante enorme şi grele *leopoldine*[17] de aur.

— Ascultă, chelner, strigă blondul Margarito, ţi-am cerut apă de la gheaţă… Trebuie să ştii că nu-ţi cer de pomană… Priveşte legătura asta cu bani: te cumpăr pe tine şi… pe toţi ai tăi, înţelegi?… Nu vreau să ştiu că s-a terminat, şi nici de ce s-a terminat. Te priveşte de unde mi-o aduci… Află că sunt iute la mânie!… Îţi spun că nu vreau explicaţii, ci apă de la gheaţă… Mi-o aduci sau nu mi-o aduci?… A, nu?… Atunci na, ţine…

Şi chelnerul fu trântit jos cu o palmă răsunătoare.

— Aşa sunt eu, domnule general Macías; uită-te că nu mi-a mai rămas fir de păr în barbă. Ştii din ce cauză? Pentru că eu sunt un om foarte mânios şi când n-am pe cine să mă descarc, îmi smulg firele până ce îmi trece mânia. Pe cuvânt de onoare, domnule general; dacă n-aş face aşa, aş muri pur şi simplu la cea mai mică supărare!

— E foarte rău ca singur să-ţi potoleşti mânia, spuse foarte serios un bărbat cu pălărie de papură ca un acoperiş de colibă. Eu, în Torreón, am omorât o bătrână pentru că n-a vrut să-mi vândă o farfurie cu *enchiladas*[18]. Erau puşi pe gâlceavă. Nu mi-am îndeplinit dorinţa, dar cel puţin m-am liniştit.

— Eu am omorât pe proprietarul unei prăvălioare în Parral fiindcă mi-a dat, la un schimb de bani, două hârtii de ale lui Huerta, spuse un altul cu stele la pălărie, purtând, pe degetele sale negre şi noduroase, pietre preţioase cu reflexe sclipitoare.

— Eu, în Chihuahua, am omorât un bădăran pentru că dădeam mereu de el la aceeaşi masă şi la aceeaşi oră, când

---

17 Leopoldina este un lanţ de aur pentru ceasornic, care atârnă afară din buzunar. Termen dat după numele lui Leopoldo O'Donnell, general şi om politic spaniol.

18 Turtă din porumb condimentată cu ardei şi umplută cu carne, brânză etc.

mergeam să iau masa de prânz... Mă supăra mult lucrul ăsta!... Ce vreţi!...

— Hm!... Eu am omorât...

Tema era inepuizabilă.

În zorii zilei, când restaurantul e plin de veselie şi de scuipat pe jos, când o dată cu femeile din nordul ţării cu feţe posomorâte şi cenuşii se întorc acasă fetişcanele boite de la periferiile oraşului, Demetrio îşi scoate ceasornicul său de aur încrustat cu pietre şi întreabă pe Anastasio Montañés ce oră e.

Anastasio priveşte cadranul, după aceea scoate capul printr-o ferestruică şi, aruncându-şi privirea spre cerul înstelat, spune:

— Cloşca cu pui se vede bine, cumetre, răsăritul nu mai poate să întârzie.

În afara restaurantului strigătele şi hohotele de râs nu mai contenesc, de asemenea şi cântecele celor beţi. Trec care încotro soldaţi călare, tropăind pe trotuare. În toate părţile oraşului se aud împuşcături de puşti şi revolvere.

Iar prin mijlocul străzii Demetrio şi Pintada trec îmbrăţişaţi şi clătinându-se, îndreptându-se spre hotel.

II

— Ce proşti! exclamă Pintada râzând cu hohote. Păi de unde sunteţi voi? Unde s-a mai pomenit ca soldaţii să apere pe hangii?! De unde veniţi? Când unul vine de aiurea nu are altă grijă decât să-şi aleagă casa care-i place şi pune mâna pe ea fără să mai ceară voie nimănui. Atunci pentru cine s-a făcut revoluţia? Pentru filfizoni? Acum noi vom fi adevăraţii filfizoni... Ia să văd, Pancracio, adă cuţitul tău... O să fim bogaţi... Uite aşa!... Ăştia ascund totul sub şapte lacăte.

Băgă vârful de oţel în crăpătura unui sertar şi, făcând pârghie din el, sparse scândura şi ridică capacul făcut

ţăndări al biroului.

Mâinile lui Anastasio Montañés, ale lui Pancracio şi ale Pintadei se afundară în grămada de scrisori, stampe, fotografii şi hârtii împrăştiate pe covor.

Pancracio îşi arătă supărarea de a nu fi dat peste ceva care să-i placă şi azvârli în sus cu vârful opincii o fotografie înrămată, al cărei cristal se făcu ţăndări, lovindu-se de candelabrul atârnat în mijlocul tavanului.

Şi toţi îşi scoaseră mâinile goale de prin hârtii, înjurând.

Pintada însă, neobosită, continuă să descuie sertar după sertar, până ce nu rămase niciun colţ necercetat.

Nu băgau de seamă faptul că se tot învârteau tăcuţi în jurul unei lădiţe căptuşite cu catifea gri, care ajunsese la picioarele lui Luis Cervantes.

Acesta, care privea totul cu un aer de indiferenţă, în timp ce Demetrio, culcat pe covor, cu picioarele desfăcute, părea că doarme, trase către sine, cu vârful piciorului, lădiţa, se aplecă, îşi scărpina o bătătură şi ridică încetişor capacul.

Rămase uluit: înăuntru erau două diamante de o strălucire perfectă într-o montură de filigran. În mare grabă le ascunse în buzunar.

Când Demetrio se trezi din somn, Luis Cervantes îi spuse:

— Domnule general, priveşte ce drăcii au făcut băieţii. N-ar fi mai bine să vă scutească de toate astea?

— Nu, filfizonule… Sărmanii de ei!… Este singura plăcere ce le-a mai rămas după ce s-au expus gloanţelor.

— Da, domnule general, însă cel puţin să nu o facă aici… Vezi dumneata, lucrul acesta ne dăunează, şi ce e şi mai rău încă, dăunează cauzei noastre.

Demetrio îşi aţinti ochii de vultur într-ai lui Luis Cervantes. Ciocănindu-şi dinţii cu unghiile de la două degete, spuse:

— Nu trebuie să roşeşti pentru asta… Ascultă, mie să

nu-mi înşiri d-astea!... Doar ştii că ce e al tău e al tău, şi ce e al meu e al meu. Pe tine te-a interesat lădiţa, foarte bine; pe mine ceasornicul.

Şi amândoi, în cea mai perfectă armonie, îşi arătară „avansurile". Între timp, Pintada şi tovarăşii ei inspectau restul casei.

Codorniz intră în sală cu o fetiţă de doisprezece ani, care avea vânătăi pe frunte şi pe braţe. Amândoi, surprinşi, au rămas uimiţi, privind grămezile de cărţi azvârlite peste covor, mesele şi scaunele, oglinzile sparte, ramele mari de tablouri rupte, mobilele şi bibelourile făcute ţăndări. Cu ochii lacomi, ţinându-şi respiraţia, Codorniz căuta partea sa de pradă.

Afară, într-un colţ al curţii, Manteca, prin fumul înecăcios, cocea ştiuleţi de porumb, aţâţând focul cu cărţi şi hârtii care înălţau flăcări mari.

— A, strigă dintr-odată Codorniz, uite ce-am găsit!... Ce mai pătură pentru iapa mea!...

Şi dintr-o smucitură rupse o perdea de pluş, ce se prăbuşi cu galerie cu tot peste speteaza sculptată fin a unui fotoliu.

— Ia te uită... ce babă despuiată! zbieră fetiţa lui Codorniz, înveselită de planşele unui exemplar luxos din *Divina Comedie.* Asta îmi place şi mi-o iau eu.

Şi începu să smulgă gravurile care-i atrăgeau mai mult atenţia. Demetrio se ridica de jos şi se aşeză lângă Luis Cervantes. Ceru bere. Îi oferi o sticlă secretarului şi, dintr-o singură înghiţitură, o goli pe a sa. Apoi, somnoros, închise ochii şi se întoarse într-o parte pentru a adormi.

— Auzi, îl întrebă pe Pancracio un om în tindă, la ce oră se poate vorbi cu generalul?

— Nu se poate vorbi la nicio oră; s-a trezit mahmur, răspunse Pancracio. Ce doreşti?

— Să-mi vândă una din cărţile acelea cărora le daţi foc.

— Păi pot să ţi-o vând şi eu.

— Şi la ce preţ le daţi?

Pancracio, zăpăcit, încruntă sprâncenele:

— Pentru cine are biştari, cu câte cinci centavos şi celorlalţi… le vând la cântar, dacă mi le cumpără pe toate.

Cel interesat se apropie de cărţi cu un coş mare de strâns porumb.

— Demetrio, măi Demetrio, trezeşte-te, strigă Pintada, nu mai dormi ca un porc îngrăşat! Vezi cine a venit aici!… Blondul Margarito! Tu nu-ţi dai seama cât valorează blondul ăsta…

— Eu te apreciez mult pe dumneata, domnule general Macías, şi vin să-ţi spun că am multă înţelegere, şi îmi place purtarea dumitale. De aceea, dacă nu o iei în nume de rău, vreau să intru în rândurile brigăzii dumitale.

— Ce grad ai? se informă Demetrio.

— Căpitan, domnule general.

— Atunci vino… Te voi face maior.

Blondul Margarito era un omuleţ rotofei, cu mustăţi răsucite, cu ochi albaştri foarte şireţi, care se pierdeau între obraji şi frunte atunci când râdea. Fost chelner la *Delmonico* din Chihuhua, îşi etala acum trei trese galbene de alamă, însemnele gradului său din Divizia Nordului.

Blondul îl copleşi cu laude pe Demetrio şi pe oamenii săi, şi lucrul ăsta a fost de-ajuns pentru ca o ladă cu bere să se golească cât ai clipi din ochi.

Pintada apăru dintr-o dată în mijlocul sălii, etalând o splendidă rochie de mătase împodobită cu dantele.

— Numai ciorapii i-ai uitat! exclamă blondul Margarito râzând zgomotos.

Fetişcana lui Codorniz izbucni de asemenea în hohote de râs.

Pintada nu le dădu însă nicio atenţie; făcu o strâmbătură în semn de indiferenţă, se trânti pe covor şi-şi aruncă papucii de atlaz alb, mişcându-şi cu plăcere degetele goale, amorţite de strânsoarea încălţămintei şi apoi spuse:

— Hei, tu, Pancracio!… Du-te şi adu-mi nişte ciorapi albaştri din „avansurile” mele.

Sala continua să se umple cu noi prieteni şi cu vechi tovarăşi de campanie. Demetrio, însufleţindu-se, începu să povestească pe larg unele din cele mai deosebite fapte de arme ale lui.

— Dar oare ce-i zgomotul ăsta? întrebă surprins de frumoasa muzică de coarde şi alămuri ce se auzea din curtea casei.

— Domnule general, spuse solemn Luis Cervantes, este un banchet pe care vi-l oferim noi, vechii dumneavoastră prieteni şi tovarăşi, pentru a sărbători fapta de arme de la Zacatecas şi îndreptăţita ridicare a dumneavoastră la gradul de general.

III

— Vă prezint, domnule general Macías, pe logodnica mea, spuse emfatic Luis Cervantes, introducând în sala de mese pe o tânără de o rară frumuseţe.

Toţi întoarseră capul spre ea, admirându-i ochii mari, albaştri şi tulburători.

Avea de-abia patrusprezece ani; pielea îi era fragedă şi delicată ca o petală de trandafir; părul bălai; iar expresia ochilor săi avea ceva din curiozitatea răutăcioasă şi mai mult din nelămurita teamă copilărească.

Luis Cervantes observă că Demetrio îşi aţintea spre fată privirea sa de pasăre de pradă, şi se simţi satisfăcut.

Fata se aşează între blondul Margarito şi Luis Cervantes, faţă-n faţă cu Demetrio.

Printre cristale, porţelanuri şi glastre de flori, abundau sticlele cu *tequila.*

Meco intră transpirat şi înjurând, cu o ladă de bere în spinare.

— Dumneavoastră nu-l cunoaşteţi încă pe acest blond,

spuse Pintada observând că el nu-şi lua ochii de pe logodnica lui Luis Cervantes. Are mult duh şi nicăieri în lume nu am văzut om mai desăvârşit ca el.

Îi azvârli o privire obraznică şi adăugă:

— Din cauza asta nu-l pot suferi deloc! Orchestra porni un marş pompos ca pentru luptele cu tauri.

Soldaţii urlară de bucurie.

— Ce ospăţ, domnule general!… Vă jur că în viaţa mea nu am mâncat o tocană mai bună, spuse blondul Margarito, şi pomeni de *Delmonico* din Chihuahua.

— Îţi place cu adevărat, blondule? răspunse Demetrio. Atunci să fie servit până ne săturăm.

— Aceasta este cea mai mare plăcere a mea, confirmă Anastasio Montañés, şi ăsta este locul cel mai frumos; din clipa în care mie îmi place o tocană, mănânc, mănânc, până ce încep să sughit.

Urmă o hărmălaie de voci şi zgomotul produs de duştile care se dădeau pe gât. Se bău din belşug.

La sfârşit, Luis Cervantes luă o cupă cu şampanie şi se ridică în picioare:

— Domnule general…

— Hm! întrerupse Pintada. Acum e vorba de discurs, şi lucrul ăsta tare mă plictiseşte. Mai bine ies afară în curte, căci tot nu mai am ce mânca.

Luis Cervantes, într-un toast pe care nimeni nu-l înţelese, dar pe care toţi îl aplaudară furtunos, oferi lui Demetrio stema de postav negru cu un mic vultur de alamă galbenă pe ea.

Demetrio luă în mâini insigna noului său grad şi, foarte aprins la faţă, cu privirea strălucitoare, sclipindu-i dinţii, spuse cu multă naivitate:

— Şi ce voi face acum cu acest vultur?

— Prietene, pronunţă Anastasio Montañés cu voce tremurândă şi ridicându-se în picioare, eu nu am ce să mai adaug…

Trecură câteva minute; blestematele de cuvinte nu se grăbeau să iasă la chemarea cumătrului Anastasio. Pe obrazul său înroşit şi slinos, şi pe frunte îi lucea sudoarea. În sfârşit, reuşi să termine urarea sa:

— Pai eu nu ştiu ce să-ţi spun… în afară că ştii bine că eu sunt prietenul tău…

La fel îl aplaudaseră cu toţi şi pe Luis Cervantes, însuşi Anastasio dând semnalul, şi bătând din palme cu multă gravitate.

Totul se termină cu bine şi stângăcia lui servi ca stimulent. Apoi închinară Manteca şi Codorniz.

Venea rândul lui Meco, când apăru Pintada, strigând voioasă, cu glas puternic. Plescăind din limbă, se străduia să bage în sala de mese o frumoasă iapă neagră ca de cărbune.

— „Acontul" meu! „Acontul" meu! striga lovind cu palma gâtul arcuit al superbului animal.

Iapa se opunea din răsputeri să treacă pragul; însă o smucitură din căpăstru şi o lovitură de bici pe crupă o făcu să intre cu vioiciune şi mult zgomot.

Soldaţii, uimiţi, priveau cu o neascunsă invidie bogata pradă.

— Nu pot înţelege ce face, ce drege drăcoaica asta de Pintada că reuşeşte întotdeauna să ne-o ia înainte! se plânse blondul Margarito. Aşa se întâmplă mereu, din clipa în care ni s-a alăturat la Tierra Blanca.

— Hei, tu, Pancracio, du-te şi adu-mi un braţ de lucernă pentru iapa mea, ordonă scurt Pintada. Apoi dădu unui soldat frânghia cu care era legată iapa.

Încă o dată umplură paharele şi cupele. Unii începură să-şi aplece capetele şi să închidă ochii; cei mai mulţi din ei ţipau de veselie.

Şi printre ei, fata lui Luis Cervantes, care turnase tot vinul într-o batistă, îşi întorcea în stânga şi dreapta ochii săi mari, albaştri, plini de nelinişte.

— Băieţi! strigă blondul Margarito, stând în picioare, dominând cu vocea lui ascuţită şi guturală vacarmul din sală. Sunt obosit de viaţă şi acum am chef să mă omor. Pintada a reuşit să mă scârbească… şi acest mic îngeraş din ceruri nu încearcă nici măcar să mă privească…

Luis Cervantes observă că ultimele cuvinte erau adresate logodnicei sale, şi cu mare uimire îşi dădu seama că piciorul pe care îl simţea lângă ale fetei nu era al lui Demetrio, ci al blondului Margarito.

Indignarea fierbea în pieptul lui.

— Fiţi atenţi, băieţi, continuă blondul ţinând revolverul în sus; îmi voi trage un glonţ în preţioasa mea frunte!

Şi ochi în oglinda mare din fundul sălii, unde se putea vedea întreg.

— Pintada, nu fugi!…

Oglinda se sparse în cioburi lungi şi ascuţite. Glontele trecuse atingând părul Pintadei, care nici măcar nu clipise.

IV

Pe înserate, Luis Cervantes se trezi, se frecă la ochi şi se sculă. Se afla pe pământul tare, printre ghivece, în grădină. Lângă el respirau zgomotos, dormind adânc, Anastasio Montañés, Pancracio şi Codorniz.

Îşi simţea buzele umflate şi nasul tare şi uscat; văzu sânge pe mâini şi pe cămaşă; căută să-şi amintească de cele întâmplate. Se ridică numaidecât în picioare şi se îndreptă spre un dormitor; împinse uşa de mai multe ori, fără să reuşească s-o deschidă. Câteva clipe rămase nehotărât.

Totul era adevărat; era sigur că nu visase. Se ridicase de la masă cu prietena lui, o condusese în dormitor; însă mai înainte de a închide uşa, Demetrio, bălăbănindu-se de beat ce era, se repezi spre ei. Apoi Pintada îl urmă pe Demetrio şi începu o luptă îndârjită, unul împotriva celuilalt.

Demetrio, cu ochii aprinşi ca de jăratec şi cu firişoare de salivă pe buzele-i groase, o căuta pe fată cu aviditate. Pintada, îmbrâncindu-l puternic, îl împingea înapoi.

— Dar tu, ce vrei?… Ce vrei?… striga Demetrio mânios.

Pintada, punându-şi un picior între ale lui, îi puse piedică şi Demetrio căzu cât era de lung, în afara camerei.

Se ridică furios.

— Ajutor!… Ajutor!… Mă omoară!…

Pintada prinse cu putere încheietura mâinii lui Demetrio şi îndreptă spre altă direcţie ţeava pistolului.

Glontele se înfipse în cărămizi. Pintada continua să zbiere. Anastasio Montañés sări în spatele lui Demetrio şi-l dezarmă.

Acesta, ca un taur în mijlocul arenei, privea cu ochii rătăciţi în toate direcţiile. L-au înconjurat Luis Cervantes, Anastasio, Manteca şi mulţi alţii.

— Nenorociţilor!… M-aţi dezarmat!… Ca şi cum pentru voi ar fi nevoie de arme!

Şi, desfăcându-şi braţele, în câteva clipe se rostogoli cu nasul peste pavaj.

Dar pe urmă? Luis Cervantes nu-şi mai aducea aminte de nimic. Cu siguranţă că acolo s-au ciomăgit bine şi au adormit. Cu siguranţă că logodnica sa, speriată de aceste brutalităţi, luase înţeleapta măsură să se încuie undeva.

„Poate că acest dormitor comunică cu sala şi prin ea să pot intra”, gândi.

La zgomotul paşilor săi, Pintada se trezi. Dormea lângă Demetrio, pe covor şi la picioarele unei canapeluţe plină cu lucernă şi porumb, de unde mânca iapa neagră.

— Ce cauţi? întrebă fata. Ah, da; ştiu ce doreşti!… Neruşinatule!… Uite, am încuiat-o pe logodnica ta pentru că nu mai putea să-l rabde pe acest nemernic de Demetrio. Ia-ţi cheia; este acolo pe masă.

În zadar căută Luis Cervantes prin toate ungherele casei.

— Ia ascultă, filfizonule, povesteşte-mi şi mie cum a fost chestia asta cu fata.

Luis Cervantes, foarte nervos, continua să caute cheia.

— Fii fără grijă, omule, e acolo şi-o să ţi-o dau. Însă povesteşte-mi… Tare îmi plac chestiile astea. Maimuţa asta îţi seamănă… Nu are calcâie crăpate ca ale noastre.

— Nu am ce povesti… Este logodnica mea şi gata.

— Ha, ha, ha!… Este logodnica ta, şi… nu este! Ascultă filfizonule, eu sunt vulpe bătrână şi am multă experienţă. Pe biată fata asta au scos-o din casa ei sau Manteca sau Meco; lucrul ăsta îl ştiam… însă dumneata trebuia să le dai pentru ea… nişte butoni frumoşi de manşetă… vreo stampă cu imaginea miraculoasă a Domnului din Villita… Spun cumva minciuni, filfizonule?… Ce este, este!… Important e să dăm de ei!… Am dreptate?

Pintada se ridică să-i dea cheia; însă n-o găsi nici ea şi se miră.

Stătu o bună bucată de vreme pe gânduri.

Deodată se îndreptă cu toată repeziciunea spre uşa dormitorului, se uită prin gaura cheii şi stătu nemişcată acolo până ce privirea ei se obişnui cu întunericul camerei. Deodată, şi fără a-şi dezlipi ochii, murmură:

— A, blondule, fiu de…! Arată-te, filfizonule, doar atât!

Şi se îndepărtă, scoţând un puternic hohot de râs.

— Îţi spun că în viaţa mea nu am văzut un om mai prăpădit ca ăsta!

A doua zi dimineaţa, Pintada pândi clipa în care blondul ieşea din dormitor, ca să-i dea de mâncare calului.

— Copila mea!… Pleacă, du-te acasă!… Oamenii ăştia sunt în stare să te omoare!… Pleacă, fugi!…

Şi Pintada azvârli cuvertura păduchioasă a lui Manteca pe spatele micuţei cu ochi mari albaştri şi cu chip de fecioară, îmbrăcată numai în cămaşă şi ciorapi; o apucă de mână şi o scoase în stradă.

— Binecuvântat fie Dumnezeu! exclamă după asta. Aşa e

mai bine… Cât de mult îl iubesc pe blondul acesta!

V

După cum mânjii nechează şi zburdă la primele tunete de primăvară, tot astfel umblau prin munţi oamenii lui Demetrio.

— La Moyahua, băieţi!

— Pe la locurile lui Demetrio Macías.

— La proprietăţile lui don Mónico, ciocoiul!

Peisajul se luminează, soarele se iveşte ca o fâşie stacojie pe străvezimea cerului.

Lanţurile de munţi se reliefează ca nişte monstruoase şopârle cu vertebre colţuroase; dealuri ce par capetele unor uriaşi idoli azteci, feţe de giganţi, grimase îngrozitoare şi groteşti, care ba te fac să zâmbeşti, ba te umplu de o nedesluşită groază, ca un presentiment de mister.

În fruntea trupei se găseşte Demetrio Macías cu statul său major: colonelul Anastasio Montañés, locotenent-colonelul Pancracio şi maiorii Luis Cervantes şi blondul Margarito.

În rândul următor vin Pintada şi Venancio, care-i face curte cu deosebită delicateţe, recitându-i poetic din versurile disperate ale lui Antonio Plaza.

Când razele soarelui prind să lumineze balcoanele caselor, ei intră în cătunul Moyahua.

Cocoşii cântau mai-mai să te asurzească, câinii lătrau cu disperare, dar locuitorii sătucului nu dădeau pe nicăieri niciun semn de viaţă.

Pintada dădu pinteni iepei sale negre şi, dintr-un salt, ajunse lângă Demetrio. Foarte fudulă, strălucea în îmbrăcămintea ei de mătase, cu cercei mari de aur la urechi; albastrul deschis al rochiei îi accentua nuanţa măslinie şi pistruii de pe obraz. Călare, şi cu fusta ridicată

până la genunchi, i se vedeau ciorapii nespălaţi şi plini de găuri. Purta pistol la piept şi o cartuşieră încrucişată peste oblâncul şeii.

Demetrio era de asemenea îmbrăcat de sărbătoare: pălărie galonată, pantalon din piele de căprioară cu nasturi de argint şi tunică brodată cu fir de aur.

Începu să se audă zgomot de uşi forţate. Soldaţii, care se şi împrăştiaseră prin sat, strângeau arme şi cai de călărie de pe unde puteau.

— Pe noi o să ne apuce dimineaţa în casa lui don Mónico, spuse cu gravitate Demetrio, descălecând şi întinzând hăţurile calului său unui soldat. Vom lua prânzul cu don Mónico… un prieten care mă iubeşte mult…

Statul său major zâmbi sinistru.

Şi, târându-şi zgomotos pintenii pe trotuar, se îndreptară spre o casă mare şi arătoasă, care nu putea fi decât adăpostul unui moşier.

— Este zăvorâtă bine, spuse Anastasio Montañés, împingând uşa cu toată puterea.

— Lăsaţi-mă pe mine, că eu ştiu s-o deschid, spuse Pancracio îndreptând cu repeziciune puşca spre zăvor.

— Nu, nu, spuse Demetrio; ciocăne întâi.

Trei lovituri cu patul carabinei, încă trei, dar nimeni nu răspunde. Pancracio nu mai ascultă de ordin. Trage o împuşcătură, placajul sare în sus şi uşa se deschide.

Se văd fuste, picioare de copii, toţi refugiindu-se spre interiorul casei.

— Vreau vin!… Să ni se aducă vin aici!… cere Demetrio cu voce poruncitoare, lovind puternic în masă.

— Aşezaţi-vă, tovarăşi!…

Apare o femeie, apoi alta şi alta, şi printre fustele negre se iţesc capete de copii speriaţi. Una dintre femei, tremurând, se îndreaptă spre un bufet, scoate pahare şi sticle, şi serveşte vin.

— Ce arme aveţi? întrebă tăios Demetrio.

— Arme?… răspunde femeia, cu limba moale ca o cârpă. Dar ce arme vreţi dumneavoastră să aibă nişte femei singure şi cuviincioase?

— A, singure!… Şi don Mónico?…

— El nu este aici, domnilor… Noi singure administrăm casa… Pe señor don Mónico nu-l cunoaştem decât după nume.

Demetrio trimite să se facă o percheziţie.

— Nu, domnilor, vă rog… Noi înşine vă vom aduce tot ce avem; însă, pentru numele lui Dumnezeu, nu ne faceţi de râs. Suntem domnişoare singure şi cuviincioase!

— Şi băieţii? se informează Pancracio cu brutalitate. Cine i-a născut? Au ieşi din pământ?

Femeile dispar în grabă mare şi se reîntorc după câteva clipe cu o puşcă de vânătoare veche şi crăpată, prăfuită şi plină de păianjeni, şi cu un pistol cu arcuri roase de rugină.

Demetrio zâmbi:

— Bine, să văd banii…

— Bani?… Oare ce bani vreţi dumneavoastră să aibă nişte sărmane domnişoare singure?

Şi îşi îndreaptă ochii rugători spre soldatul care era cel mai aproape; însă imediat îi închise îngrozită: îl văzu pe monstrul care în *Calvarul* din icoana de la parohie îl răstigneşte pe Domnul nostru Isus Cristos!… îl văzu pe Pancracio!…

Demetrio dădu ordin de percheziţie.

Încă o dată femeile se reped în acelaşi timp, şi într-o clipă se reîntorc cu un portofel ros de molii, cu câteva bancnote de hârtie emise de Huerta.

Demetrio zâmbeşte din nou şi, fără a le mai lua în seamă, îi pofteşte pe oamenii lui să intre.

Ca nişte câini flămânzi care au adulmecat prada, gloata pătrunde bruscând femeile, care încearcă să apere intrarea cu propriile lor trupuri. Unele din ele cad leşinate,

altele fug; copiii ţipă.

Pancracio sparge broasca unui şifonier mare şi, când uşile se deschid, de dinăuntru îşi face apariţia un bărbat cu puşca în mâini.

— Don Mónico! exclamă surprinşi.

— Omule, Demetrio!… Nu mă atinge!… Nu-mi face niciun rău!… Sunt prietenul tău, don Demetrio!

Demetrio Macías râde şiret şi-l întreabă dacă pe prieteni îi primeşte cu puşca în mâini.

Don Mónico, intimidat, zăpăcit, se azvârle la picioarele lui, îl apucă de genunchi, îi sărută picioarele:

— Nevasta mea!… Copiii mei!… Prietene, don Demetrio! …

Demetrio, cu mâna tremurândă, bagă revolverul la cingătoare.

O imagine îndurerată i-a apărut în minte. O femeie cu copilul în braţe, traversând stâncile munţilor, în miez de noapte şi la lumina lunii… O casă arzând…

— Să ieşim!… Afară cu toţii! strigă posomorât.

Statul său major se supune; don Mónico şi toate femeile îi sărută mâinile şi plâng în semn de recunoştinţă.

Pe stradă gloata aşteaptă veselă şi glumeaţă permisiunea generalului de a prăda casa ciocoiului.

— Eu ştiu exact unde are ascunşi banii, dar nu spun, zise un tânăr cu un coş sub braţe.

— Hm, şi eu ştiu! adăugă o bătrână care ducea un sac în care să strângă „ce-o da bunul Dumnezeu”. Sunt ascunşi la etaj; acolo se găsesc multe lucruri şi, printre ele, o casetă cu desene din sidef… Acolo se găseşte ce-i mai bun!…

— Nu e chiar sigur, spune un bărbat; nu sunt atât de proşti ca să lase argintul aşa. După părerea mea, banii sunt îngropaţi în fântână, într-o traistă de piele.

Şi gloata se agită, unii cu frânghii pentru a-şi face boccele, alţii cu albii de spălat rufe; femeile îşi întind şorţurile sau îşi desfac şalurile, făcând socoteala cam ce ar

putea să încapă în legăturile lor. Toţi, aducând mulţumiri Domnului, îşi aşteaptă partea lor de pradă.

Când Demetrio anunţă că nu va îngădui nimic şi ordonă ca toţi să se retragă, mulţimea târgului, cu gesturi de nemulţumire, îl ascultă şi apoi se împrăştie; însă printre soldaţi se iscă un murmur vag de glasuri dezaprobatoare şi nimeni nu se mişcă din loc.

Demetrio, mâniat, repetă ordinul ca toţi să plece.

Un flăcăiandru din cei de curând recrutaţi, cu aburii rachiului în cap, râde şi înaintează fără grijă spre uşă.

Însă mai înainte de a trece peste prag, o împuşcătură neaşteptată îl doboară ca pe taurii răniţi de *puntilla*[19].

Demetrio, cu revolverul fumegând în mâini, neclintit, aşteaptă să se retragă soldaţii.

— Să se dea foc casei, îi ordonă lui Luis Cervantes, o dată ajunşi la cazarmă.

Şi Luis Cervantes, cu o deosebită bunăvoinţă, fără a transmite cuiva ordinul, se angajă să-l execute personal.

Când două ore mai târziu piaţeta se înnegri de fum şi din casa lui don Mónico se înălţau limbi mari de foc, nimeni nu a înţeles ciudata purtare a generalului.

VI

Încartiruirea se făcu într-o casă mare şi întunecoasă, proprietatea aceluiaşi ciocoi din Moyahua.

Cei de dinaintea lor lăsaseră la fermă urme vizibile în curtea transformată în groapă de bălegar, pe zidurile scorojite într-atâta încât se observau porţiuni mari de cărămizi roşii, pe podelele stricate de copitele animalelor, în livada transformată în grămezi de frunze veştede şi crengi uscate. Te împiedicai, chiar de la intrare, în mobila distrusă, picioare, funduri şi speteze de scaune, totul mânjit cu pământ şi cu resturi de mâncare.

---

19 Pumnal scurt şi ascuţit cu care se ucid taurii.

La ora zece noaptea, Luis Cervantes căscă foarte plictisit şi spuse la revedere blondului Margarito şi Pintadei, care beau fără încetare într-o tarabă din piaţă.

Se îndreptă spre cazarmă. Singura cameră mobilată era sala. Intră. Demetrio, care sta întins pe jos, cu ochii deschişi privind în tavan, se opri din număratul bârnelor şi-şi întoarse faţa spre el.

— Dumneata eşti, filfizonule? Ce veşti aduci?... Hai, intră, aşază-te.

Luis Cervantes, mai întâi, mucări lumânarea, apoi trase un fotoliu fără spetează, al cărui fund de răchită era înlocuit cu o pânză aspră de sac. Picioarele fotoliului scârţâiră şi iapa neagră a Pintadei răsuflă zgomotos, se mişcă în umbră şi descrise cu crupa ei rotundă şi lucioasă o curbă elegantă.

Luis Cervantes se afundă în fotoliu şi spuse:

— Domnule general, am venit să vă raportez despre modul cum a decurs... Aci aveţi...

— Măi, filfizonule... eu n-am dorit lucrul ăsta!... Moyahua aproape că este locul meu natal... Vor spune că numai pentru treaba asta umblăm noi pe aici!... răspunse Demetrio privind săculeţul plin cu monede pe care Luis i-l întindea.

Acesta părăsi fotoliul şi se lăsă pe vine lângă Demetrio. Întinse pe jos un *sarape*[20] şi goli pe el săculeţul cu *hidalgos*[21] strălucitori de-ţi luau ochii.

— În primul rând, domnule general, lucrul ăsta îl ştim numai noi doi... Şi în al doilea rând, ştiţi doar că atunci când se iveşte norocul nu trebuie să-i întoarcem spatele... Astăzi norocul ne surâde; dar mâine?... Trebuie să privim mereu înainte. Un glonte, o săritură a unui cal nărăvaş, până şi o ridiculă şi neînsemnată răceală... şi o văduvă şi câţiva orfani trăind în mizerie!... Guvernul? Ha, ha, ha!...

---

20 Un fel de cuvertură de lână sau de bumbac, cu dungi în culori vii.

21 Monedă de aur echivalentă cu 10 pesos.

Du-te dumneata la Carranza, la Villa sau la oricare din comandanţii principali şi vorbeşte-le de familia dumitale… Îţi vor răspunde cu o lovitură de picior… acolo unde ştii dumneata, şi vei spune că a fost straşnic… Şi ei procedează bine, domnule general; noi nu ne-am răsculat cu arma în mână pentru ca un oarecare Carranza sau un oarecare Villa să ajungă preşedinte de republică; noi luptăm pentru apărarea drepturilor sfinte ale poporului, călcate în picioare de ticălosul ciocoi… Şi aşa cum nici Villa, nici Carranza, şi niciun altul nu vin să ne ceară asentimentul pentru a li se putea plăti serviciile pe care le aduc patriei, nici noi nu simţim nevoia de a cere permisiunea nimănui.

Demetrio se ridică puţin, apucă o sticlă din apropierea pernei sale, o înălţă şi apoi, umflând obrajii, scuipă o înghiţitură departe.

— Ce limbă lungă mai ai şi dumneata, filfizonule!

Luis simţi o ameţeală. Berea azvârlită din gura lui Demetrio părea că aţâţă dospirea gunoaielor depozitate acolo: un covor din coji de portocale şi de banane, coji cărnoase de pepene, sâmburi fibroşi de *mango* şi tescovină de trestie de zahăr, totul amestecat cu felii de *tamal*[22] de culoarea ardeiului, totul umed de excremente.

Degetele bătătorite ale lui Demetrio se mişcau mereu şi cu multă băgare de seamă prin grămada strălucitoarelor monede.

Revenindu-şi, Luis Cervantes scoase un flacon de fosfatină Fallières şi răsturnă din el brelocuri, inele, cercei şi multe alte bijuterii de valoare.

— Domnule general; dacă, precum pare, acest chilipir va continua, dacă Revoluţia nu ia sfârşit, avem suficiente posibilităţi sa mergem să petrecem un sezon în străinătate. (Demetrio dădu negativ din cap.) N-ai face asta?… La urma

22 Pateu din aluat de făină de porumb, învelit în frunze de banan sau foi de porumb şi umplut cu carne condimentată.

urmei pentru ce am rămâne aici?... Ce cauză am apăra acum?

— Este ceva pe care eu nu-l pot explica, filfizonule; dar simt că asta n-ar fi un lucru demn de bărbaţi...

— Alege, domnule general, spuse Luis Cervantes, întinzându-i bijuteriile frumos etalate.

— Păstrează-le toate pentru tine... îţi spun sincer, filfizonule... Te vei convinge că eu nu iubesc banii!... Vrei să-ţi spun adevărul? Păi mie, dacă nu-mi lipseşte duşca şi dacă am un suman care să-mi placă, sunt omul cel mai fericit din lume.

— Ha, ha, ha!... Ce spui, domnule general!... Bine, şi de ce o suporţi pe această scorpie de Pintada.

— Măi, filfizonule, să ştii ca m-a plictisit peste măsură. Dar aşa sunt eu. Nu mă lasă inima să-i spun... Nu am curajul s-o trimit la... Aşa sunt eu, aşa mi-e firea. Ascultă, din clipa în care-mi place o femeie sunt atât de mut, încât dacă ea nu face primul pas... pe mine nu mă însufleţeşte nimic, şi oftă. Aşa şi cu Camila, fata din cătunul acela... Este urâtă; însă dacă ai şti cum îmi umple ochii...

— În ziua în care dumneata doreşti, o vom aduce aici, domnule general.

Demetrio clipi din ochi cu viclenie.

— Vă jur că vă servesc, domnule general...

— Într-adevăr, filfizonule?... Ascultă, dacă îmi faci acest dar, atunci ceasul împreună cu *leopoldina* de aur şi toate celelalte sunt ale tale de vreme ce îţi plac atât de mult.

Ochii lui Luis Cervantes străluciră. Luă flaconul aproape plin cu bijuterii, se ridică în picioare şi, zâmbind, spuse:

— Pe mâine, domnule general... Noapte bună.

VII

— Ce ştiu eu? Tot ce ştiţi şi voi. Generalul mi-a spus: „Codorniz, înşeuează-ţi calul tău şi iapa mea pagă. Te vei

duce împreună cu filfizonul într-o misiune.” Bine, aşa a fost: am pornit de aici la prânz şi, pe înserat, am ajuns la cătun. Ne-a dat adăpost chioara María Antonia… Pancracio, eşti doar la curent cu situaţia… Dis de dimineaţă m-a trezit filfizonul: „Codorniz, Codorniz, înşeuază caii. Mi-l laşi pe al meu şi te întorci cu iapa generalului la Moyahua. Peste o clipă te ajung.” Soarele se înălţase mult pe cer când sosi împreună cu Camila pe şa. A ajutat-o să se dea jos de pe cal şi am urcat-o pe iapa pagă.

— Bine, şi ea cum se simţea? întrebă unul.

— Hm, nu i se mai oprea gura de mulţumită ce era!…

— Şi filfizonul?

— Tăcut ca totdeauna; cu aceleaşi purtări.

— Eu cred, îşi dădu cu părerea cu multă gravitate Venancio, că dacă dimineaţa Camila s-a trezit în patul lui Demetrio, a fost numai din cauza unei greşeli. Băuserăm mult… Vă aduceţi aminte!… Ni se urcase alcoolul la cap şi toţi n-am mai ştiut ce facem.

— Nici alcool, nici altceva!… A fost o înţelegere între filfizon şi general.

— Asta-i clar! Pentru mine acest filfizon nu este altceva decât un…

— Mie nu-mi place să vorbesc despre prietenii care nu sunt de faţă, spuse blondul Margarito, însă pot să vă spun că din două iubite pe care i le-am cunoscut, una a fost pentru… mine şi cealaltă pentru general…

Toţi izbucniră în hohote de râs.

După ce Pintada îşi dădu bine seama de cele întâmplate, prinse drag de Camila, căutând s-o consoleze.

— Sărăcuţa de tine, povesteşte-mi cum s-a întâmplat!

Camila avea ochii umflaţi de plâns.

— M-a minţit, m-a minţit!… A venit în cătun şi mi-a spus: „Camila, am venit numai pentru tine. Vii cu mine?” Ei, spune-mi tu cum să nu fi vrut să plec cu el! De iubit, îl

iubesc şi-l prea iubesc… Priveşte-mă ce slăbită sunt şi asta numai pentru că mă tot gândesc la el! A răsărit soarele şi nu-mi arde să macin porumbul… Mă cheamă maică-mea la masă şi mi se pune un nod în gât… Şi promisiunea aceea! … Şi promisiunea aceea!…

Şi începu din nou să plângă şi, pentru ca să nu se audă hohotele, îşi astupă gura şi nasul cu colţul şalului.

— Ascultă, eu am să te scap de necazul ăsta. Nu fi proastă, nu plânge. Nu te mai gândi la filfizon… Ştii tu ce este acest filfizon?… Un om de nimic!… Din cauza asta generalul îl ţine pe lângă el!… Ce proastă!… Bine, vrei să te întorci acasă?

— Maica Domnului din Jalpa să mă păzească!… Mama m-ar omorî în bătăi!

— N-o să-ţi facă nimic. Să vezi cum facem. Trupa trebuie să pornească dintr-un moment în altul; atunci când Demetrio îţi va spune să te pregăteşti pentru plecare, tu îi răspunzi că ai dureri în tot corpul, şi că te simţi ca şi cum ai fost bătută cu ciomege, te îmbraci gros şi caşti întruna. Pe urmă îţi duci mâna la frunte şi spui: „Îmi arde capul”. Atunci eu îi voi spune lui Demetrio să ne lase aici pe amândouă, că voi sta lângă tine să te îngrijesc şi după ce te faci bine vom porni şi-l ajungem din urmă. Şi lucrul pe care îl vom face va fi să te duc acasă la tine, bine şi sănătoasă.

VIII

Soarele apusese şi cătunul era învăluit în tristeţea cenuşie a uliţelor sale vechi şi în liniştea de moarte a locuitorilor săi retraşi de mult, când Luis Cervantes intră în prăvălia lui Primitivo López să întrerupă un chef ce promitea să aibă un sfârşit deosebit. Demetrio bea acolo cu vechii lui tovarăşi. Tejgheaua nu putea cuprinde atâta lume. Demetrio, Pintada şi blondul Margarito îşi lăsaseră

caii afară; însă majoritatea ofiţerilor intraseră cu cai cu tot. Pălăriile galonate cu boruri largi, se încrucişau într-un permanent du-te-vino; animalele făceau volte din crupele lor şi, fără încetare, îşi mişcau capetele cu trăsături frumoase, cu ochi negri, cu nări palpitânde şi cu urechi mici. Şi în infernala demonstraţie de bucurie a celor beţi se auzea răsuflarea cailor, puternicele lovituri de copite pe duşumea şi, din când în când, un nechezat scurt şi nervos.

În clipa când sosi Luis Cervantes, se vorbea despre o întâmplare banală. Un ţăran cu o mică rană negricioasă şi sângerândă pe frunte stătea întins în mijlocul drumului cu ochii la cer. Părerile, împărţite la început, erau acum aceleaşi, în urma unei judecăţi foarte drepte a blondului Margarito. Acel sărman om care zăcea mort era paracliserul bisericii. Însă, prostul!… vina a fost a lui… Pe urmă, cui îi trece prin cap, domnule, să îmbrace pantaloni, bluză şi căciuliţă? Pancracio nu poate suferi un filfizon în faţa lui!

Opt „suflători”, cu feţele roşii şi rotunde ca nişte sori, cu ochii ieşiţi din orbite, scuipându-şi bojocii în instrumentele lor de alamă şi care cântă de dis-de-dimineaţă, se opresc la ordinul lui Cervantes.

— Domnule general, spuse acesta, deschizându-şi drum printre călăreţi, a sosit un curier special. Vi se ordonă să porniţi imediat în urmărirea orozchiştilor[23].

Chipurile, întunecate o clipă, strălucesc de bucurie.

— La Jalisco, băieţi! strigă blondul Margarito dând o lovitură seacă în tejghea.

— Pregătiţi-vă, *tapatias*[24] ai sufletului meu, că acolo viu! strigă Codorniz punându-şi pălăria pe o ureche.

A fost o veselie şi un entuziasm general. Prietenii lui Demetrio excitaţi de beţie se oferiră să lupte alături de el.

---

23 Adepţi ai lui *Orozco Pascual*, revoluţionar mexican care s-a răsculat împotriva lui Francisco Madera în 1912. A murit asasinat în 1916.

24 Locuitor din oraşul mexican Guadalajara, capitala statului Jalisco.

Demetrio, de bucurie, nu era în stare să scoată un cuvânt. „Ah, să mergi să te baţi cu orozchiştii!… În sfârşit să ai de-a face cu oameni adevăraţi!… Să omori federali cum ai omorî iepuri sau curcani!”

— Dacă eu l-aş prinde viu pe Pascual Orozco, spuse blondul Margarito, i-aş smulge tălpile picioarelor şi l-aş pune să umble douăzeci şi patru de ore prin munţi…

— Cum, ăsta a fost acela care l-a omorât pe domnul Madero? întrebă Meco.

— Nu, răspunse blondul cu solemnitate; însă mie mi-a dat o palmă când eram servitor la *Delmonico* în Chihuahua.

— Pentru Camila, iapa cea neagră, ordonă Demetrio lui Pancracio, care şi înşeuase.

— Camila nu poate să meargă, spuse repede Pintada.

— Cine-ţi cere părerea? răspunse Demetrio cu asprime.

— Camila, nu-i aşa că te-ai sculat azi dimineaţă cu dureri în tot corpul şi că acum ai călduri?

— Păi eu… păi eu… ce spune don Demetrio…

— Ah, dobitoaco!… Spune că nu, spune că nu poţi să mergi… îi suflă la ureche Pintada, foarte îngrijorată.

— Păi o să vă fac pe voie… răspunse liniştită Camila.

Pintada fu cuprinsă de furie şi obrajii i se aprinseră; însă nu spuse nimic şi se îndepărtă ca să încalece iapa înşeuată pe care i-o pregătise blondul Margarito.

IX

Vârtejul de praf, prelungit o bună bucată de-a lungul şoselei, se sparse brusc în mase difuze şi violente, făcând să iasă la iveală piepturi umflate, coame de cai agitate, nări tremurânde, ochi prelungi, aprigi, picioare desfăcute şi încordate în avântul cursei. Oamenii, cu chipuri de bronz şi dinţi de fildeş, cu ochi arzători, mânuiau carabinele sau le încrucişau peste capetele animalelor.

Încheind coloana, la pas, veneau Demetrio şi Camila; ea, tremurând încă de spaimă, cu buzele albite şi uscate; el, rău dispus de sărbezeala isprăvii. Niciun fel de orozchişti, niciun fel de luptă. Câţiva federali împrăştiaţi, un biet preot şi vreo sută de visători, toţi reuniţi sub învechitul stindard „Religie şi Drepturi”. Preotul atârna acum, bălăbănindu-se, spânzurat de un *mezquite*, şi, pe câmp, rămăsese un şir nesfârşit de morţi pe al căror piept se vedea un mic scut de flanelă roşie şi o inscripţie: „Opreşte-te! Inima sacră a lui Isus este cu mine!”.

— Adevărul e că mi-am încasat până şi ultimele restanţe de soldă, spuse Codorniz arătând ceasurile şi inelele de aur pe care le furase de la casa parohială.

— În felul acesta oricine luptă cu plăcere, exclamă Manteca presărând vorbe deşuchiate în fiecare frază pronunţată. Ştie omul pentru ce îşi riscă pielea!

Şi cu aceeaşi mână cu care ţinea hăţurile strângea puternic o strălucitoare diademă pe care o smulsese Divinului Prizonier al bisericii.

Când Codorniz, foarte cunoscător în materie, examină cu lăcomie „avansul" lui Manteca, izbucni într-un hohot de râs grozav:

— Diadema ta este de tinichea!…

— Pentru ce duci cu tine râia asta? îl întrebă Pancracio pe blondul Margarito, ce sosea printre ultimii, cu un prizonier.

— Ştiţi de ce? Pentru că niciodată nu am văzut de aproape mutra pe care o face cineva când i se strânge laţul de gât.

Prizonierul, foarte gras, respira obosit; faţa îi era aprinsă, ochii injectaţi şi, de pe frunte, îi picura sudoarea. Îl târau pe jos, legat de mâini şi de picioare.

— Anastasio, împrumută-mi frânghia ta; căpăstrul meu se rupe cu şeful ăsta… Însă, acum că m-am gândit bine, nu… Prietene federal, te voi ucide dintr-o lovitură; ai

suferit mult. Priveşte, arborii sunt departe de noi şi pe aici nu sunt stâlpi de telegraf ca să te spânzur de unul din ei.

Şi blondul Margarito scoase pistolul, fixă ţeava pe ţâţa stângă a prizonierului şi încetişor ridică cocoşul armei.

Federalul îngălbeni ca un cadavru, faţa i se ascuţi şi ochii sticloşi i se tulburară. Inima îi bătea cu furie şi tot corpul i se cutremura ca de friguri.

Blondul Margarito ţinu aşa pistolul timp de câteva secunde. Ochii îi străluceau într-un mod straniu, şi faţa sa rotundă, cu obrajii umflaţi, se aprinse de o supremă senzaţie de voluptate.

— Nu, prietene federal! spuse încet, retrăgându-şi arma şi introducând-o în toc, încă nu vreau să te omor… Mă vei însoţi ca ajutor al meu… O să vezi dacă sunt om rău la inimă!

Şi clipi şiret din ochi către cei din jur.

Prizonierul se tâmpise; înghiţea mereu în gol; gura şi gâtul îi erau uscate.

Camila, care rămase în urmă, ciupi şalele iepei sale şi-l ajunse pe Demetrio:

— Ah, ce om rău este Margarito ăsta!… Dacă ai vedea ce-i face unui prizonier!

Şi-i povesti întâmplarea la care fusese de faţă.

Demetrio încruntă sprâncenele, însă nu răspunse nimic.

Pintada o chemă pe Camila deoparte.

— Auzi, cu ce vorbe umbli la Demetrio?… Blondul Margarito este dragostea mea curată… Asta ca s-o ştii!… Şi mai află… Cine se leagă de el, are de-a face cu mine. Ia seama!

Şi Camila, foarte speriată, se duse din nou lângă Demetrio.

X

Trupa îşi instală tabăra pe un câmp, în apropierea a trei

căsuţe aşezate una lângă alta care, singuratice, îşi profilau zidurile lor albe pe fâşia purpurie a orizontului. Demetrio şi Camila se îndreptară spre ele.

În ogradă, un bărbat în cămaşă şi izmene albe, în picioare, trăgea cu lăcomie dintr-o ţigară mare de foi; lângă el, aşezat pe o lespede, un altul dezghioca porumb, frecând ştiuleţi între mâini, în timp ce unul din picioarele sale, uscat şi răsucit, lovea în ceva ce semăna a copită de ied, şi se smucea într-una, ca să sperie găinile.

— Grăbeşte-te, Pifanio, spuse cel care stătea în picioare; a asfinţit soarele şi încă n-ai dus vitele la adăpat.

Un cal necheză afară şi cei doi oameni îşi înălţară capetele tulburaţi.

Demetrio şi Camila se iviră pe după gardul de spini al ogrăzii.

— Nu doresc altceva decât găzduire pentru mine şi pentru femeia mea – le spuse Demetrio liniştindu-i.

Şi cum îi lămuri că el era comandantul unui corp de armată ce trebuia să înnopteze prin apropiere, bărbatul care stătea în picioare şi care era stăpânul, cu multă bunăvoinţă îi pofti să intre. Alergă după o strachină cu apă şi o mătură, oferindu-se să măture şi să stropească cel mai plăcut colţ din hambar pentru a-i găzdui cât mai cuviincios pe nişte oaspeţi atât de onorabili.

— Du-te, Pifanio; scoate şaua de pe caii domnilor.

Omul care dezghioca porumb se ridică foarte anevoios în picioare. Era îmbrăcat în nişte zdrenţe de cămaşă şi vestă, şi cu nişte resturi de pantaloni, desfăcuţi în două aripi, ale căror margini, ridicate, atârnau.

Porni, şi mersul său marca un ritm grotesc.

— Dar tu poţi munci, prietene? îl întrebă Demetrio nelăsându-l să scoată hamurile de pe cai.

— Săracu’ de el! strigă stăpânul dinlăuntrul hambarului, îi lipseşte puterea!… Dar, îşi merită din plin salariul pe care-l primeşte!… Munceşte de când se luminează de ziuă!

… Soarele a apus de mult… şi priveşte-l, încă mai munceşte!

Demetrio ieşi împreună cu Camila să dea o raită pe la tabără. Câmpia, cu ogoare aurii, lipsită chiar şi de arbuşti, se întindea imensă şi dezolantă. Păreau un adevărat miracol cei trei frasini mari din faţa căsuţelor, cu vârfurile lor de un verde-închis, ce se rotunjeau unduindu-şi frunzişul bogat ce cobora până la pământ, sărutându-l.

— Eu nu ştiu ce e cu mine şi de ce locurile astea mă întristează atâta! spuse Demetrio.

— Da, răspunse Camila, acelaşi lucru îl simt şi eu.

Pe malul unui pârâiaş, Pifanio trăgea brutal de frânghia cumpenei unei fântâni. O oală enormă se răsturna peste o grămadă de iarbă proaspătă, şi la ultimele licăriri de lumină ale amurgului, şuvoiul cristalin scânteia împrăştiindu-se peste morman. Acolo se adăpau zgomotos o vacă slabă, un cal obosit şi un măgar.

Demetrio recunoscu pe zilierul şchiop şi-l întrebă:

— Cât câştigi pe zi, prietene?

— Şaisprezece *centavos*, stăpâne…

Era un omuleţ blond, scrofulos, cu părul lins şi ochi albaştri-spălăciţi. Spuse cuvinte de ocară despre stăpân, despre colibă şi despre soarta lui câinească.

— Îţi meriţi din plin leafa, fiule, îl întrerupse Demetrio cu blândeţe. Înjuri şi tot înjuri, dar munceşti, munceşti întruna.

Şi, întorcându-se către Camila:

— Întotdeauna se găsesc alţii mai nătângi decât noi ăştia de la munte, nu-i aşa?

— Ba da, răspunse Camila.

Şi o porniră mai departe.

Valea se pierdea în umbră şi stelele se ascunseseră.

Demetrio o cuprinse pe Camila de mijloc, cu dragoste, şi cine ştie ce cuvinte îi şopti la ureche.

— Da, răspunse ea încet.

Căci acum îi făcea „voia”.

Demetrio dormi prost şi ieşi afară din casă foarte devreme.

„O să mi se întâmple ceva”, gândi el.

Era o dimineaţă liniştită, plină de o veselie discretă. Un sturz piuia sfios în frasin; animalele răscoleau bălegarul din lăstărişul din curte; porcul grohăia somnoros. O lumină portocalie pe cer prevestea soarele, şi ultima steluţă păli.

Demetrio se îndrepta încet, încet, spre campament.

Se gândea la perechea lui de boi: doi boi negri, tineri, munciţi abia de doi ani, pe cele două *fanegas* ale sale, bine îngrăşate. În memorie i se arăta fizionomia tinerei sale soţii: cu trăsături dulci, având o nemărginită blândeţe faţă de soţ, şi o neîmblânzită energie şi mândrie faţă de străini. Când încercă însă să reconstituie imaginea fiului său, fură zadarnice toate sforţările: îl uitase.

Ajunse în tabără. Culcaţi printre brazde, soldaţii dormeau şi la un loc cu ei erau caii, cu capul lăsat în jos şi cu ochii închişi.

— Rufele de pe oameni sunt foarte rupte, cumetre Anastasio; ar fi bine să rămânem măcar o zi să ne odihnim.

— Vai, cumetre Demetrio!… De-ai şti ce foloase ne aduc munţii noştri! Vei vedea… de ce nu mă crezi? Şi pe aici nu se găseşte mai nimic… Tristeţe şi melancolie!… Şi, cine ştie, ţi se mai poate întâmpla ceva din greşeală!…

— Câte ore de drum avem de aici până la Limón?

— Nu e vorba de ore; sunt trei zile bune de drum, cumetre Demetrio.

— O să vedem!… Mi-e dor de femeia mea!

Pintada nu stătu mult pe gânduri şi se duse s-o caute pe Camila:

— Auzi, auzi!… Numai din cauza ta Demetrio o să te gonească. Mie mi-a spus-o deschis… O va aduce pe femeia lui cea adevărată… Şi aia este foarte frumoasă, are pielea

foarte albă… O frumuseţe de obraz!… Iar dacă tu nu vrei să pleci, atunci o să te pună la lucru: are un copil şi numai tu poţi să ai grijă de el…

Când se întoarse Demetrio, Camila, plângând, îi povesti totul.

— Nu te lua după nebuna asta… Sunt minciuni, sunt minciuni…

Şi cum Demetrio nu se duse la Limón şi nici nu mai aduse vorba de femeia lui, Camila rămase mulţumită şi Pintada se dovedi a fi o intrigantă.

XI

Mai înainte de apariţia zorilor au pornit spre Tepatitlán. Răspândiţi pe şoseaua naţională şi peste ogoare, siluetele lor se mişcau nelămurit în pasul monoton şi măsurat al cailor, estompându-se în lumina sidefie a lunii în descreştere, care scălda toată valea.

Departe de tot se auzea lătrat de câini.

— Azi la amiază ajungem la Tepatitlán, mâine la Cuquio, şi pe urmă… în munţi, spuse Demetrio.

— N-ar fi mai bine, domnule general, îi spuse la ureche Luis Cervantes, să ajungem mai întâi la Aguescalientes?

— Ce să facem acolo?

— Banii sunt pe terminate…

— Cum!… Patruzeci de mii de pesos în opt zile?

— Numai în săptămâna asta am recrutat aproape cinci sute de oameni, şi cu avansurile şi gratificaţiile s-a dus totul, spuse Luis Cervantes pe un ton scăzut.

— Nu! mergem de-a dreptul în munţi… Şi vom vedea…

— Da, în munţi! strigară mulţi dintre ei.

— În munţi!… În munţi!… Nicăieri nu e mai bine că în munţi.

Câmpia continua să le apese inimile; vorbeau despre munţi cu entuziasm şi înflăcărare şi se gândeau la ei ca la

femeia iubită pe care nu au mai văzut-o de foarte multă vreme.

Se lumină de ziuă. Un nor de praf roşu se ridică dinspre răsărit, ca o imensă cortină de purpură incendiată.

Luis Cervantes lăsă mai moale dârlogii calului său şi îl aşteptă pe Codorniz.

— Codorniz, cum rămâne până la urmă?

— Ţi-am mai spus-o, filfizonule: două sute pentru ceasul din aur curat…

— Nu, eu îţi cumpăr cu toptanul: ceasornice, inele şi toate bijuteriile. Cât?

Codorniz se clătină, devenind palid; după aceea spuse cu curaj:

— Să-mi dai două mii de hârtii pentru tot.

Însă Luis Cervantes se trăda; în ochi îi străluci o atât de nestăpânită lăcomie, încât Codorniz se răzgândi şi spuse imediat:

— Nu, spun prostii, nu vând nimic… Numai ceasul de aur îl vând, şi asta pentru că îi datorez două sute de pesos lui Pancracio care a câştigat din nou azi noapte.

Luis Cervantes scoase patru hârtii strălucitoare de o sută de pesos şi le puse în mâna lui Codorniz.

— Adevărul e, îi spuse, că mă interesează toată cantitatea… Nimeni n-o să-ţi dea mai mult decât ţi-am dat eu.

Când soarele începu să încălzească, Manteca strigă cu vioiciune:

— Blondule Margarito, ajutorul tău vrea să se odihnească puţin. Zice că nu mai poate să meargă.

Prizonierul se prăbuşise istovit, în mijlocul drumului.

— Taci din gură! strigă blondul Margarito, întorcându-se. Drăguţule, ai şi obosit? Sărăcuţul de tine! O să cumpăr o cutie de cristal ca să te păstrez într-un dulap din casa mea, la fel ca pe Fiul Domnului. Dar mai întâi trebuie să ajungem în sat, şi pentru asta te voi ajuta.

Scoase sabia şi-i dădu nenorocitului mai multe lovituri.

— Pancracio, dă-mi frânghia, spuse după aceea, cu ochii strălucitori şi stranii.

Dar cum Codorniz îl făcu atent că federalul nu mai mişca deloc, izbucni în râs şi zise:

— Ce prost sunt!… Tocmai acum când îl învăţasem să nu mai mănânce!…

— Acuş-acuş ajungem la Guadalajara, micuţo, spuse Venancio, recunoscând cătunul Tepatitlán, aşezat pe o colină.

Intrară înveseliţi; la ferestre apăreau feţe surâzătoare şi frumoşi ochi negri.

Şcolile se transformară în cazărmi. Demetrio se instală în sacristia unei capele părăsite.

Soldaţii se împrăştiară, ca de obicei, în căutarea „avansurilor”, sub pretext că strâng arme şi cai.

Pe înserat, câţiva din escorta lui Demetrio stăteau tolăniţi în tinda bisericii, scărpinându-se pe burtă. Venancio, foarte grav, gol până la mijloc, îşi purica de zor cămaşa.

Un om se apropie de gardul de zid, cerând îngăduinţa să vorbească cu comandantul.

Soldaţii ridicară capul, însă niciunul din ei nu răspunse.

— Domnilor, sunt văduv; am nouă copii şi nu trăiesc decât de pe urma muncii mele… Nu fiţi răi cu săracii!…

— Din cauza unei femei nu trebuie să fii atât de îngrijorat, unchiule, spuse Meco, care cu un capăt de pânză îşi ştergea picioarele de noroi; am adus-o pe Pintada, şi ţi-o trecem la socoteală.

Omul zâmbi amar.

— Numai că are un năravi, remarcă Pancracio, cu gura căscată şi privind albastrul cerului: cum vede un bărbat, se şi pregăteşte.

Izbucniră cu toţi în hohote de râs, însă Venancio, foarte grav, arătă ţăranului uşa sacristiei.

Acesta, timid, intră şi expuse lui Demetrio plângerea sa. Soldaţii îl „curăţaseră” cu totul. Nici măcar un bob de porumb nu-i lăsaseră.

— Păi, pentru ce să-ţi lase? îi răspunse Demetrio cu indolenţă.

După ce omul insistă cu plânsete şi văicăreli, Luis Cervantes îl azvârli afară cu obrăznicie. Însă interveni Camila:

— Hai, don Demetrio, nu fi aşa rău la suflet; dă un ordin să-i înapoieze porumbul!…

Luis Cervantes trebui să se supună; scrise câteva rânduri şi Demetrio, în josul hârtiei, îşi puse degetul.

— Dumnezeu să-ţi răsplătească, fato!… Dumnezeu o să vă dea din împărăţia cerului… Zece *fanegas* de porumb e cât să-mi ajungă drept hrană pentru anul ăsta, spuse omul, plângând de recunoştinţă. Luă hârtia şi le sărută mâna tuturor.

XII

Se apropiau de Cuquio, când Anastasio Montañés veni lângă Demetrio şi-i spuse:

— Măi cumetre, nu ţi-am povestit până acum… Cât de nemernic este acest Margarito! Ştii ce a făcut ieri cu omul care a fost aici ca să se plângă că i-am luat tot porumbul pentru caii noştri? Păi află că s-a dus la cazarmă cu ordinul pe care dumneata i l-ai dat. „Da, prietene, îi spuse blondul; intră pe aici; este foarte drept să-ţi înapoiem ce-ţi aparţine. Intră, intră… Câte *fanegas* ţi-am furat?… Zece? Dar eşti sigur că nu au fost mai mult de zece?… Da, asta este; cam vreo cincisprezece, mai mult sau mai puţin… Să nu fi fost douăzeci?… Adu-ţi bine aminte… Eşti foarte sărac, ai mulţi copii de hrănit. Da, este aşa cum spun, cam vreo douăzeci; asta trebuie să fi fost… Treci pe aici; nu-ţi voi da cincisprezece, nici douăzeci. Tu doar să ţi le numeri… Una,

două, trei… Şi în clipa când nu mai doreşti, îmi spui: Gata.” Şi scoate sabia şi-i cară o ploaie de lovituri cu latul ei, ceea ce l-a făcut pe om să ceară îndurare.

Pintada se prăpădea de râs.

Camila, neputându-se abţine, spuse:

— Un fost condamnat, un om crud, un maţe-pestriţe!… Pe bună dreptate nu-l pot eu suferi!

Imediat Pintada se schimbă la faţă.

— Şi ce-ţi pasă ţie?

Camila se sperie şi dădu pinteni iepei.

Pintada imediat porni şi ea şi, cu repeziciune, trecând pe lângă Camila, o izbi puternic, o apucă de cap şi-i desfăcu părul.

La îmbrâncitură, iapa Camilei cabră şi fata lăsă hăţurile din mâini ca să-şi dea părul din ochi; se clătină, îşi pierdu echilibrul şi căzu pe pietriş, julindu-şi fruntea.

Prăpădindu-se de râs, Pintada, cu multă agilitate, galopă ca să oprească iapa care o luase razna.

— Vino, filfizonule, că acum ai de lucru! spuse Pancracio după ce o văzu pe Camila în aceeaşi şa cu Demetrio, cu obrazul plin de sânge.

Luis Cervantes, înfumurat, dădu fuga cu instrumentele sale; dar Camila, oprindu-se din plâns, îşi şterse ochii şi spuse cu voce stinsă:

— De la dumneata?… Chiar dacă ar fi să mor!… Nici măcar apă!…

La Cuquio, Demetrio primi un curier.

— Din nou la Tepatitlán, domnule general, spuse Luis Cervantes, aruncând o privire rapidă peste comunicarea curierului. Va trebui să laşi acolo oamenii şi dumneata să mergi la Lagos, pentru a lua trenul de Aguascalientes.

Urmară proteste puternice; câţiva munteni jurară printre mârâieli, plângeri şi bombăneli, că ei nu vor urma coloana.

Camila plânse toată noaptea şi, a doua zi de dimineaţă, îi

spuse lui Demetrio să-i dea voie să se ducă acasă.

— N-ai niciun pic de voinţă!… răspunse posac Demetrio.

— Nu asta e cauza, Demetrio; voinţă am şi chiar multă… însă doar ai văzut… Femeia asta!…

— Nu te îngrijora, chiar astăzi am s-o expediez la… M-am gândit de mult la asta.

Camila se opri din plâns.

Aproape toţi înşeuaseră caii… Demetrio se apropie de Pintada şi-i spuse cu voce foarte joasă:

— Tu nu mai vii cu noi.

— Ce spui? întrebă ea neînţelegând.

Să rămâi aici sau să te duci unde-ţi pofteşte inima, însă cu noi nu mai vii.

— Ce-ai spus? exclamă ea cu uimire. Carevasăzică mă goneşti? Ha, ha, ha!… Păi, da… aşa te porţi tu dacă dai crezare bârfelilor ăsteia…

Şi Pintada insultă pe Camila, pe Demetrio, pe Luis Cervantes şi pe toţi care-i veneau în minte, cu atâta energie şi diversitate, încât trupa auzi înjurături şi obrăznicii pe care nici nu le bănuiseră măcar.

Demetrio aşteptă cu răbdare un timp oarecare; cum însă ea nu dădea semne că ar sfârşi, cu foarte mult calm spuse unui soldat:

— Azvârle-o afară pe beţivana asta.

— Margarito! Blondul vieţii mele! Vino şi apără-mă de ăştia!… Vino, blondul inimii mele!… Vino şi arată-le că tu eşti un bărbat curajos şi ei nu sunt decât nişte fii de…!

Şi gesticula, da din picioare, şi ţipa.

Apăru blondul Margarito. Tocmai atunci se sculase; ochii săi albaştri se pierdeau sub nişte pleoape umflate şi vocea-i era răguşită. Se interesă ce se întâmplase şi, apropiindu-se de Pintada, îi spuse cu multă gravitate:

— Da, mi se pare un lucru foarte bun ca tu să te cărăbăneşti cât mai departe de-aici… Nimeni din noi nu te mai poate suferi!

Obrazul Pintadei se împietri. Vru să vorbească, însă muşchii săi stăteau nemişcaţi.

Soldaţii râdeau amuzaţi; Camila, foarte speriată, îşi ţinea respiraţia.

Pintada îşi roti privirea jur-împrejur. Totul se întâmplă cât ai clipi din ochi; se aplecă, scoase din ciorapi un pumnal cu o lamă ascuţită şi strălucitoare şi se azvârli asupra Camilei.

Un ţipăt strident şi un corp care se prăbuşeşte, împroşcând sânge în şuvoaie.

— Omorâţi-o! strigă Demetrio scos din fire.

Doi soldaţi se aruncară asupra Pintadei care, mânuind pumnalul, nu le îngădui să o atingă.

— Nu voi, nenorociţilor!… Ucide-mă tu, Demetrio! Înainta câţiva paşi, predă arma, scoase pieptul şi lăsă să-i cadă braţele.

Demetrio ridică în sus pumnalul roşu de sânge; însă ochii i se împăienjeniră, se clătină, dădu un pas înapoi.

Pe urmă, cu voce stinsă şi răguşită, strigă:

— Cară-te!… Dar acum!…

Nimeni nu încercă s-o oprească.

Se îndepărtă, încetişor, mută şi tristă.

Tăcerea şi uimirea fură împrăştiate de vocea ascuţită şi guturală a blondului Margarito:

— Vai ce bine!… Că greu ne-a fost să scăpăm de ploşniţa asta!…

XIII

Drept în inimă
un pumnal mi-a înfipt,
fără să ştiu de ce
nici pentru ce…
El, da, ştia;
eu însă nu…

Şi din rana cea de moarte
sânge mult a curs,
fără să ştiu de ce
nici pentru ce…
El, da, ştia;
eu însă nu…

Cu capul căzut, cu mâinile încrucişate peste hamuri, Demetrio fredona cu accent melancolic obsedantul cântec.

După aceea se oprea; minute în şir stătea tăcut şi mâhnit.

— Ai să vezi: de cum ajungem la Lagos, tristeţea ţi se va risipi, domnule general. Acolo se găsesc fete frumoase care o să ne placă, spuse blondul Margarito.

— Acum n-am chef decât să mă îmbăt, răspunse Demetrio.

Şi iar se îndepărtă de ei, dând pinteni calului, ca şi cum ar fi dorit să se lase copleşit de tristeţea sa.

După multe ore de mers, chemă pe Luis Cervantes:

— Ascultă, filfizonule, acum, gândindu-mă bine, eu ce naiba voi face la Aguascalientes?

— Îţi vei da votul, domnule general, pentru preşedintele provizoriu al Republicii.

— Preşedinte provizoriu?… Păi atunci… Carranza ăsta ce este?… Adevărul este că eu nu înţeleg deloc politica asta…

Sosiră la Lagos. Blondul făcu prinsoare că în noaptea asta îl va face pe Demetrio să râdă cu hohote.

Târând pintenii, cu *chivarras*[25]-ii căzuţi mai jos de centură, Demetrio intră la *El Cosmopolita*, împreună cu Luis Cervantes, cu blondul Margarito şi cu adjutanţii săi.

— Pentru ce fugiţi, neisprăviţilor?… Nu mâncăm oameni! strigă blondul.

---

25 Pantaloni din piele de ied.

Ţăranii, surprinşi chiar în clipa când încercau să fugă, se opriră; unii, cu prefăcătorie, se reîntoarseră la mesele lor ca să continue să bea şi să vorbească iar alţii, şovăitori, înaintară pentru a-şi arăta respectul faţă de comandanţi.

— Domnule general!… Ce plăcere!… Domnule maior!…

— Aşa da!… Aşa îmi plac prietenii, politicoşi şi cuviincioşi, spuse blondul Margarito.

— Să mergem, băieţi, adăugă voios scoţându-şi revolverul; le voi trimite o pocnitoare ca să-i sâcâi niţel.

Un glonte ricoşă în ciment, trecând printre picioarele meselor şi ale mesenilor, care săriră speriaţi ca o doamnă căreia cineva i-a pus un şoarece sub fustă.

Palizi, zâmbeau pentru a face plăcere, aşa cum se cuvine, domnului maior.

Demetrio abia de-şi dezlipeşte buzele, în timp ce toţi cei care-l însoţesc se prăpădesc de râs.

— Blondule, le atrage atenţia Codorniz, pe ăsta care iese acum afară l-a înţepat viespea; priveşte cum şchiopătează.

Blondul, neluând în seamă pe rănit şi fără măcar să-şi întoarcă spre el capul, afirmă cu înflăcărare că de la treizeci de paşi distanţă şi din clipa în care-l zăreşte poate să nimerească un *cartucho*[26] cu *tequila*.

— Ia stai, prietene, opreşte-te, îi spuse băiatului din cârciumă. Şi prinzându-l de mână, îl duse de cealaltă parte a curţii hanului şi-i puse pe cap un *cartucho* plin cu *tequila*.

Bietul om speriat se opuse, vru să fugă, însă blondul îşi pregăti pistolul şi ochi.

— Stai pe loc… stârpitură! Sau de nu, te împuşc de-adevărat.

Blondul se îndepărtă până la peretele opus, ridică arma şi ţinti.

Punga de carton se făcu bucăţele, udând cu *tequila* faţa tânărului, galben ca un mort.

---

26 Pungă de carton pentru sticle.

— Acum va fi ceva straşnic! strigă alergând la cârciumă pentru un alt *cartucho*, aşezându-l şi pe acesta pe capul tânărului.

Se întoarse la locul său, făcu o piruetă vertiginoasă, şi de cum se opri, trase.

Numai că de data asta îi zbură o ureche băiatului în loc să nimerească în *cartucho*.

Şi, ţinându-se de burtă de atâta râs, îi spuse tânărului:

— Ia, micuţule, aceste hârtii. E ceva! Asta se vindecă cu tinctură de arnică şi cu rachiu…

După ce bău mult alcool şi bere, Demetrio vorbi:

— Plăteşte, blondule… Vreau să plec…

— Nu am nimic la mine, domnule general; dar nu trebuie să-ţi faci griji pentru asta… Cât îţi datorăm, prietene?

— O sută optzeci de pesos, domnule comandant, răspunse amabil cârciumarul.

Blondul făcu o săritură peste tejghea şi, din două mişcări răsturnă toate vasele, sticlele şi cristalele ce se găseau acolo.

— Treci în socoteala tatălui tău Villa, îl cunoşti?

— Auzi, prietene, unde se află cartierul fetelor? îl întrebă mai apoi, bălăbănindu-se de beat ce era, pe un ins mic, corect îmbrăcat, care închidea uşa unei croitorii.

Cel întrebat se dădu jos de pe scăunel cu grijă, pentru a lăsa liberă trecerea. Blondul se opreşte şi-l priveşte cu obrăznicie şi curiozitate:

— Auzi, prietene, ce mic şi drăguţ eşti dumneata!… Cum, nu e adevărat?… Atunci eu sunt un mincinos?… Bine, aşa îmi place… Dumneata ştii să joci dansul piticilor?… Cum, nu ştii?… Ba ştii foarte bine!… Eu te-am cunoscut pe dumneata într-un circ! Îţi jur că da, ştii, şi încă foarte bine! … Ai să vezi acum!…

Blondul îşi scoate pistolul şi începe să tragă spre picioarele croitorului care, foarte gras şi foarte scund, la fiecare împuşcătură făcea o săritură.

— Vezi acum că ştii să joci dansul piticilor?

Şi punându-şi mâinile pe umerii prietenilor săi, se lăsă condus spre mahalaua veseliei, marcând drumul cu împuşcături trimise în toate colţurile, în porţile şi casele târgului.

Demetrio îl lăsă şi se întoarse la han, fredonând printre dinţi:

Drept în inimă
un pumnal mi-a înfipt,
fără să ştiu de ce
nici pentru ce…

XIV

Fum de ţigară, miros pătrunzător de haine îmbibate de sudoare, emanaţii alcoolice şi respiraţia gloatei; îngrămădire mai rea decât într-un camion cu porci. Predominau cei cu pălării texane, basmale cu fireturi şi îmbrăcăminte kaki.

— Domnilor, un bărbat îmbrăcat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao… Economiile întregii mele vieţi de muncă… Nu mai am nici pentru hrana copilului meu.

Vocea era pătrunzătoare, ascuţită şi plângătoare; însă în larma din camion nu se auzea prea departe.

— Ce spune bătrâna asta? întrebă blondul Margarito intrând în căutarea unui loc.

— Că o pungă… că un tânăr cuviincios… răspunse Pancracio, care aşezându-se se lovise de genunchii unor ţărani.

Demetrio şi ceilalţi îşi făceau loc cu coatele. Şi cum cei care îl suportau pe Pancracio preferară să-şi părăsească locurile şi să stea în picioare, Demetrio şi Luis Cervantes profitară cu plăcere de acest lucru.

O doamnă ce venise tocmai din Irapuato cu un copil în

braţe leşină. Un ţăran se oferi imediat să-l ia pe copilaş în braţe. Ceilalţi făcură pe surzii, prefăcându-se că nu văd şi n-aud nimic: femeile de trupă ocupau două sau trei locuri, fiecare din ele având boccele, câini, pisici şi papagali. În schimb, cei cu pălării texane râdeau cu poftă de coapsele zdravene şi de sânii cam fleşcăiţi ai femeii leşinate.

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao… Economiile întregii mele vieţi de muncă… Acum nu mai am nici pentru hrana copilului meu…

Bătrâna vorbea de zor şi întruna, suspina şi plângea. Ochii ei, foarte vii, se rotesc prin toate părţile. De ici primeşte o monedă, de colo alta. Monezile curg din plin. Sfârşeşte de strâns aici şi înaintează peste câteva scaune:

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao…

Efectul cuvintelor sale este sigur şi imediat.

— Un bărbat cuviincios! Un bărbat cuviincios care fură o pungă! Este un lucru incalificabil! Asta trezeşte un sentiment de indignare generală. O, este regretabil că acest bărbat cuviincios nu ne este la îndemână pentru ca să fie împuşcat cel puţin de fiecare din generalii care merg acolo!

— Fiindcă, pentru mine, nu există un lucru care să mă înfurie mai mult decât un filfizon pungaş, spuse unul, plesnind de ciudă.

— Să jefuieşti pe o sărmană doamnă!

— Să jefuieşti o femeie nenorocită care este lipsită de apărare!

Şi toţi se arată înduioşaţi până-n adâncul inimii prin vorbe şi fapte: cuvinte urâte pentru hoţ şi un mărunţiş de cinci pesos pentru victimă.

— Eu vă spun adevărul, nu cred că este lucru rău să omori, deoarece când cineva omoară o face întotdeauna din mânie; dar să furi?… strigă blondul Margarito.

Toţi par a fi de acord în faţa unor asemenea argumente

serioase; însă, după câteva clipe de tăcere şi de gândire, un colonel îşi dă cu părerea:

— Adevărul este că totul îşi are explicaţiile sale. Ce este mai important decât adevărul? Adevărul curat este că eu am furat… şi dacă spun că toţi cei ce ne găsim aici am făcut la fel, îmi închipui că nu spun minciuni…

— Hm, pentru maşinile de cusut pe care le-am furat în México!… exclamă cu curaj un maior, am adunat mai mult de cinci sute de pesos, având în vedere că am vândut până la cincizeci de centavos maşina.

— Eu am furat în Zacatecas nişte cai atât de frumoşi, încât mi-am spus: „Ce iese din treaba asta este că ţi-ai făcut rost de bani, Pascual Mata; nu vei mai avea nicio grijă pentru toate zilele care le mai ai de trăit”, spuse un căpitan fără măsele şi cu părul alb. Nenorocirea a fost că domnului general Limón i-au plăcut caii mei şi el, la rândul lui, mi i-a furat.

— Bine! Pentru ce să nu recunoaştem! Eu de asemenea am furat, recunoscu blondul Margarito; însă de faţă sunt tovarăşii mei şi să spună cât de mult am făcut eu pentru ei. Căci plăcerea mea cea mai mare este să cheltui totul cu prietenii mei. Eu sunt mai mulţumit să fac o beţie cu toţi prietenii mei decât să trimit un centavo bătrânelor de acasă…

Tema „şi eu am furat”, deşi pare inepuizabilă, se epuizează pe măsură ce pe fiecare bancă se întind cărţile, care-i atrag pe comandanţi şi pe ofiţeri, cum atrage lumina pe ţânţari.

Agitaţiile jocului cuprind îndată totul şi aerul din jur se încălzeşte din ce în ce mai mult; e o atmosferă de cazarmă, de închisoare, de lupanar şi chiar de cocină.

Din celălalt camion se aude o voce dominând vacarmul general:

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga…

Străzile din Aguascalientes se transformaseră în movile

de gunoi. Oamenii îmbrăcaţi în kaki se agitau, ca albinele la intrarea unui stup, la uşile restaurantelor, ale bufetelor şi hanurilor, pe la mesele cu mâncăruri proaspete, înşirate sub cerul liber, unde alături de o tavă cu jumări râncede se înălţa un morman de brânzeturi mucegăite.

Mirosul de mâncăruri prăjite deschise pofta lui Demetrio şi a însoţitorilor săi. Pătrunseră, îmbrâncindu-se, într-o cârciumă, şi o bătrână murdară şi cu părul despletit le servi în farfurii de lut oase de porc înotând într-un sos limpede de ardei şi trei turte cleioase şi arse. Plătiră câte doi pesos pentru fiecare şi, la plecare, Pancracio îi asigură că-i era mai foame decât înainte de a intra.

— Acuma da! spuse Demetrio: să mergem să ne sfătuim cu generalul Natera.

Şi au pornit pe un drum care ducea spre casa comandantului, originar din nordul ţarii.

Un grup de oameni răzvrătiţi şi agitaţi îi opri la intrarea unei străzi. Un bărbat ce se pierdea în mulţime striga într-un cântec monoton şi cu accent dulceag, ceva ce semăna a rugăciune. Se apropiară de el. Omul, îmbrăcat în cămaşă şi pantaloni albi, repeta: „Toţi bunii creştini care vor spune cu cucernicie aceasta rugăciune către Cristos Răstignitul vor fi feriţi de vijelii, de boli, de războaie şi de foamete…”

— Asta chiar că a nimerit-o, spuse Demetrio zâmbind.

Omul agita în sus un pumn plin cu tipărituri şi spunea:

— Cincizeci de centavos rugăciunea către Cristos Răstignitul, cincizeci de centavos…

După aceea dispăru o clipă pentru a reapărea cu un dinte de viperă, cu o stea de mare, şi un schelet de peşte. Şi cu acelaşi accent rugător, lăuda peste măsură proprietăţile medicale şi eficacitatea deosebită a fiecărui lucru în parte.

Codorniz, care nu avea încredere în Venancio, ceru vânzătorului să-i scoată o măsea; blondul Margarito cumpără un sâmbure negru al nu ştiu cărui fruct care are

proprietatea de a scăpa pe posesorul lui de junghiuri şi de a-l păzi de „ceasul rău”, iar Anastasio Montañés luă o rugăciune către Cristos Răstignitul, pe care o îndoi cu grijă şi cu foarte multă cucernicie o ascunse la piept.

— Tot aşa de adevărat precum există Dumnezeu, tovarăşe; şi acum urmează scandalul! Acum Villa luptă împotriva lui Carranza! spuse Natera.

Demetrio, fără să-i răspundă, cu ochii foarte mari, cerea mai multe lămuriri.

— Vreau să spun, insista Natera, că Convenţia refuză să recunoască pe Carranza ca prim-conducător şi va alege un alt preşedinte provizoriu al Republicii… Înţelegi, tovarăşe?

Demetrio înclină capul în semn că a priceput.

— Ce zici de asta, tovarăşe? îl întrebă Natera.

Demetrio ridică din umeri.

— Înseamnă deci, după cum se pare, că va trebui să continuăm lupta. Bine. Atunci să lovim; ştii prea bine, domnule general, că în jurul meu nu există spărtură.

— Bine, şi de partea cui vei lupta?

Demetrio, fâstâcit, îşi duse mâna la cap şi se scărpină câteva clipe.

— Uite, mie să nu-mi pui întrebări, că nu sunt şcolar… Vulturaşul pe care-l port la pălărie dumneata mi l-ai dat… Bine, doar ştii că mie mi-e suficient să-mi zici: „Demetrio, vei face asta şi asta…” şi se termină povestea!

PARTEA A TREIA

I

„El Paso, Tex, 16 mai 1915

Mult stimate Venancio,

De-abia acum reuşesc să răspund la scrisoarea dumitale din luna ianuarie a anului în curs, deoarece preocupările mele profesionale îmi răpesc tot timpul. Precum ştii, am căpătat titlul în decembrie trecut. Deplâng soarta lui Pancracio şi a lui Manteca; însă nu mă miră faptul că, după o partidă de cărţi de joc s-au înjunghiat. Păcat: erau nişte viteji! Mă doare în suflet că nu pot comunica cu blondul Margarito pentru a-i transmite felicitările mele călduroase, de altfel actul cel mai nobil şi mai frumos al vieţii sale a fost acesta… adică de a se sinucide!

Mi se pare greu, prietene Venancio, să poţi obţine aci, în Statele Unite, titlul de medic la care ţii atât de mult, cu toate că ai strâns suficient aur şi argint pentru a-l cumpăra. Eu am multă preţuire pentru dumneata, Venancio, şi cred că eşti demn de o soartă mai bună. În prezent îmi trece prin cap o idee care ar putea să fie de folos pentru interesele noastre şi ambiţia îndreptăţită pe care dumneata o ai de a-ţi schimba poziţia socială. Dacă dumneata şi cu mine ne-am asocia, am putea face o afacere foarte frumoasă. Este adevărat că pentru moment eu nu dispun de o rezervă de bani, deoarece am cheltuit până la ultimul ban cu studiile şi cu admiterea; însă posed ceva care valorează mai mult decât banii: cunoaşterea în amănunt a pieţei, a necesităţilor sale şi a afacerilor sigure ce se pot întreprinde. Am putea deschide un restaurant tipic mexican, figurând dumneata ca proprietar şi

împărţindu-ne beneficiile la fiecare sfârşit de lună. În plus, ceva referitor la ceea ce ne interesează într-o măsură atât de mare: schimbarea de către dumneata a mediului social. Îmi amintesc că dumneata cânţi destul de bine la chitară, şi cred că va fi uşor ca, ajutat de recomandările mele şi de cunoştinţele dumitale muzicale, să obţinem să fii admis ca membru al lui *Salvation Army*[27], societate foarte respectabilă care ţi-ar da dumitale multă demnitate.

Nu şovăi, dragă Venancio; vino cu toate economiile şi ne vom îmbogăţi în foarte scurtă vreme.

Binevoieşte şi transmite complimentele mele afectuoase Generalului, lui Anastasio şi tuturor celorlalţi prieteni.

Prietenul tău care te apreciază,

Luis Cervantes”.

Venancio termină de citit scrisoarea pentru a suta oară, şi, suspinând, repetă părerile sale:

— Filfizonul ăsta a ştiut bine ce face!

— Mie nu-mi intră deloc în cap, observă Anastasio Montañés, de ce trebuie să luptăm mai departe... Păi oare nu am terminat cu Federaţia?

Nici generalul, nici Venancio nu răspunseră; şi cuvintele acelea continuau să lovească în minţile lor greoaie, ca un ciocan.

Urcau povârnişul, în paşii mari ai catârilor lor, gânditori şi cu capetele plecate. Anastasio, îngrijorat şi îndărătnic, se dusese cu aceeaşi observaţie a lui către alte grupuri de soldaţi, care râdeau de naivitatea lui. Căci dacă cineva poartă o puşcă în mâini şi are cartuşierele pline cu gloanţe, cu siguranţă că toate astea sunt pentru luptă. Dar împotriva cui? În folosul cui? Lucrul ăsta niciodată nu a interesat pe nimeni!

Norul de praf unduios şi nesfârşit se prelingea în amândouă direcţiile potecii, într-un furnicar de pălării din

27 Armata Salvării.

frunze de palmier, de vestoane vechi şi slinoase de culoare kaki, de cuverturi brun-închis şi de nuanţă neagră şi de cai în mişcare.

Oamenii sufereau cumplit de sete. Nicio băltoacă, niciun puţ, niciun pârâu pe tot drumul. Un abur de foc se înălţa din albia albă a unui râu secat, tremura peste încârlionţatele capete ale mărăcinişurilor şi peste verdele-albăstrui al frunzelor de nopali. Şi, ca o ironie, florile de cactus se deschideau proaspete, unele cărnoase şi roşii, altele străvezii, de culoarea oţelului.

La amiază au dat de o colibă agăţată de stâncile munţilor; după aceea, de trei cocioabe aşezate la malul unui fluviu de nisip calcinat;
însă totul era părăsit şi învăluit în tăcere. Populaţia, la apropierea trupei, fugea şi se ascundea printre râpe.

Demetrio se indignă:

— Pe toţi acei care îi găsiţi ascunşi sau fugind, prindeţi-i şi aduceţi-mi-i, ordonă soldaţilor săi cu asprime în glas.

— Cum!… Ce spui? exclamă Valderrama surprins. Pe munteni? Pe aceşti viteji care nu au imitat pe fricoşii care acum sunt cuibăriţi la Zacatecas şi Aguascalientes? Pe fraţii noştri, care sfidează furtunile nesfârşite de pe stâncile lor, asemeni piscului cel mai înalt? Protestez!… Protestez!…

Înfipse pintenii în şalele mârţoagei sale nenorocite şi porni să-l ajungă pe general.

— Muntenii, îi spuse cu emfază şi solemnitate, sunt carne din carnea noastră şi sânge din sângele nostru… *„Os ex osibus meis et caro de carne mea”…* Muntenii sunt făcuţi din acelaşi aluat ca şi noi… Din acest aluat din care se plămădesc eroii…

Şi, cu o încredere pe cât de nepotrivită pe atât de straşnică, dădu o lovitură cu pumnul strâns peste pieptul generalului, care zâmbi cu bunăvoinţă.

Valderrama, vagabond, nebun şi puţin poet, ştia oare ce

spune?

Când soldaţii au ajuns într-un cătun îngrămădindu-se disperaţi împrejurul caselor şi colibelor părăsite, fără a da măcar de o turtă uscată de mălai, nici de vreun ardei stricat, nici măcar de câteva firicele de sare pentru a turna peste nesuferita carne proaspătă de vită, ei, fraţii paşnici, din ascunzişurile lor, nepăsători unii, cu nepăsarea de piatră a idolilor azteci, mai omenoşi alţii, cu un zâmbet dezgustător pe buzele lor lucioase şi lipsite de omenie, vedeau cum acei oameni feroci, care cu o lună mai înainte făcuseră să se cutremure de spaimă mizerele şi izolatele lor aşezări, acum ieşeau din colibele lor, unde cuptoarele erau stinse şi hârdaiele seci, abătuţi, cu capul în jos şi umiliţi ca nişte câini care sunt goniţi din propria lor casă cu lovituri de picior.

Cum generalul nu dăduse un contra-ordin, unii soldaţi i-au adus patru fugari bine legaţi.

II

— Pentru ce vă ascundeţi? întrebă Demetrio pe prizonieri.

— Nu ne ascundem, domnule comandant; urmam drumul nostru.

— Unde?

— Spre locurile noastre… Durango, zău.

— Acesta este drumul spre Durango?

— Astăzi nu pot să umble pe drumuri oamenii paşnici. Dumneata o ştii, domnule comandant.

— Voi nu sunteţi paşnici; voi sunteţi dezertori. De unde veniţi? continuă Demetrio, privindu-i cu un ochi pătrunzător.

Prizonierii se tulburară, privindu-se perplecşi, negăsind un răspuns imediat.

— Sunt carranzişti! spuse unul din soldaţi. Vorbele

acestea redau pe loc prizonierilor siguranţa de sine. Nu mai exista pentru ei cumplita nesiguranţă care şi-o formaseră la început despre acea trupă necunoscută.

— Noi carranzişti? răspunse unul din ei cu mândrie. Mai bine nişte porci!…

— Da, adevărul este că suntem dezertori, spuse un altul; noi l-am părăsit pe domnul general Villa, acolo lângă Celaya, după bătaia ce ne-au dat-o.

— Generalul Villa înfrânt?… Ha! Ha! Ha!…

Soldaţii au râs cu hohote.

Însă lui Demetrio i se încreţi fruntea ca şi cum ceva foarte neplăcut i-ar fi trecut prin faţa ochilor săi.

— Nu s-a născut încă ticălosul care să-l poată înfrânge pe domnul general Villa! strigă cu obrăznicie un veteran cu faţa arămie şi cu o cicatrice de la frunte până la bărbie.

Netulburat, unul din dezertori îl privi fix şi spuse:

— Eu te cunosc pe dumneata. Când am cucerit Torreon, dumneata erai alături de domnul general Urbina. Sosea la Zacatecas împreună cu Natera şi acolo se uni cu cei din Jalisco… Mint?

Efectul fu neaşteptat şi definitiv. Prizonierii au putut povesti amănunţit despre groaznica înfrângere a lui Villa la Celaya.

Au fost ascultaţi în linişte şi cu uimire.

Înainte de a porni din nou la drum, au aprins focuri la care au fript carne de taur. Anastasio Montañés, care căuta vreascuri printre mărăcini, zări departe printre stânci capul tuns al nebunului de Valderrama.

— Vino încoace, nebunule, începu să strige, că până la urmă nu s-a servit *pozole*[28]…

Asta deoarece Valderrama, poet romantic, întotdeauna când se aducea vorba despre împuşcături, ştia să dispară

28 Un fel de mâncare ce se obţine prin fierberea porumbului într-un sos de condimente.

şi să se ascundă departe şi pentru toată ziua.

Valderrama auzise vocea lui Anastasio şi desigur se convinsese că prizonierii se găseau în libertate, deoarece câteva clipe mai târziu se afla alături de Venancio şi de Demetrio.

— Ştii ultimele noutăţi? îi spuse Venancio cu multă seriozitate.

— Nu ştiu nimic.

— Foarte importante! Un dezastru! Villa înfrânt la Celaya de către Obregón. Carranza a triumfat în toate părţile. Noi suntem pierduţi!

Gestul lui Valderrama fu dispreţuitor şi solemn ca al unui împărat:

— Villa?… Obregón…? Carranzi?… X… Y… Z…! Ce-mi pasă mie?… iubesc Revoluţia aşa cum iubesc vulcanul care erupe! Vulcanul pentru că este vulcan: Revoluţia pentru că este revoluţie!… Însă pietrele care rămân azvârlite sus sau jos, după cataclism, ce mă interesează pe mine?…

Ca şi cum reflexul unei sticle albe de *tequila* i-ar fi strălucit pe frunte în lumina puternică a soarelui de amiază, Valderrama întoarse spatele şi cu sufletul plin de bucurie se azvârli către purtătorul unei veşti atât de minunate.

— Îmi face plăcere nebunul ăsta, spuse Demetrio zâmbind, deoarece câteodată spune nişte lucruri care te pun pe gânduri.

Marşul fu reluat, şi supărarea se transformă într-o tăcere mormântală. Cealaltă catastrofă urma să se realizeze în taină, însă fără greş. Villa înfrânt era un zeu prăbuşit. Şi zeii prăbuşiţi nu sunt nici zei, nici nimic.

Când vorbi Codorniz, cuvintele erau copia fidelă a gândurilor tuturor:

— Păi acum, băieţi… fiecare pe la casa lui!…

III

Târguşorul acela ca şi congregaţiile, fermele şi cătunele se evacuaseră la Zacatecas şi Aguascalientes.

Prin urmare, descoperirea unui butoi de *tequila* de către unul din ofiţeri a fost un eveniment de ordinul miracolelor. Se păstră cea mai mare taină, se făcu un mister deosebit din plecarea trupei în ziua următoare dis de dimineaţă, sub comanda lui Anastasio Montañés şi a lui Venancio; şi când Demetrio se trezi în sunetul muzicii, statul său major, compus acum în cea mai mare parte din tineri foşti federali, îi dădu ştirea despre cele întâmplate, iar Codorniz, tălmăcind gândurile colegilor săi, spuse clar:

— Vremea este rea şi trebuie să profităm de fiece moment, deoarece „dacă sunt zile în care plouă cu găleata, în schimb sunt şi zile când nu se poate bea un strop de apă”.

Orchestra de coarde cântă toată ziua şi butoiului i s-au făcut onoruri deosebite; însă Demetrio era foarte abătut, „fără să ştiu de ce, nici pentru ce”, repetând într-una printre dinţi refrenul său.

Pe înserate au fost lupte de cocoşi. Demetrio şi principalii săi comandanţi s-au aşezat sub şopronul de la intrarea primăriei, în faţa unei pieţe imense, acoperită de ierburi, cu un chioşc vechi şi putred şi cu case de cărămidă singuratice.

— Valderrama! strigă Demetrio, întorcând cu dezgust ochii de pe pistă. Vino şi cântă-mi cântecul acela *Groparul.*

Însă Valderrama nu-l auzi, deoarece în loc să fie atent la luptă, monologa în chip ciudat admirând apusul soarelui de după dealuri, pronunţând cu voce afectată şi cu gesturi solemne:

— „Doamne, Doamne, bine ar fi ca noi să rămânem aici! … Aş ridica trei corturi, unul pentru Tine, altul pentru Moise şi altul pentru profetul Ilie.”

— Valderrama! strigă din nou Demetrio. Cântă-mi

Groparul.

— Nebunule, îţi vorbeşte domnul general! îl strigă unul dintre ofiţerii aflaţi mai aproape.

Şi Valderrama, cu eternul său surâs de complezenţă pe buze, de data asta veni în grabă şi ceru muzicanţilor o chitară.

— Linişte! strigară jucătorii.

Valderrama nu-şi acordă chitara. Codorniz şi Meco dăduseră drumul în arenă la doi cocoşi care aveau gheare lungi şi foarte ascuţite. Unul era de culoare închisă, cu frumoase reflexe de obsidian[29], celălalt, bălţat, cu pene ca nişte solzi de aramă topită în foc.

Lupta fu scurtă şi de o ferocitate aproape omenească. Ca împinşi de un resort, cocoşii se azvârleau unul asupra celuilalt. Cu gâturile încremenite şi încovoiate, cu ochii ca de mărgean, cu crestele ridicate, cu picioarele crispate, se menţineau o clipă în aer fără măcar să atingă pământul. Penele, ciocurile şi ghearele lor contopite formau un tot; cel de culoare închisă se desprinse şi fu aruncat cu picioarele în sus ceva mai încolo de linia de margine. Ochii săi de chinovar se stinseră, pleoapele se închiseră încet şi penele sale umflate se cutremurară violent într-o băltoacă de sânge.

Valderrama, care nu-şi înăbuşise gesturile de aprigă indignare, începu să tremure. După primele sale accente grave mânia i se risipi. Ochii săi străluciră cuprinşi parcă de nebunie. Cu privirea pierdută spre piaţă, peste chioşcul dărăpănat, peste vechea gospodărie ţărănească, spre munţii de la orizont şi spre cerul incendiat semănând cu fundul unui lac, începu să cânte.

Ştiu să dea atâta viaţă vocii sale şi atâta expresie corzilor chitarei sale, încât când termină, Demetrio îşi întoarse faţa să nu i se vadă ochii.

Însă Valderrama se aruncă în braţele lui, îl îmbrăţişă

29 Piatră vulcanică sticloasă, de culoare neagră sau verde-închis.

puternic şi, cu acea încredere spontană pe care ştia s-o aibă în toţi la un moment dat, îi spuse la ureche:

— Înghite-le!… Lacrimile acestea sunt foarte scumpe!

Demetrio ceru sticla şi i-o întinse lui Valderrama.

Valderrama bău cu lăcomie jumătate din ea, aproape dintr-o sorbitură; după aceea se întoarse către ceilalţi şi luând o atitudine dramatică şi cu intonaţie declamatoare, spuse cu ochii deschişi:

— Şi iată cum marile plăceri ale Revoluţiei se obţin printr-o lacrimă!…

Apoi nebun, nebun de-a binelea, continuă să vorbească cu iarba prăfuită, cu chioşcul putrezit, cu casele cenuşii, cu dealul trufaş şi cu cerul imens.

IV

Juchipila se ivi în depărtare, albă şi scăldată în soare în mijlocul pădurii, la poalele unui deal înalt şi mândru, înfăşurat ca într-un turban.

Câţiva soldaţi, privind turnuleţele Juchipilei, suspinară cu tristeţe. Marşul lor printre stânci era acum marşul unui orb fără însoţitor, se simţea amărăciunea exodului.

— Satul ăsta este Juchipila? întrebă Valderrama.

Valderrama, aflat la începutul primei beţii a zilei, număra crucile împrăştiate pe drumuri şi pe poteci, prin povârnişurile stâncilor, prin coclaurile râurilor, pe malurile apelor. Cruci negre din lemn, proaspăt vopsite, cruci făcute din două bucăţi de lemn, cruci făcute din grămezi de piatră, cruci zugrăvite cu var pe zidurile dărâmate, cruci foarte umile, desenate cu cărbune pe colţurile stâncilor. Urme ale sângelui vărsat de primii revoluţionari din 1910, executaţi de guvern.

În clipa în care Valderrama observă Juchipila, se dădu jos de pe cal, se înclină, căzu în genunchi şi foarte grav sărută pământul.

Soldaţii trec mai departe fără să se oprească. Unii din ei râd de nebun, iar alţii glumesc cu el.

Valderrama, surd la toţi, îşi spune solemn rugăciunea:

— Juchipila, leagăn al Revoluţiei de la 1910, pământ binecuvântat, pământ udat cu sânge de martiri, cu sânge de visători… cu sângele celor mai buni!…

— Pentru că n-au avut timp să devină răi – completă fraza în mod brutal un ofiţer, fost federalist, care trecea în clipa aceea.

Valderrama se întrerupe, reflectează, încreţeşte fruntea, scoate un puternic hohot de râs care răsună peste stânci, se urcă pe cal şi goneşte spre ofiţer să-i ceară o înghiţitură de *tequila.*

Soldaţii schilozi, şchiopi, reumatici şi tuşind mereu, îl vorbesc de rău pe Demetrio. Oameni fără ocupaţie care bat trotuarele oraşelor, se activează şi obţin trese pe pălării, mai înainte ca măcar să ştie cum se ţine o puşcă în mână, în timp ce veteranul călit în focul sutelor de bătălii, devenit nefolositor pentru o muncă obişnuită, veteranul care a început ca simplu soldat, tot soldat simplu este.

Şi puţinii comandanţi care au rămas, vechi tovarăşi de ai lui Macías, se indignează şi ei, deoarece pierderile din cadrul statului major sunt completate cu domnişori din capitală, parfumaţi şi sclivisiţi.

— Însă ceea ce e şi mai rău, spuse Venancio, este că rândurile noastre se umplu cu foşti federali.

Însuşi Anastasio, care de obicei găsea foarte bun tot ceea ce face cumătrul Demetrio, acum, făcând cor cu nemulţumiţii, exclamă:

— Ascultaţi, tovarăşi, eu vă spun pe şleau… şi o spun şi prietenului meu, că dacă îi vom ţine aici lângă noi pe federali, o să ne meargă rău… Vă spun foarte serios! De ce nu mă credeţi?… Eu sunt bun de gură, şi pe viaţa mamei mele care m-a născut, că am să i-o zic prietenului Demetrio.

Şi îi spuse. Demetrio îl ascultă cu bunăvoinţă, şi după ce termină de vorbit, îi răspunse:

— Prietene, e adevărat tot ce spui. O ducem prost: soldaţii vorbesc de rău despre gradaţi, gradaţii despre superiori şi superiorii despre noi… Şi noi suntem gata să expediem pe Villa şi pe Carranza la… să se distreze singuri… Însă mi se pare că ni se întâmplă nouă ce i s-a întâmplat acelui zilier din Tepatitlán. Îţi aduci aminte, prietene? Nu înceta să-l bodogănească pe patron, dar nici nu înceta să-i muncească. În situaţia asta ne găsim noi: înjurăm şi înjurăm, dar de luptat luptăm al dracului… Lucrul ăsta însă nu se cade spus, cumetre…

— De ce, cumetre Demetrio?…

— Nu ştiu… Pentru că nu se cade… mă înţelegi? Ceea ce trebuie făcut este să însufleţesc oamenii. Am primit ordine să ne reîntoarcem să oprim o bandă care se îndreaptă spre Cuquio. Peste câteva zile vom avea o ciocnire cu carranziştii, şi este bine, este momentul să le tragem o bătaie zdravănă, să terminăm cu ei.

Valderrama, vagabondul şoselelor, care într-o zi se ataşase la trupă fără ca cineva să ştie când şi unde s-a întâmplat asta, prinse ceva din cuvintele lui Demetrio, şi cum nu există nebun care de bună voie să-şi rişte pielea, în aceeaşi zi dispăru aşa precum venise.

V

Intrară pe străzile Juchipilei când clopotele bisericii băteau voioase, răsunătoare şi cu acel timbru caracteristic care-i făcea să se cutremure de emoţie pe toţi locuitorii văilor.

— Am impresia, prietene, că suntem în acele timpuri când de-abia începuse revoluţia, când intram într-un târguşor şi ne primeau cu bătăi de clopote, şi lumea ieşea să ne întâmpine cu orchestre, cu fanfare, cu multe urale şi

până şi cu focuri de artificii, spuse Anastasio Montañés.

— Acum aproape că nu ne mai iubesc, replică Demetrio.

— Da, din moment ce venim ca o oaste înfrântă, sublinie Codorniz.

— Nu e din cauza asta… Pe ceilalţi nici măcar în poze nu-i pot suferi.

— Însă, cum să ne iubească, prietene?

Şi niciun răspuns nu se mai auzi.

Pătrunseră într-o piaţă, în faţa unei biserici octogonale, grosolană şi greoaie, reminiscenţă a timpurilor coloniale.

Piaţa trebuie să fi fost pe vremuri o grădină, dacă judecăm după portocalii săi goi şi descojiţi, presăraţi printre resturi de bănci de fier şi de lemn.

Continua să se audă răsunătorul şi veselul dangăt de clopote. După aceea, cu o melancolică solemnitate, se auzeau din interiorul bisericii vocile dulci ale unui cor feminin. În acordurile unui *guitarrón*[30] fecioarele târguşorului cântau *Misterele*.

— Ce sărbătoriţi acum, doamnă? întrebă Venancio pe o bătrână care se îndrepta spre biserică în mare grabă.

— Sfânta Inimă a lui Iisus! răspunse evlavioasa bătrânică aproape înecându-se.

Îşi aduseră aminte că se împlineşte un an de la cucerirea localităţii Zacatecas. Şi toţi deveniră şi mai trişti.

La fel ca şi celelalte localităţi pe care le-au străbătut începând de la Tepic, trecând prin Jalisco, Aguascalientes şi Zacatecas, Juchipila era o ruină. Urmele negre ale incendiilor se vedeau în casele fără acoperişuri, în balustradele arse. Case zăvorâte; câte-o prăvălie avea uşa deschisă ca în ironie, parcă, arătându-şi rafturile goale, ce reaminteau albele schelete de cai împrăştiate pe toate drumurile. Grimasa îngrozitoare a foametei era întipărită pe feţele pământii ale oamenilor, în flacăra orbitoare a ochilor lor care, atunci când se opreau asupra unui soldat,

30 Chitară mare.

ardeau cu focul blestemului.

Soldaţii parcurgeau în zadar străzile în căutare de mâncare, muşcându-şi limba de ciudă. O singură cârciumioară era deschisă şi într-o clipă fu golită. Nu se găsea hrană, nu se găseau turte de mălai: numai ardei măcinat şi sare obişnuită. În zadar comandanţii îşi arătau pungile lor pline cu bani sau deveneau ameninţători.

— Hârtii, da!… Asta ne-aţi adus voi!… Atunci, mâncaţi hârtii!… spuse cârciumăreasa, o bătrânică obraznică, cu o cicatrice mare pe obraz care mai adăugă că: „Am trecut prin prea multe în viaţă ca să mă mai sperie ceva”.

Şi în tristeţea şi dezolarea târguşorului, în timp ce femeile cântă în biserică, păsărelele nu încetează să ciripească în pomi, şi nici cântecul pitulicilor nu întârzie să fie auzit în crengile uscate ale portocalilor.

VI

Femeia lui Demetrio Macías, înnebunită de bucurie, ieşi în întâmpinarea lui prin poteca din munţi, ţinându-l de mână pe copilaş.

Aproape doi ani de când lipsea!

Se îmbrăţişară şi rămaseră muţi: ea, împiedicată de suspine şi de lacrimi.

Demetrio, uluit, îşi vedea nevasta îmbătrânită, ca şi cum trecuseră zece sau douăzeci de ani de la despărţirea lor. Apoi privi copilul care îl fixa cu ochii săi speriaţi. Şi inima îi zvâcni când observă pe obrazul copilului reproduse aceleaşi linii dure, de oţel, ca ale lui, cât şi strălucirea arzătoare a ochilor. Şi vru să-l îmbrăţişeze, însă băieţelul, foarte speriat, se refugie în poala mamei sale.

— Fiule, este tatăl tău!… Este tatăl tău!…

Băiatul îşi băgă capul între cutele fustei şi rămase acolo, neprietenos.

Demetrio, care dăduse calul său adjutantului, mergea pe

jos încet şi cu atenţie pe cărarea abruptă a muntelui.

— Dumnezeu să fie binecuvântat că ai venit!… Nu ne vei mai părăsi niciodată! Nu-i aşa? Nu-i aşa că vei rămâne cu noi?…

Faţa lui Demetrio se întunecă.

Şi amândoi rămaseră tăcuţi, îndureraţi.

Din spatele muntelui se înălţa un nor negru, şi se auzi un bubuit surd. Demetrio îşi înăbuşi un suspin. Aducerile aminte i se îngrămădeau în memorie ca albinele într-un stup.

Ploaia începu să cadă cu picături mari şi trebuiră să se refugieze într-o peşteră din stâncă.

Răpăiala se dezlănţui cu bubuituri şi scutură florile albe ale sfântului Ioan, mănunchi de stele prinse de arbori, de stânci, printre desişuri, atârnate pe tulpinele de *pitahayos*[31] şi în întregul lanţ de munţi.

Jos, în fundul văii, de-a curmezişul aburilor ploii, se vedeau palmierii drepţi şi mlădioşi; vârfurile lor ascuţite se clătinau uşor şi în bătaia vântului se desfăceau în evantaie. Şi totul era un nesfârşit lanţ de munţi: ondulări de dealuri care se succedau altor dealuri, şi din nou dealuri înconjurate de munţi şi aceştia încercuiţi de un alt zid format din lanţuri de munţi cu vârfuri atât de înalte încât albastrul lor se transforma într-un albastru de safir.

— Demetrio, pentru Dumnezeu!… Nu mai pleca!… Inima îmi spune că acum ţi se va întâmpla ceva!…

Şi din nou o zgudui plânsul.

Copilul, speriat, plângea cu ţipete şi ea trebui să-şi stăpânească groaznica suferinţă pentru a-l linişti.

Ploaia aproape că încetă; o rândunică cu pieptul argintiu şi aripi ascuţite traversă pieziş firicelele de cristal, iluminate pe neaşteptate de soarele gata să apună.

— Pentru ce se mai luptă, Demetrio?

Demetrio, cu sprâncenele foarte apropiate, ia distrat o

31 Plantă agăţătoare din familia cactuşilor, cu flori stacojii.

pietricică şi o aruncă în fundul defileului. Stă gânditor câteva clipe privind trecătoarea şi spune:

— Priveşte piatra asta cum nu se mai opreşte…

A fost o adevărată dimineaţă nupţială. Plouase toată noaptea şi în revărsatul zorilor cerul era acoperit de nori albi. Pe culmea lanţurilor de munţi alergau mânji sălbatici cu coamele în vânt şi cozile întinse, mândri ca mândria piscurilor care-şi ridicau vârful până sus de parcă sărutau norii.

Soldaţii mărşăluiesc prin abruptul teren stâncos cuprins şi el de bucuria dimineţii. Nimeni nu se gândeşte la glontele viclean care pândeşte puţin mai încolo. Marea bucurie a plecării se întemeiază mai ales pe neprevăzut. Şi din cauza asta soldaţii cântă, râd şi pălăvrăgesc ca nebunii. În sufletul lor clocoteşte sufletul vechilor triburi nomade. Nu interesează să ştii unde te duci şi nici de unde vii, trebuie să mergi, să mergi mereu, să nu te opreşti niciodată; să fii stăpânul văilor, al câmpiilor, al munţilor şi a tot ce privirea poate cuprinde.

Arbori, cactuşi şi ferigi, totul se arată spălat de ape. Rocile care-şi arată ocrul lor ca rugina vechilor armături, varsă picături mari de apă străvezii.

Oamenii lui Macías fac o clipă linişte. Se pare că au auzit un zgomot cunoscut: explozia îndepărtată a unei rachete; însă trec câteva minute şi nu se mai aude nimic.

— Chiar aici în munţii ăştia, spuse Demetrio, eu, singur numai cu douăzeci de oameni, le-am pricinuit mai bine de cinci sute de pierderi federalilor.

Şi în clipele când Demetrio prinse să povestească acea faimoasă faptă de arme, oamenii îşi dădură seama de marele pericol ce-i pândeşte. Şi dacă duşmanul, în loc să se afle la două zile de drum de aici, s-ar găsi ascuns printre hăţişurile acelei prăpăstii uriaşe, prin al cărui fund s-au aventurat? Însă cine ar fi în stare să-şi destăinuie teama? Când oare au mai spus oamenii lui Demetrio „Pe

aici să nu trecem”?

Şi când în depărtări încep împuşcăturile, acolo unde se află avangarda, nici măcar nu-i prinde mirarea. Recruţii se întorc într-o fugă dezordonată căutând să scape din defileu.

Un blestem iese din gâtlejul uscat al lui Demetrio:

— Foc!… Foc! Trageţi asupra celor care fug!… Să ne retragem pe înălţimi! răcneşte după aceea ca o fiară.

Însă duşmanul, ascuns cu miile, îşi revarsă mitralierele, şi oamenii lui Demetrio cad ca spicele retezate de seceră.

Demetrio varsă lacrimi de furie şi de durere când Anastasio alunecă uşor de pe calul său, fără a scoate un geamăt, şi rămâne întins, nemişcat. Venancio se prăbuşeşte alături de el, cu pieptul sfâşiat îngrozitor de gloanţele mitralierei; şi Meco se prăvale şi se rostogoleşte spre fundul prăpastiei. Deodată Demetrio se trezeşte singur. Gloanţele şuieră pe la urechile sale ca o grindină deasă. Se dă jos de pe cal, se târăşte printre stânci până ce dă de un parapet, aşază o piatră în aşa fel încât să-i apere capul şi, culcat pe burtă, începe să tragă.

Duşmanul se împrăştie urmărind pe puţinii fugari care s-au ascuns printre bălării.

Demetrio ocheşte şi nu dă greş cu niciun glonte… Paf!… Paf!… Paf!…

Ţintirea lui fără de greş îl umple de bucurie; acolo unde pune ochiul pune şi glontele. Se goleşte un încărcător şi-l înlocuieşte cu un altul. Şi ocheşte…

Fumul împuşcăturilor nu izbuteşte să se împrăştie. Greierii intonează cântecul lor imperturbabil şi misterios; porumbeii cântă drăgăstos prin ungherele stâncilor; vacile, liniştite, mănâncă frunze şi crengi de copaci.

Munţii sunt în sărbătoare; peste piscurile lor inaccesibile se aşază ceaţa albă ca o buclă de zăpadă pe capul unei mirese.

Şi la picioarele unei crăpături enorme şi somptuoase ca

un portic de veche catedrală, Demetrio Macías, cu ochii ficşi pentru totdeauna. Continuă să ţintească cu ţeava puştii sale…

POSTFAŢĂ

În 1910, anul în care se sărbătorea centenarul Independenţei de sub dominaţia spaniolă izbucneşte în Mexic o amplă revoluţie ţărănească, cu caracter burghezo-democratic, aducătoare de prefaceri adânci în viaţa socială şi politică a ţării. Această revoluţie este evenimentul cel mai important petrecut la începutul secolului în America Latină. Pentru prima dată se deschidea o breşă în structura semifeudală a societăţii latino-americane, moştenită de pe vremea stăpânirii coloniale spaniole. Căci mişcarea de independenţă, al cărei obiectiv principal fusese cucerirea dreptului de suveranitate naţională, nu adusese profunde schimbări sociale. Aşa se explică faptul că în tot secolul al XIX-lea – pe care scriitorul argentinian Sarmiento îl numeşte „epoca luptei dintre civilizaţie şi barbarie" – tinerele state latino-americane, deşi adoptă, după modelul european, forme democratice de organizare politică, practic încap pe mâna unor regimuri dictatoriale. Preşedinţii republicilor latino-americane sunt aleşi de obicei dintre militari, care se constituiseră într-o adevărată „castă" politică în virtutea meritelor dobândite în lupta pentru independenţă. Este şi cazul Mexicului, guvernat timp de peste treizeci de ani de generalul Porfirio Díaz. Acesta instituise în 1876 o dictatură cunoscută sub numele de „dictatura paternală" şi se mândrea că asigurase ţării o lungă perioadă de pace şi bunăstare. În ciuda aparenţelor democratice, Mexicul era în fond lipsit de o organizare politică aşezată pe baze instituţionale. Sub aspect economic, de o relativă prosperitate se bucura doar un număr restrâns de privilegiaţi, generali posesori ai unor întinse latifundii (ajungând până la 750.000 de hectare, după datele oferite de istoricul mexican Jesús Silva Herzog). Capitalurile străine pătrund masiv în industrie şi

comerţ. Mica burghezie şi ţărănimea (enorma masă a „peonilor" care trăiesc dintr-un salariu mizerabil) sunt forţele care vor dezlănţui revoluţia. Depăşind cadrul obişnuit al luptelor pentru putere, între diferiţi generali rivali, revoluţia mexicană din 1910–1920 este singura mişcare socială din America Latină a acelor ani care îşi merită numele de revoluţie. Prin constituţia din 1917, ea satisface revendicările sociale ale maselor ţărăneşti, sfărâmând structura semifeudală de până atunci a ţării.

Un eveniment istoric de o asemenea importanţă nu putea rămâne fără repercusiuni culturale. În literatură, revoluţia din 1910–1920 marchează înflorirea rapidă şi impresionantă a romanului social. Timp de aproape patru decenii literatura mexicană va fi dominată de „romanul revoluţiei" pe care-l inaugurează glorios Mariano Azuela.

Dacă din perspectiva actuală aprecierile despre caracterul revoluţiei mexicane sunt aproape la îndemâna oricui, nu tot atât de uşor putea fi sesizat sensul evenimentelor de cei care participau într-un fel sau altul la ele, influenţându-le cursul sau fiind numai prinşi în iureşul lor. Marile revoluţii sunt ca fluviile revărsate: ele smulg din rădăcină şi târăsc tot ce întâlnesc în cale, tulburându-şi apele. Prefaceri atât de adânci ca cele înfăptuite de revoluţia mexicană din 1910–1920 nu puteau evita violenţa. Obida acumulată de cei aproape 100.000 de ţărani (care alcătuiau 90% din forţele armate ale revoluţiei) trebuia să-şi afle uşurarea într-o răzbunare adesea sângeroasă, rezultat inevitabil al dezlănţuirii pasiunilor unei mulţimi de peoni până atunci lipsiţi de orice drepturi. Căci revoluţia mexicană a fost – cum spune istoricul literar Pedro Henríquez Ureña – „o luptă îndreptăţită a primitivismului cinstit împotriva decenţei jefuitoare".

Fără a intra în amănunte cu privire la etapele revoluţiei şi disensiunile dintre diferiţi generali în lupta pentru

putere (care, de altfel, au fost lămurite, atât cât este nevoie pentru înţelegerea romanului, în notele de subsol), se cuvine a aminti faptul că, în cei zece ani de revoluţie, luptele au căpătat din ce în ce mai mult caracterul unui război civil de lungă durată, din care ţara a ieşit pustiită. Episoadele brutale dintr-o fază târzie, de impas, însoţite adesea de distrugere, au constituit aspectul cel mai izbitor al revoluţiei. De aceea, primii istorici mexicani care au consemnat evenimentele din anii aceia, fiind în majoritatea lor intelectuali îngroziţi de „ororile" săvârşite de „bandele" de ţărani înarmaţi, s-au oprit în primul rând, dacă nu exclusiv, asupra acestor „orori", oferind o viziune satirică a revoluţiei. Această viziune a primilor istoriografi convinşi că asistaseră la spectacolul unor violenţe inutile e în general împărtăşită şi de primii scriitori care înfăţişează revoluţia. Printre ei se află şi Mariano Azuela. Scriindu-şi romanele despre revoluţie chiar în clocotul evenimentelor, la care ia parte în calitate de medic, nu e nici el străin de viziunea predominant satirică a momentului. Dar graţie unei extraordinare intuiţii artistice – şi prin aceasta e cel mai mare dintre scriitorii revoluţiei mexicane – Azuela reuşeşte să depăşească îngustimea acestei viziuni. Mai puţin sensibil la problema utilităţii sau inutilităţii violenţelor – la care unii contemporani tindeau să reducă revoluţia – Azuela o acceptă eroic cu toate consecinţele ei. În noianul de fapte aparent confuze, el încearcă să surprindă un înţeles, să-şi explice necesitatea lor incontestabilă. În afirmarea şi demonstrarea artistică a acestei necesităţi stă valoarea excepţională a romanelor sale despre revoluţie, care capătă astfel grandoare de epopee.

Romanul de faţă, capodopera sa, face parte dintr-un ciclu de şase lucrări: Andrés Pérez, partizan al lui Madero *(1911),* Cei din vale *(1915),* Căpeteniile *(1917),* Domitilo vrea să ajungă deputat, Muştele *şi* Tribulaţiile unei familii

decente *(1918). Ele alcătuiesc o frescă a vieţii mexicane din anii 1910–1917 pe care Azuela o „pictează” chiar în momentul desfăşurării sale dramatice, asemenea cronicarilor Cuceririi spaniole, care-şi redactau manuscrisele în focul primelor lupte cu băştinaşii azteci.*

Cei din vale *sintetizează ideea centrală a ciclului: răscoala dreaptă a ţăranilor a dus la un sângeros război civil, în urma căruia aceştia n-au obţinut satisfacerea revendicărilor pentru care luptaseră. (Romanul e scris înainte de constituţia din 1917, prin care se vor înfăptui adânci reforme sociale.) Simpatia pentru ţărani se împleteşte cu sarcasmul la adresa profitorilor pseudorevoluţionari, abili şi cinici. Azuela e nevoit să-şi compună romanul în Texas, unde, temându-se de persecuţii, se refugiase după înfrângerea de către Carranza a armatelor lui Pancho Villa. El însoţise în calitate de medic detaşamentul vestitei căpetenii Julián Medina, care-i inspiră în crearea personajului central al romanului – Demetrio Macías. O aură poetică înconjoară figura luminoasă a lui Demetrio, simbol al ţăranului care se răzvrăteşte fiindcă nu mai poate îndura împilarea moşierului. Impresia de poem epic pe care o trezeşte romanul provine din simpatia reţinută pe care Azuela o are pentru răsculaţi. Această undă discretă de caldă simpatie nu-l face însă să-şi idealizeze personajele. Prin profesia şi vârsta sa (trecuse de patruzeci de ani) e ferit de o excesivă exaltare romantică. Debutase ca scriitor la începutul secolului prin câteva nuvele aflate sub influenţa naturalismului francez, în care „studia” mecanismul eredităţii. Cu toate că e profund dezamăgit de felul în care se desfăşoară revoluţia, simte că soarta sa e legată de a oamenilor din detaşamentul lui Medina, primitivi, brutali (cum singur spune: „oprimaţi de mizerie, de viciu, de ignoranţă, de crimă, de lipsa simţului moral”), dar care nu pot fi lipsiţi de „dreptul sfânt la o viaţă mai bună”.*

Cele trei părţi ale romanului prezintă etapele mai importante ale existenţei detaşamentului aflat sub ordinul lui Macías: la început triumful asupra federalilor, realizat în numele revoluţiei, apoi războiul civil care degenerează în jaf, şi în sfârşit, haosul creat de lupta egoistă pentru putere şi înfrângerea armatei lui Macías de o armată rivală, tot revoluţionară.

Măreţia personajului central, Demetrio – care prin bunătatea lui înnăscută şi înaltul simţ al dreptăţii reuşeşte să se facă ascultat de toţi, chiar şi de un criminal sadic ca „blondul" Margarito – stă în conştiinţa datoriei de a lupta până la capăt, oricare-ar fi sfârşitul. Când „filfizonul" Luis Cervantes îi propune să fugă împreună într-un moment de instabilitate („Ce cauză mai apărăm acum?"), Demetrio îşi dovedeşte net superioritatea morală faţă de acesta: „Este ceva pe care eu nu-l pot explica, filfizonule, dar simt că n-ar fi un lucru demn de bărbaţi căci – aşa cum spune alt personaj, dezertorul de la „federali" Alberto Solís – „revoluţia este ca un uragan, şi omul care i se dăruieşte nu mai este om, ci o biată frunză uscată, smulsă de vijelie."

Stilul lui Azuela, format la şcoala naturalismului francez, e direct, simplu, chiar brutal – anticipând proza nordamericană de mai târziu – fără podoabele manierismului estetic fin de siècle*. „Există două feluri de artişti –* c*onstata Azuela într-un eseu despre literatura mexicană – care de obicei sunt despărţiţi printr-o puternică antipatie: cei care preţuiesc naturaleţea mai mult decât orice, chiar decât distincţia, şi cei care preţuiesc mai mult decât orice fineţea, chiar mai mult decât naturaleţea. Eu mă mândresc că aparţin primului grup, şi nu-i invidiez pe ceilalţi, nici nu le contest valoarea." Într-adevăr, naturaleţea e calitatea esenţială a artei lui Azuela, care aminteşte prin aceasta tehnica cinematografului. Termenul „pictură", folosit mai înainte, cu privire la stilul scriitorului, nu era o simplă figură de*

stil. Cu un deceniu în urmă, cubanezul José Martí, unul din iniţiatorii modernismului hispano-american, recomandase apropierea de artele plastice: „E timpul să-şi deschidă drum acest adevăr: scriitorul trebuie să picteze la fel ca un pictor". Apropierea aceasta a literaturii de pictură va fi realizată strălucit de romanul mexican de după revoluţie. Numeroase corespondenţe şi afinităţi între acest roman şi pictura murală mexicană pot fi observate dacă se compară siluetele în alb-negru fugar creionate de Azuela în Cei din vale *cu acuarelele şi pictura monumentală a lui José Clemente Orozco şi Diego Rivera, înfăţişând scene din timpul revoluţiei. Expresia lor artistică dobândeşte vigoarea evenimentelor în furtuna cărora s-au născut.*

ANDREI IONESCU

Cartea conţine o reprezentare simbolică. Fiecare personaj posedă o dublă personalitate: una care schiţează anecdota şi alta care o reprezintă tipologic. Macías este răzvrătitul care devine revoluţionar din pricina opresiunii sociale, Cervantes cel care ştie să profite de ea, schimbându-şi direcţia iniţială a acţiunilor sale, Camila, victima inocentă. Pancracio, criminalul ereditar, dar credincios şefului său. Venancio, ambiţiosul lipsit de inteligenţă. Pintada, femeia soldat şi prostituata. Blondul Margarito, sadicul transformat în maşină de distrugere. Această exegeză este convergentă şi dă o direcţie cărţii. Prima parte reprezintă triumful binemeritat. A doua lămureşte cum războiul civil din Mexic s-a transformat în jaf şi prădăciune. A treia expune nimicirea răsculaţilor.

Considerând în felul acesta anecdotica romanului, înţelegem de ce personajele sunt nişte pretexte pentru ideile autorului.

Angel Valbuena Briones